

๒๑๓๖. ส่า ฐูน กปณา อมฺมา  
จิริ รตฺตตาย<sup>๑</sup> รุจฺจติ  
กณฺหาชินฺนี อปฺสฺสฺสนฺตี  
กุมาริ จารุทฺสฺสนิ.
๒๑๓๗. โส ฐูน กปโณ ตาโต  
จิริ รตฺตตาย รุจฺจติ  
กณฺหาชินฺนี อปฺสฺสฺสนฺโต  
กุมาริ จารุทฺสฺสนิ.
๒๑๓๘. ส่า ฐูน กปณา อมฺมา  
จิริ รุจฺจติ อสฺสฺสเม  
กณฺหาชินฺนี อปฺสฺสฺสนฺตี  
กุมาริ จารุทฺสฺสนิ.
๒๑๓๙. โส ฐูน กปโณ ตาโต  
จิริ รุจฺจติ อสฺสฺสเม  
กณฺหาชินฺนี อปฺสฺสฺสนฺโต  
กุมาริ จารุทฺสฺสนิ.
๒๑๔๐. ส่า ฐูน กปณา อมฺมา  
จิริ รตฺตตาย รุจฺจติ  
อชฺฐมฺรตฺเตว รตฺเต วา  
นทิว อวสฺสฺจติ.<sup>๒</sup>
๒๑๓๖. พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่  
แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชิโน  
กุมาริ ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรง  
กันแสงหาตลอดราตรีนาน.
๒๑๓๗. พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้  
เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชิโนกุมาริ  
ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกันแสง  
หาตลอดราตรีนาน.
๒๑๓๘. พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่  
แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชิโน  
กุมาริ ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรง  
กันแสงหาอยู่ในอาศรม ตลอด  
ราตรีนาน.
๒๑๓๙. พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้  
เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชิโนกุมาริ  
ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกันแสง  
อยู่ในอาศรม ตลอดราตรีนาน.
๒๑๔๐. พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่  
แท้ จักทรงกันแสงอยู่ตลอด  
ราตรีนาน ตลอดครึ่งคืนหรือ  
ตลอดคืน จักชูบชืดเหยี่ยวแห้งไป  
เหมือนแม่น้ำน้อย ในฤดูแล้ง  
เหือดแห้งไป ฉะนั้น.

<sup>๑</sup> จ. จิรตตตาย. เอวมุปรี.

<sup>๒</sup> จ. อวสฺจติ. เอวมุปรี.



๒๑๔๖. วิวิธานี ผลชาติานี  
 อสุมี อูปริ ปุพฺพเต  
 ยานสุสุ ปุพฺพเพ ภูณฺชาม  
 ตานี อชฺช ชหามเส.
๒๑๔๗. อิเม โน หตฺติกา อสุสา  
 พลฺพิทฺธา จ โน อิเม  
 เยหิสฺสุ ปุพฺพเพ กิพฺพาม  
 ตานี อชฺช ชหามเส.
๒๑๔๘. นียมานา กุมารฺมา เต  
 ปิตฺริ เอตทพฺพวํ  
 อมฺมํ อโรคฺยํ วชฺชชาสี  
 ตวณฺจ ตาต สฺขี ภาว.
๒๑๔๙. อิเม โน หตฺติกา อสุสา  
 พลฺพิทฺธา จ โน อิเม  
 ตานี อมฺมมาย ทชฺชชาสี<sup>๑</sup>  
 โสกันฺเตหิ วิเนสฺสตี.
๒๑๕๐. อิเม โน หตฺติกา อสุสา  
 พลฺพิทฺธา จ โน อิเม  
 ตานี อมฺมา อุกฺกขณฺตี  
 โสกํ ปฏฺวิเนสฺสตี.
๒๑๔๖. ผลชาติต่างชนิด บนนุเขาโน้น  
 เราเคยเก็บมาบริโภคในกาลก่อน  
 วันนี้เราทั้งสองจะต้องละผลชาติ  
 เหล่านั้นไป.
๒๑๔๗. เหล่านี้ ตึกตาข้าง ตึกตาม้า  
 ตึกตาวัว เราเคยเล่นมาในกาล  
 ก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละ  
 ตึกตาเหล่านั้นไป.
๒๑๔๘. พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง  
 อันชุกกกำลังพาไป ได้กราบทูล  
 สั่งพระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดา  
 ขอพระองค์ ได้ทรงตรัสบอก  
 พระมารดาว่า ลูกทั้งสองไม่มีโรค  
 ขอพระองค์จงทรงพระสำราญ.
๒๑๔๙. ตึกตาข้าง ตึกตาม้า ตึกตาวัว  
 เหล่านี้ ของหม่อมฉันทั้งสอง  
 ขอพระองค์ โปรดประทานแก่  
 พระมารดา ความโศกเศร้าจะ  
 คลายไป เพราะตึกตาเหล่านั้น.
๒๑๕๐. และพระมารดาได้ทอดพระเนตร  
 เห็นตึกตาข้าง ตึกตาม้า และ  
 ตึกตาวัว ของลูกเหล่านั้น จะทรง  
 บรรเทาความโศกเศร้าเสียได้.

<sup>๑</sup> น. ทชฺชชาสี.

๒๑๕๑. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชานัน  
 ทตฺวาน ชตฺติโย  
 ปณฺณสาลํ ปวีสิตฺวา  
 กณฺฐํ ปรีทเวยิ.

๒๑๕๒. กนฺวชฺชจฺฉาตา<sup>๑</sup> ตสิตา  
 อฺปรุจฺฉนฺติ<sup>๒</sup> ทารกา  
 สายํ สํเวสนากาเล  
 โก เน ทสฺสติ โภชนํ.

๒๑๕๓. กนฺวชฺชจฺฉาตา ตสิตา  
 อฺปรุจฺฉนฺติ ทารกา  
 สายํ สํเวสนากาเล  
 อมฺม ฉาตฺมฺห เทถ โน.

๒๑๕๔. กถฺนุํ ปถํ คจฺฉนฺติ  
 ปตฺติกา อฺนุปาหนา  
 สนฺดา สฺสูเนหิ ปาเทหิ  
 โก เน หตฺถे คหฺสฺสติ.

๒๑๕๕. กถฺนุํ โส น ลชฺเชยฺย  
 สมฺมุขา ปหฺริ มม  
 อทฺฐกานํ ปุตฺตานํ  
 อลชฺชํ วัต พุราหฺมณเณ.

๒๑๕๑. ลำดับนั้น พระเวสสันดรชาติติย-  
 ราช ครั้นทรงบำเพ็ญทานแล้ว  
 เสด็จเข้าบรรณศาลา ทรงกันแสง  
 คร่ำครวญว่า.

๒๑๕๒. วันนี้ ลูกน้อยทั้งสองจะหิวข้าว  
 อยากรู้ว่าอย่างไรหนอ จะต้อง  
 เดินทางไกล ร้องไห้สะอึกสะอื้น  
 เวลาเย็น จะบริโภคอาหาร ใคร  
 จะให้อาหารแก่ลูกทั้งสองนั้น.

๒๑๕๓. เวลาเย็นเป็นเวลาบริโภคอาหาร  
 ลูกทั้งสองเคยอ่อนพระมารดาว่า  
 ข้าแต่พระมารดา ลูกทั้งสองหิว  
 แล้ว ขอพระมารดา จงประทาน  
 แก่ลูกทั้งสอง.

๒๑๕๔. ลูกทั้งสอง ไม่มีรองเท้า จะเดิน  
 ทางเท้าเปล่า อย่างไรได้ ลูก  
 ทั้งสองมีเท้าฟกบวม ใครจะจง  
 มีอู่ลูกทั้งสองเดินทาง.

๒๑๕๕. พราหมณ์นั้น ช่างร้ายกาจ  
 ไม่ละอาย เสียนดีลูกทั้งสอง  
 ผู้ไม่ประทุษร้าย ต่อหน้าเรา  
 ช่างไม่ละอายแก่ใจบ้างเลยหนอ.

<sup>๑</sup> ฉ. กํ นวชฺช ฉาตา. เวมฺปริปี.

<sup>๒</sup> ฉ. อฺปรุจฺฉนฺติ. เวมฺปริปี.

๒๑๕๖. โยปีเม ทาสีทาสสุส  
 อญโณ วา ปน เปสโย  
 ตสุสาปี สุวิหีนสุส  
 โก ลขุซี ปหริสุสติ.
๒๑๕๗. วาวิชสุเสว เม สโต  
 พนุชสุส กุมินามุเข  
 อุกโกสติ ปหริติ  
 ปิเย ปุตเต อปสุสโต.
๒๑๕๘. อาหุ จาปี คเหตุวาน  
 ขคัคิ พนุชिय วามโต  
 อานิสฺสามิ สเก ปุตเต  
 ปุตตานันฺ หิ วโร ทุกฺโข.
๒๑๕๙. อฏฺฐานเมตฺ<sup>๑</sup> ทุกฺขรูปิ  
 ยํ กุมารา วิหญฺญเว  
 สตณฺจ ธมฺมมญฺญาย  
 โก ทตฺวา อนุตฺตปฺปติ.
๒๑๖๐. สจฺจํ กิเรวมาหฺนฺสุ  
 นฺวา เอกจฺจฺยิยา อิช  
 ยสุส นตฺถิ สกา มาตา  
 ยถา นตฺถิ<sup>๒</sup> ตเถว โส.
๒๑๕๖. ใครที่มีความละเอียด จักเขียนตี  
 ทาสี ทาส หรือคนรับใช้อื่น  
 ของเรา ที่ตำทราเหมือนนั้นได้.
๒๑๕๗. พรหมณ์ ช่างดำ ช่างตีลูกรัก  
 ทั้งสองของเรา ต่อหน้า ซึ่งเป็น  
 เหมือนปลาติดอยู่ที่ปากไซ ฉะนั้น.
๒๑๕๘. เราจักถือธนูด้วยมือขวา หรือจัก  
 เหน็บพระขรรค์ไว้ข้างซ้าย ไปนำ  
 เอาลูกทั้งสองของเรามา เพราะ  
 ลูกทั้งสอง ถูกเขียนตี เป็นทุกข์  
 หนัก.
๒๑๕๙. การที่ลูกน้อยทั้งสองต้องเดือด-  
 ร้อน เป็นทุกข์แสนสาหัส ไม่ใช่  
 ฐานะ ก็ใครเล่า รักรวมของ  
 สัตบุรุษแล้วให้ทาน ย่อมเดือดร้อน  
 ในภายหลัง.
๒๑๖๐. ได้ยินว่า นรชนบางพวกในโลกนี้  
 พุดความจริงไว้อย่างนี้ว่า ลูก  
 คนใด ไม่มีมารดาของตน  
 ลูกคนนั้น เป็นเหมือนไม่มีบิดา.

<sup>๑</sup> อ. อทฺธา หิ เมตฺ.

<sup>๒</sup> บิดา อตฺถิตฺติปิ.

๒๑๖๑. เอहि กณฺห มริสุสาม  
 นตฺตตฺโต ชีวิตฺน โน  
 ทินฺนมหาปิตี<sup>๑</sup> ชนินฺนทฺน  
 พฺรหฺมณฺสฺส ธเนสิโน  
 อจฺจายิกสฺส ลุทฺทสฺส  
 โย โน คาโว สุมฺภติ.

๒๑๖๒. อิม เต ชมฺพุกา รุกฺษา  
 เวทิสสา สินฺธุวาริตา  
 วิวิทฺยานิ รุกฺษชาตานิ  
 ตานิ กณฺห ชหามเส.

๒๑๖๓. อสฺสตุถา ปนฺสา เจเม  
 นิโครธา จ กปิตฺตนา  
 วิวิทฺยานิ ผลชาตานิ  
 ตานิ กณฺห ชหามเส.

๒๑๖๔. อิม ติฏฺฐจฺนฺติ อารามา  
 อย์ สิตฺตทกา นที  
 ยตฺตสฺส ปุพฺเพ กิพฺปาม  
 ตานิ กณฺห ชหามเส.

๒๑๖๕. วิวิทฺยานิ ปุพฺพชาตานิ  
 อสฺมี อฺปริ ปพฺพเต

๒๑๖๑. น้องกัณหาเมื่อเกิด เราทั้งสอง  
 จักตายด้วยกัน เราทั้งสองจะอยู่  
 ทำไม ไม่มีประโยชน์ พระบิดา  
 ผู้เป็นจอมประชา ประทานเรา  
 แก่พรหมณ์ ผู้แสวงหาทรัพย์  
 เป็นคนร้ายกาจ หยาบเข้า แก  
 เขี่ยนตีเราทั้งสอง เหมือนนาย  
 โคบาลเขี่ยนตีฝูงโค ฉะนั้น.

๒๑๖๒. ดูกรน้องกัณหา รุกษชาติเหล่านี้  
 มีต่างพันธุ์ คือ ต้นหว้า ต้นยาง  
 ทวาย กิ่งห้อยย้อย เราทั้งสอง  
 จะต้องละรุกษชาติเหล่านั้น.

๒๑๖๓. ดูกรน้องกัณหา ผลชาติที่มีผล  
 ต่างชนิด คือ โพธิ์ใบ ขนุน ไทร  
 และมะขวิด เราทั้งสองจะต้อง  
 ละผลชาติเหล่านั้น.

๒๑๖๔. ดูกรน้องกัณหา เหล่านี้ สวน  
 นี้สระ น้ำเย็นใส เราทั้งสองเคย  
 เล่นเล่น เคยลงสรรพสนานมา  
 แต่ก่อน เราทั้งสองจะต้องละสวน  
 และสระน้ำเหล่านั้นไป.

๒๑๖๕. บุพชาติต่างชนิด บนภูเขาโน้น  
 เราทั้งสอง เคยเก็บมาตัดทรง

<sup>๑</sup> ฉ. ทินฺนมหาติ.

- ยานสุสุ ปุพฺเพ ธาเรม  
ตานิ กณฺเห ชหามเส.
๒๑๖๖. วิวิธานิ ผลชาตานิ  
อสุมี อฺปริ ปพฺพเต  
ยานสุสุ ปุพฺเพ ภูณฺชาม  
ตานิ กณฺเห ชหามเส.
๒๑๖๗. อิเม โน หตฺถิกา อสุสา  
พลฺลิตฺถา จ โน อิเม  
เยหิสฺสุ ปุพฺเพ กิฬาม  
ตานิ กณฺเห ชหามเส.
๒๑๖๘. นียามานา กุมารธา เต  
พฺรหฺมณฺสุส ปมฺมุจฺจย  
เตน เตน ปธาวิสุ  
ชาลี กณฺหาชิณา จฺโง.
๒๑๖๙. ตโต โส ราชุมาทาย  
ทณฺทญฺจาทาย พฺรหฺมณฺ  
อาโกฏยฺนฺโต เต เนติ  
สิวีราชสุส เปกฺขโต.
๒๑๗๐. ตํ ตํ กณฺหาชิณาโวจ  
อัยํ มํ ตาต พฺรหฺมณฺ  
ลภูจฺจยา ปฏฺิโกฏฺติ  
ฆเร ชาตฺว ทาสียํ.
- ในกาลก่อน เราทั้งสองจะต้อง  
ละบุปผชาติเหล่านั้นไป.
๒๑๖๖. ดูกรน้องกัณหา ผลชาติที่มี  
ผลต่างชนิด บนภูเขาโน้น เรา  
ทั้งสองเคยเก็บผลกินมาแต่กาล  
ก่อน เราทั้งสองจะต้องละผลชาติ  
เหล่านั้นไป.
๒๑๖๗. ดูกรน้องกัณหา เหล่านี้ตึกตาข้าง  
ตึกตาม้า ตึกตาวัว เราทั้งสอง  
เคยเล่นมาแต่กาลก่อน เราทั้งสอง  
จะต้องละตึกตาเหล่านั้นไป.
๒๑๖๘. พระกุมารและพระกุมารี อันชูชก  
พราหมณ์นำไป พอหลุดจากมือ  
พราหมณ์ ต่างก็รีบวิ่งหนีไปจาก  
สถานที่นั้น ๆ.
๒๑๖๙. ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นจับ  
เถาว์วัลย์ ถือไม้เท้า ทูบตีพระกุมาร  
และพระกุมารีนำไป เมื่อพระ-  
เวสสันดร กำลังทอดพระเนตร  
เห็นอยู่.
๒๑๗๐. พระกัณหากุมารี ได้กราบทูล  
พระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดา  
พราหมณ์นี้ ทูบตีลูกด้วยไม้เท้า  
เหมือนทูบตีทาสี ผู้เกิดในเรือน  
เบี้ย ฉะนั้น.

๒๑๗๑. น จายี พุราหุมนโณ ตาต  
ธมฺมิกา โหนฺติ พุราหุมนา  
ยกุไซ พุราหุมนวณฺเณน  
ชาติตุํ ตาต เนติ โน  
นียมาเน ปิสฺสาเจน  
กิณฺุ ตาต อุทิกฺขสิ.

๒๑๗๒. อิม โน ปาทุกา ทุกฺขา  
ทีโฆ จตุธา สุทฺถุคฺคโม  
นีเจ โวลมฺพเท สุริเย<sup>๑</sup>  
พุราหุมนโณว ตเรติ<sup>๒</sup> โน.

๒๑๗๓. โอกนฺุทามเส<sup>๓</sup> ภูตานิ  
ปพฺพตานิ วนานิ จ  
สรสฺส สิริสา วนฺุทาม  
สุปฺติตฺเต จ อาปเก.

๒๑๗๔. ตินฺนลตานิ โอสโรฺย  
ปพฺพตานิ วนานิ จ

๒๑๗๑. ข้าแต่พระบิดา ก็พราหมณ์นี้  
คงไม่ใช่พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ตั้ง  
อยู่ในธรรม คงเป็นยักษ์แปลงเพศ  
เป็นพราหมณ์ นำเอาลูกทั้งสองไป  
เพื่อจะกินเป็นอาหาร ลูกทั้งสอง  
ถูกพราหมณ์ปีศาจ กำลังนำไป  
ข้าแต่พระบิดา ช่างกระไรเลย  
พระองค์ทรงนั่งเฉยอยู่ได้.

๒๑๗๒. หัวของเราทั้งสองนี้เล็กเป็นทุกข์  
ทั้งหนทางก็ไกล ยากที่จะเดิน  
ไปได้ เมื่ออาทิตย์คล้อยต่ำลง  
พราหมณ์ ก็เร่งเราทั้งสองให้รีบ  
เดิน.

๒๑๗๓. ข้าพเจ้าสองพี่น้อง ขอกราบไหว้  
เทพเจ้าทั้งหลาย ผู้สิงสถิตอยู่  
ณ ภูเขาลำเนาไพร ในสระน้ำ  
และบ่อน้ำ อันมีท่าราบเรียบ  
ด้วยเศียรเกล้า.

๒๑๗๔. ขอเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ ณ ป่าหน้  
ลดาวัลย์ และต้นไม้ที่เป็นไอสถ  
บนภูเขา ที่ป่าไม้ จงช่วยกราบทูล

<sup>๑</sup> อ. โฉลมพเต สุริโย.

<sup>๒</sup> อ. พุราหุมนโณ จ ธาเรติ.

<sup>๓</sup> อ. โอกนฺุทามเส.



- อมมัม อาริคุยัม วชฺชชาถ  
อัย โน เนติ พุราหุมนเณ.
๒๑๗๕. วชฺชชนฺตุ โภณฺโต อมฺมณฺจ  
มทฺที อสฺสุมาก มาตริ  
สเจ อนฺนุปฺติตฺตกามา<sup>๑</sup>  
ชิปปิ อนฺนุปฺตเตยฺย<sup>๒</sup> โน.
๒๑๗๖. อัย เอกปที เอตี  
อุชฺฐิ คจฺจติ อสฺสุสมั  
ตเมวานฺนุปฺตเตยฺยาสี  
อปี ปสฺสเสสิ โน<sup>๓</sup> ลหุ.
๒๑๗๗. อโห วต เร ชฺชฎิ  
วนมฺมูลผลหาริยา<sup>๔</sup>  
สุณฺณํ ทิสฺวาน อสฺสุสมั  
ตนะเต ทุกฺขํ ภวิสฺสติ.
๒๑๗๘. อติเวลฺลํ ฐุน อมฺมาย  
อุณฺณาลทฺธิ อนฺนุปฺกั  
ยา โน พนฺนุเธ น ชานาติ  
พุราหุมนเณน ธเนสินา.
- พระมารดาว่า ขอพระมารดา  
จงมีความสำราญ ไร้พระโรค  
พราหมณ์นี้ กำลังนำหม่อมฉัน  
ทั้งสองไป.
๒๑๗๕. อนึ่ง ขอเทพเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย  
จงกราบทูลพระแม่พิริพระมารดา  
ของข้าพเจ้าสองพี่น้องว่า ถ้า  
พระแม่เจ้า ปรรารถนาจะเสด็จ  
ติดตาม ก็พึงรีบเสด็จติดตาม  
ลูกทั้งสองโดยพลัน.
๒๑๗๖. ทางนี้ เป็นทางเดินคนเดียว ตัด  
ตรงไปยังอาศรม พระมารดา  
พึงเสด็จไปตามทางนั้น ก็จะทัน  
ได้เห็นลูกทั้งสองโดยเร็วพลัน.
๒๑๗๗. ไฉนขอ พระแม่เจ้าผู้ทรงเพศ  
ดาบสินี ทรงนำมูลผลาหาร  
มาจากป่า ได้ทรงเห็นอาศรม  
อันว่างเปล่า ก็จักทรงมีทุกข์.
๒๑๗๘. พระมารดา เทียวแสวงหามูล-  
ผลาหาร จนล่วงเวลา คงได้มา  
ไม่น้อย คงไม่ทราบว่ ลูกทั้งสอง  
ถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์.

<sup>๑</sup> น. อนฺนุปตฺติตฺตกามาสิ. <sup>๒</sup> น. อนฺนุปตฺติยาสิ.

<sup>๓</sup> ฉ. เม. <sup>๔</sup> ฉ. วนมฺมูลผลหาริเก.

๒๑๗๙. อัจฉาภิเณน ลุฑเทน  
โย โน คาโว สุมภติ  
อปชช อมมัม ปสุเสมุ  
ส่าย อญจาโต อาคตัม.

๒๑๗๙. ร้ายกาจ หยาบช้า ผูกมัด  
เหมือนตี เหมือนนายโคบาลทุบตี  
โค ฉะนั้น เออก็วันนี้ ลูกทั้งสอง  
พึงได้เห็นพระมารดา เสด็จกลับ  
จากการแสวงหามูลผลอาหารใน  
เวลาเย็น.

๒๑๘๐. ทชฺฐา อมฺมา พุราหฺมณสฺส  
ผลํ ชุฑฺเทน มิสุสิตัม  
ตทายัม อสิโต ฉาโต  
น พาทุหิ ตระเยยุย โน.

๒๑๘๐. พระมารดา พึ่งประทานผลไม้  
อันเจือด้วยน้ำผึ้ง แก่พราหมณ์  
ในกาลนั้น. พราหมณ์นี้หิว  
กระหาย ไม่พึงเร่งให้เราทั้งสอง  
เดินนัก.

๒๑๘๑. สฺฐนา จ วต โน ปาทา  
พาทุหิ ตเวติ พุราหฺมเณ  
อิติ ตตฺถ วิลปีสุ  
กุมารา มาตุคิทุธิโน.

๒๑๘๑. ทั้งทั้งสองของเรา บวมพอง  
พราหมณ์ก็เร่งให้เรารีบเดิน พระ  
กุมารและพระกุมารี ทรงรักใคร่  
ในพระมารดา ทรงกันแสงพิลาป  
อยู่ ณ ที่นั้น ด้วยประการดังนี้.

ทารกปพฺพิ นาม.

(นี้)ชื่อทารกบรรพ.

### มทธีปพฺพ

### มทธีบรรพ

๒๑๘๒. เตสํ ลาลปีตํ สุตฺวา  
ตโย วาฟ้า วเน มิกา

๒๑๘๒. เทวดาเหล่านั้น ได้ฟังพระกุมาร  
และพระกุมารี ทรงพิลาปรำพัน  
แล้ว จึงได้กล่าวคำนี้กับเทพบุตร  
ทั้ง ๓ ว่า ท่านทั้ง ๓ จง  
แปลงเพศเป็นสัตว์ร้ายในป่า คือ

สีโห พุยคุโฆ ๑ ทีปี ๑  
อิทัง วจนมพฺรพฺ.

๒๑๘๓. มา เหว ใน ราชปุตฺตี  
สายั อฺจุฉาโต อาคมา  
มา เหวมฺหากัง นิพฺโฆเค  
เหจยิตฺต วเน มิกา.

๒๑๘๔. สีโห เจ นํ วิเหจฺเยย  
พุยคุโฆ ทีปี ๑ ลกฺขณํ  
เนว ชาลิกุมารสฺส  
กฺุโต กณฺหาชิโน สียา  
อุภเยเนว ชียเยถ  
ปติปฺตฺเต ๑ ลกฺขณา.

๒๑๘๕. ขณิตฺติกํ เม ปติตฺติ  
ทกฺขินฺนกุชิ ๑ ฆนฺทติ  
อผลา ผลิโน รุกฺษา  
สพฺพา มฺยุหนฺติ เม ทิสา.

๒๑๘๖. ตสฺสา สายณฺกาลมฺหิ  
อสฺสมาคมนํ ปติ  
อตฺถงฺคตฺมฺหิ สุริเย  
วาฟ้า ปนฺเถ อฺปฺภฺจฺหฺ.

ราชสีห์ ๑ เสือโคร่ง ๑ เสือ  
เหลือง ๑.

๒๑๘๓. อย่าให้พระนางมัทรี เสด็จกลับ  
จากการแสวงหา มูลผลาหาร  
ในเวลาเย็นได้ ท่านทั้งหลาย  
อย่าให้สัตว์ร้ายในป่า อันเป็น  
แค้นแค้นของพวกเรา เบียดเบียน  
พระมัทรีได้.

๒๑๘๔. ถ้าราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือ  
เหลือง พึ่งเบียดเบียนพระนาง  
ผู้ทรงศุภลักษณะ พระชาลิกุมาร  
ก็ไม่พึงมี พระกัณหาชิโนกุมารี  
จะพึงมีแต่ที่ไหน พระนางผู้  
สมบุรณ์ด้วยลักษณะ จะพึง  
เสื่อมเสียโดยส่วนสอง คือ พระ  
ภัสดา และพระลูกรัก.

๒๑๘๕. เสียมของเราหล่นลงแล้ว และ  
ตาข้างขวาของเรา ก็เขม่นอยู่  
ต้นไม้ทั้งหลายที่เคยมีผล ก็ไม่มี  
ผล ทิศทั้งปวงก็ทำให้เราพันเพื่อน  
ลุ่มหลง.

๒๑๘๖. เมื่อเรามุ่งหน้ามาอาศรมในเวลา  
เย็น พระอาทิตย์ก็คล้อยต่ำ  
สัตว์ร้ายทั้งหลาย ก็ปรากฏขึ้น  
ขวางทาง.



๒๑๙๒. เต นฺน ปุตฺตกา มยุหิ  
กปณาย วราภิกยา  
ปจฺจุคฺคตา มํ ติฏฺฐนฺติ  
หิสาธุปริปลุลลเ.

๒๑๙๓. เต นฺน ปุตฺตกา มยุหิ  
กปณาย วราภิกยา  
ปจฺจุคฺคตา มํ ติฏฺฐนฺติ  
อสุสมสุสสาวิฑูโรโต.

๒๑๙๔. เอกายโน เอกปโต  
สรา โสฬภา จ ปสุสโต  
อญฺญํ มคฺคํ น ปสุสामी  
เยน คจฺเจยฺย อสุสมํ.

๒๑๙๕. มิดา นมตฺถุ ราชานो  
กานนฺสูมิ มหพฺพลา  
ธมฺเมเน ภาตโร โหถ  
มคฺคํ เม เทถ ยาจิตา.

๒๑๙๖. อวรุฑฺธสุสานิ ภริยา  
ราชปุตฺตสุส สิริมโต  
ตญฺจาหิ นาติมญฺญามี  
รามํ สีตาวนุพฺพตา.

๒๑๙๒. ลูกน้อยทั้งสองของเรา ผู้กำพร้า  
ยากไร้ คงจะยืนคอยต้อนรับเรา  
เหมือนหงส์ซึ่งตกอยู่ในเปือกตม  
ฉะนั้น.

๒๑๙๓. ลูกน้อยทั้งสองของเรา ผู้กำพร้า  
ยากไร้ คงจะคอยยืนต้อนรับเรา  
อยู่ใกล้อาศรม.

๒๑๙๔. หนทางที่จะไป ก็มีอยู่ทางเดียว  
ทั้งเดินไปได้คนเดียว ข้างหนึ่ง  
มีสระ ข้างหนึ่งมีบึง เราไม่เห็น  
ทางอื่นที่ไปอาศรมได้.

๒๑๙๕. ข้าพเจ้า ขอนอบน้อมพญาเนื้อ  
ผู้มีกำลังมากในป่าใหญ่ ท่าน  
ทั้งหลาย เป็นพี่น้องของข้าพเจ้า  
โดยธรรม ข้าพเจ้าขออ้อนวอน  
ขอท่านทั้งหลาย จงหลีกเลี่ยง  
ให้ข้าพเจ้าเถิด.

๒๑๙๖. ข้าพเจ้า เป็นพระมเหสีของ  
พระราชบุตรผู้มีสิริ ผู้ถูกขับไล่  
จากสิพีรัฐ ข้าพเจ้ามิได้ดูหมิ่น  
พระสวามีพระองค์นั้นเลย เหมือน  
นางสีดา อนุวัตตามพระราม  
ราชสวามี ฉะนั้น.

๒๑๙๗. ตูเมห จ ปุตเต ปสุเสถ<sup>๑</sup>  
 สายั สัเวสนั ปติ  
 อหฺนุจ ปุตเต ปสุเสยฺย  
 ชาลี กณฺหาชินิ จโก.

๒๑๙๘. พหุญจิที มุลผลิ  
 ภกุโข จายิ อนฺปปโก  
 ตโต อุปฺทฺตฺมิ ทสฺสามิ  
 มคฺคิ เม เทถ ยาจิตา.

๒๑๙๙. ราชปุตฺตี จ โน มาตา  
 ราชปุตฺโต จ โน ปิตา  
 ธมฺเมเน ภาตโร โหถ  
 มคฺคิ เม เทถ ยาจิตา.

๒๒๐๐. ตสฺสา ลาลปฺมานาย  
 พฺหุ การุณฺยสฺสทิตฺติ  
 สุตฺวา เนลปฺตี วาจํ  
 วาฟ้า ปนฺถา อุปกฺกมฺุ.

๒๑๙๗. ขอท่านทั้งหลาย จงหลีกเลี่ยงให้  
 ข้าพเจ้า แล้วกลับไปพบลูกน้อย  
 ของท่านในเวลาออกหาอาหาร  
 ตอนเย็น ส่วนข้าพเจ้าก็จะกลับ  
 ไปพบลูกน้อยทั้งสองคือพ่อชาลี  
 และแม่กัณหาชิโนา.

๒๑๙๘. อนึ่ง มุลมันผลไม้นี้มีอยู่มาก และ  
 ที่เป็นภักษาก็มีไม่น้อย ข้าพเจ้า  
 ขอแบ่งให้ท่านครึ่งหนึ่ง ข้าพเจ้า  
 อ่อนนอนแล้ว ขอท่านทั้งหลาย  
 จงหลีกเลี่ยงให้ข้าพเจ้าเถิด.

๒๑๙๙. พระมารดา ของเราทั้งหลาย  
 เป็นพระราชบุตรี และพระบิดา  
 ของเราทั้งหลาย ก็เป็นพระราช-  
 บุตร ท่านทั้งหลาย จึงชื่อว่า  
 เป็นพี่น้องของข้าพเจ้าโดยธรรม  
 ข้าพเจ้าอ่อนนอนแล้ว ขอท่าน  
 ทั้งหลาย จงหลีกเลี่ยงให้ข้าพเจ้า  
 เถิด.

๒๒๐๐. เทพเจ้าทั้งหลาย ผู้แปลงกาย  
 เป็นสัตว์ร้าย ได้ฟังพระวาจา  
 อันไพเราะ น่ากรุณาเป็นอันมาก  
 ของพระนาง ผู้รำพันวิงวอนอยู่  
 ได้พากันหลีกเลี่ยงไปแล้ว.

<sup>๑</sup> ฉ. ปสฺสถ.

๒๒๐๑. อิมมฺหิ นํ ปเทสมฺหิ  
 ปุตฺตกา ปัสฺสุกฺกญฺจิตา  
 ปจฺจุคฺคตา มํ ติฏฺฐญฺติ  
 วจฺจา พาลาว มาตริ.

๒๒๐๒. อิมมฺหิ นํ ปเทสมฺหิ  
 ปุตฺตกา ปัสฺสุกฺกญฺจิตา  
 ปจฺจุคฺคตา มํ ติฏฺฐญฺติ  
 หํสา วุปริปฺลุลฺเล.

๒๒๐๓. อิมมฺหิ นํ ปเทสมฺหิ  
 ปุตฺตกา ปัสฺสุกฺกญฺจิตา  
 ปจฺจุคฺคตา มํ ติฏฺฐญฺติ  
 อสฺสมสฺสสาวิหฺรโต.

๒๒๐๔. เต<sup>๑</sup> มิดา วีย อุกฺกณฺณา  
 สมนฺตามภิชาวิโน  
 อานนฺทีโน ปมฺุทิตา  
 วคฺคมานาว กมฺุปร  
 ตยชฺช ปุตฺเต น ปสฺสามิ  
 ชาลี กณฺหาชินํ จฺโม.

๒๒๐๕. ฉคิลี<sup>๒</sup> มิตี ฉาปี  
 ปกฺขี มุตฺตาว ปญฺชรา

๒๒๐๑. ลูกน้อยทั้งสอง จะมุกจะมอมไป  
 ด้วยฝุ่น เคยยื่นคอยต้อนรับแม่  
 อยู่ตรงนี้ เหมือนลูกโคอ่อน  
 ยื่นคอยชะเง้อหาแม่ ฉะนั้น.

๒๒๐๒. ลูกน้อยทั้งสอง จะมุกจะมอมไป  
 ด้วยฝุ่น เคยยื่นคอยต้อนรับแม่  
 อยู่ตรงนี้ เหมือนหงส์ติดอยู่ใน  
 เปือกตม ฉะนั้น.

๒๒๐๓. ลูกน้อยทั้งสอง จะมุกจะมอมไป  
 ด้วยฝุ่น เคยยื่นคอยต้อนรับแม่  
 อยู่ใกล้อาศรมตรงนี้.

๒๒๐๔. ลูกน้อยทั้งสอง เคยรำเริงหรรษา  
 วิ่งมาต้อนรับแม่ อยู่รอบข้าง  
 ราวกับจะทำหทัยแม่ ให้หวั่นไหว  
 เหมือนลูกเนื้อ เห็นแม่แล้วยกหู  
 ชูคอ วิ่งไปหาแม่ รำเริงหรรษา  
 วิ่งไปวิ่งมา ฉะนั้น วันนี้แม่มิได้  
 เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือพ่อชาลี  
 และแม่กัณหาชินานั้น เหมือน  
 อย่างเคย.

๒๒๐๕. แม่ละลูกน้อยทั้งสอง ออกไป  
 หาผลไม้ ดังแม่แพะและแม่เนื้อ

<sup>๑</sup> ฉ. เทว. <sup>๒</sup> ฉ. ฉกสิว.

โอบาย ปุตเต นิกุมม<sup>๑</sup>  
 สีหิรามิสฺสิตฺธิ<sup>๒</sup>  
 ตยชฺช ปุตเต น ปสุสามิ  
 ชาลี กณฺหาชินิ จโก.

๒๒๐๖. อิทํ เนลํ ปรกฺกนฺตํ<sup>๓</sup>  
 นาคานมิว ปพฺพเต.  
 จิตกา ปริกิณฺณาโย  
 อสฺสสมสฺสวาทูโร  
 ตยชฺช ปุตเต น ปสุสามิ  
 ชาลี กณฺหาชินิ จโก.

๒๒๐๗. วาลุกายปี โอบิณฺณา  
 ปุตตกา ปิสฺสุณฺจิตา  
 สมนฺตามภิวานฺนติ  
 น เต ปสุสามิ ทารเก.

๒๒๐๘. เย มํ ปุเร ปจฺจุเทนฺติ<sup>๓</sup>  
 อรณฺฎา ทูรมายตี

ละทิ้งลูกน้อยไปหากิน ดังแม่นก  
 ละทิ้งลูกน้อยไปจากรัง หรือ  
 ดังแม่ราชสีห์ ผู้ต้องการอาหาร  
 ละทิ้งลูกน้อยไว้ ออกไปหากิน  
 ฉะนั้น วันนี้ แม่ไม่เห็นลูกน้อย  
 ทั้งสอง คือพ่อชาลีและแม่  
 กณฺหาชินานั้น เหมือนอย่างเคย.

๒๒๐๖. นี่เป็นรอยเท้าวิ่งไปมาของลูกน้อย  
 ทั้งสอง ดูรอยเท้าของช้าง  
 ทั้งหลาย ที่เชิงเขา นี้กองทราย  
 ที่ลูกน้อยทั้งสอง ขนมากองเล่น  
 เรี่ยรายอยู่ใกล้อาศรม วันนี้  
 แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ  
 พ่อชาลีและแม่กณฺหาชินา นั้น  
 เหมือนอย่างเคย.

๒๒๐๗. ลูกน้อยทั้งสองเคยชะมุกชะมอม  
 ด้วยฝุ่น วิ่งมาล้อมแม่อยู่  
 รอบข้าง วันนี้ แม่มิได้เห็น  
 ลูกน้อยทั้งสองนั้น.

๒๒๐๘. เมื่อก่อน ลูกน้อยทั้งสองเคย  
 ต้อนรับแม่ ผู้กลับมาจากป่าแต่ไกล

<sup>๑</sup> น. นิกุมมี.

<sup>๒</sup> น. ปทกฺกนฺตํ.

<sup>๓</sup> น. ปจฺจุฏฺเฐนฺติ.



ตยชช ปุตเต น ปสฺสสามิ  
ชาลี กณฺหาชินฺนี จโก.

๒๒๐๙. ฉคิลิว มิตฺตี<sup>๑</sup> ฉาปา  
ปจฺจุคฺคณฺตุวาน มาตรํ  
ทฺฐเร มํ ปวิโรโลเกนฺติ<sup>๒</sup>  
เต น ปสฺสสามิ ทารเก.

๒๒๑๐. อิทฺถญ เนลฺลี กิพฺพนํ<sup>๓</sup>  
ปติตฺติ ปณฺฑิตฺตเวฬุวํ  
ตยชช ปุตเต น ปสฺสสามิ  
ชาลี กณฺหาชินฺนี จโก.

๒๒๑๑. ธนา จ มยฺห เม ปุรา  
อุโร จ สมฺปทาลติ  
ตยชช ปุตเต น ปสฺสสามิ  
ชาลี กณฺหาชินฺนี จโก.

๒๒๑๒. อฺจุจฺงเก เม โก วิจฺฉินฺตี<sup>๔</sup>  
ธนา เมกาว ลมฺพติ

วันนี้ แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง  
คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินานัน  
เหมือนอย่างเคย.

๒๒๐๙. ลูกน้อยทั้งสอง คอยแลดูแม่อยู่  
แต่ไกล เหมือนลูกแพะหรือลูกเนื้อ  
คอยชะงะหาแม่ ฉะนั้น วันนี้  
แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสองนั้น  
เลย.

๒๒๑๐. เอยก็ นี่ผลมะตูมสุก มีสีดังทอง  
เป็นของเล่นของลูกน้อยทั้งสอง  
มาตกกิ้งอยู่วันนี้แม่มิได้เห็นลูก  
น้อยทั้งสอง คือพ่อชาลีและแม่  
กัณหาชินานัน เหมือนอย่างเคย.

๒๒๑๑. ก็ถันทั้งสองข้างของแม่นี้ เต็มไป  
ด้วยน้ำมัน และอกของแม่ตั้งหนึ่ง  
ว่าจะแตกทำลาย วันนี้ แม่ไม่ได้  
เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือพ่อชาลี  
และแม่กัณหาชินานัน เหมือน  
อย่างเคย.

๒๒๑๒. ใครเล่าจะค้นชายพกแม่ ใครเล่า  
จะเหนี่ยวถันทั้งสองข้างของแม่

<sup>๑</sup> ฉ. ฉกสิว มิตฺตี.

<sup>๒</sup> ฉ. ปวิโรโลเกนฺติ.

<sup>๓</sup> ฉ. อิทฺถ เนลฺลี กิพฺพนํ.

<sup>๔</sup> ฉ. อฺจุจฺงเคโก วิจฺฉินฺตี.



๒๒๑๗. กิมิทํ ตฺถุหิฏฺโถติสิ

อปี รตุเตว เม มโน  
กาโกลาปี น วสุสนฺติ  
มตา เม นฺน ทารกา.

๒๒๑๗. นี้อย่างไร พระองค์ทรงนั่งอยู่  
เอือกี้ใจของหม่อมฉัน เหมือน  
ฝันในเวลารাত্রี แม้ฝูงกาป่า  
ก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อย  
ของหม่อมฉัน คงจะตายเสียแล้ว  
เป็นแน่แท้.

๒๒๑๘. กิมิทํ ตฺถุหิฏฺโถติสิ

อปี รตุเตว เม มโน  
สกฺกนาปี น วสุสนฺติ  
มตา เม นฺน ทารกา.

๒๒๑๘. นี้อย่างไร พระองค์จึงนั่งอยู่  
เอือกี้ใจของหม่อมฉัน เหมือนฝัน  
ในเวลารাত্রี แม้ฝูงนกก็มิได้  
ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อย  
ของหม่อมฉัน คงจะตายเสียแล้ว  
เป็นแน่แท้.

๒๒๑๙. กจฺจิ นุ เม อยฺยุปฺตฺต

มิคา ขาทิสฺสุ ทารเก  
อรณฺเณ อิริเณ วิวเน  
เกน นีตา เม ทารกา.

๒๒๑๙. ข้าแต่พระลูกเจ้า เหล่าสัตว์รียาย  
ในป่า หรือในทุ่งกว้างที่ส่งด  
มาเคี้ยวกิน พระลูกน้อยทั้งสอง  
ของหม่อมฉัน เสียแล้วหรือไหน  
หรือใครมา นำเอาพระลูกน้อย  
ทั้งสองของหม่อมฉันไป.

๒๒๒๐. อาหุ เต ปฺหิตา ทฺฐตา

อาหุ สฺตฺตฺตา ปิยฺวทา  
อาหุ พฺหิ โน นิกฺขนฺตฺตา  
ชิทฺทาสฺสุ ปฺสฺตฺตา นุ เต.

๒๒๒๐. หรือพระองค์ ทรงส่งพระลูกน้อย  
ทั้งสอง ซึ่งกำลังพูดจามารักใคร่  
ไปเป็นทูต หรือว่าเข้าไปหลบอยู่  
ในบรรณศาลา หรือพระลูกน้อย  
ทั้งสองของเรานั้น เทียวเล่น  
คะนอง ออกไปในภายนอก.

๒๒๒๑. เนวาสสิ์ เกสา ทิสฺสนฺติ  
 หตุถปาทา จ ซาลิโน  
 สกฺกณานญจ โอปาโต  
 เกน นีตา เม ทารกา.

๒๒๒๑. เส้นพระเกศา รอยพระหัตถ์และ  
 รอยพระบาท ซึ่งมีลายตาข่าย  
 ของพระลูกน้อยทั้งสองนั้น มิได้  
 ปรากฏเลย หรือว่านกทั้งหลาย  
 มาโฉบเฉี่ยวเอาไป หรือว่าใคร  
 มานำเอา พระลูกน้อยทั้งสอง  
 ของหม่อมฉันไป.

๒๒๒๒. อิทํ ตโต ทุกฺขตรํ  
 สลฺลวิทฺโธ ยถา วโณ  
 ตฺยชฺช ปฺตุเต น ปสฺสามิ  
 ซาลี กณฺหาชินํ จฺโฆ.

๒๒๒๒. ความทุกข์ ที่หม่อมฉันมิได้เห็น  
 พระลูกน้อยทั้งสอง คือซาลีและ  
 กัณหาชิโน ในวันนั้นนั้น เป็นทุกข์  
 ยิ่งกว่าการถูกขบไล่ ออกจาก  
 แวนแคว้น เปรียบเหมือนแผล  
 ที่ถูกแทงด้วยลูกศร ฉะนั้น.

๒๒๒๓. อิทํปี ทฺติยํ สลฺลํ  
 กมฺเปติ หทยํ มม  
 ยญฺจ ปฺตุเต น ปสฺสามิ  
 ตฺวญฺจ มํ นาภิภาสสิ.

๒๒๒๓. ก็การที่หม่อมฉัน มิได้เห็นพระ  
 ลูกน้อยทั้งสอง ทั้งพระองค์ก็ได้  
 ตรัสกับหม่อมฉันนี้ เป็นลูกศร  
 เสียบแทงहतภัย ของหม่อมฉัน  
 ข้าสอง हतภัยของหม่อมฉัน  
 หวันไหว.

๒๒๒๔. อชฺช เจ<sup>๑</sup> เม อิมํ รตฺตี  
 ราชปฺตุต น สํสสิ  
 มญฺเฒ โยกฺกนฺตสนฺต<sup>๒</sup> มํ  
 ปาโต ทฺกฺขสิ โน มตฺ.

๒๒๒๔. ข้าแต่พระราชบุตร ถ้าคืนวันนี้  
 พระองค์มิได้ตรัส กับหม่อมฉัน  
 พรุ่งนี้เช้า พระองค์ก็น่าจะได้  
 ทอดพระเนตรหม่อมฉัน ผู้ปราศ-  
 จากชีวิต เป็นแน่.

<sup>๑</sup> ฉ. อชฺชเวว. <sup>๒</sup> ส. อ. อุกฺกนฺตสนฺต.

๒๒๒๕. นนุ มทุที วราโรหา  
ราชบุตตี ยสสุสินี  
ปาโต คตาสี อุญฉาย  
กิมิทํ สายมาคตา.

๒๒๒๖. นนุ ตูว์ สทุทมสุโสสี  
เย สรี ปาตุมาคตา  
สีนุสสุ วินทนุตสุส<sup>๑</sup>  
พยุคฺฆมฺมสุส จ นิภูชิตฺตํ.

๒๒๒๗. อหุ ปุพฺพนิมิตฺตํ เม  
วิจฺจรณฺตยา พุรหาวเน  
ขณฺติโต เม หตฺถา ปติโต  
อุคฺคิวัณฺจาปี อัสโต.

๒๒๒๘. ตทานิ พุยฺยติยา ภิตา  
ปุถุ กตฺวาน อญฺชลิ  
สพฺพา ทิสสา นมฺมสุสิสุสํ  
อปี โสตุถิ อิตฺโต สียา.

๒๒๒๙. มา เหว โน ราชบุตฺโต  
หโต สีเหน ทิปินา  
ทวากา วา ปรามญฺจา  
อจฺจณิกอตรจฺฉิมิ.

๒๒๒๕. เจ้ามัทรี ผู้มีรูปงามอุดม เป็น  
ราชบุตรี ผู้มียศ ไปแสวงหา  
มูลผลอาหารแต่เช้า ไฉนหนอ  
จึงกลับมาจนเวลาเย็น.

๒๒๒๖. พระองค์ ได้ทรงสดับเสียงบันลือ  
แห่งราชสีห์และเสือโคร่ง ทั้งเสียง  
สัตว์จตุบาท และฝูงนกส่งเสียง  
คำรามก้องสนั่นเป็นเสียงเดียวกัน  
ต่างก็มุ่งมาเพื่อจะดื่มน้ำที่สระนี้  
มิใช่หรือ.

๒๒๒๗. บุรพนิมิตได้เกิดมีแก่ม่อมฉัน  
ผู้กำลังเที่ยวอยู่ในป่าใหญ่ เสียม  
พลัดตกจากมือ ของม่อมฉัน  
กระเข้าที่หาบอยู่ที่พลัดตกจากบ่า.

๒๒๒๘. ที่นั่น ม่อมฉันก็หวาดกลัวเป็น  
กำลัง จึงกระทำัญชลินอบน้อม  
ทิศทั่วทุกแห่ง ขอความสวัสดิ  
พึงมีแต่ที่นี่.

๒๒๒๙. ขอพระลูกเจ้า ของเราทั้งหลาย  
อย่าได้ถูกราชสีห์ หรือเสือเหลือง  
เบียดเบียนเลย หมี่ หมาป่า  
หรือเสือดาว อย่ามากล้ำกราย  
พระลูกน้อยทั้งสองของเราเลย.

<sup>๑</sup> ฉ. สีหสุสาปี นทนุตสุส.

๒๒๓๐. สีโห พุยกุโหม จ ทีป จ  
 ตโย วาฬ้า วเน มिका  
 เต มั ปริยารุ มคัค  
 เตน สายมहि อาคตา.
๒๒๓๑. อหิ ปติญจ ปุตเต จ  
 อจริยมิว มาถโว  
 อญฺุจิตา ทิวารตตี  
 ชฺุญนี พรหมจารินี.
๒๒๓๒. อชินานิ ปริหิตฺวา  
 วนมุลผลหารिया  
 วิจรามิ ทิวารตตี  
 ตฺมุหิ กามา हि ปุตตกา.
๒๒๓๓. อิทํ สุวณฺฺณหาสิทฺทํ  
 อามตํ ปณฺุฑฺเฑวํ  
 รุกฺขปกฺกานิ จาหาสิ  
 อิเม โว ปุตตกัพินา.
๒๒๓๔. อิทํ มุฬาลิวตฺตํ  
 สาลุกํ ชินฺุชโรทกั<sup>๑</sup>  
 ภูณฺุช ชุฑฺเฑน สัยฺุตตี  
 สห ปุตเตहि ชตฺติย.
๒๒๓๐. สัตว์ร้าย ๓ ตัว ในป่า คือ ราชสีห์  
 เสือโคร่งและเสือเหลือง ยืนขวาง  
 ทางของหม่อมฉันเสีย เหตุนั้น  
 หม่อมฉันจึงกลับมาจนพลบค่ำ.
๒๒๓๑. ตัวเรา มุนชฎา เป็นพรหมจารีนี้  
 หมั้นปฏิบัติพระสวามี บำรุง  
 พระลูกน้อยทั้งสองทุกวันคืน ดัง  
 อันเตวาสิก ปฏิบัติอาจารย์ ฉะนั้น.
๒๒๓๒. ตัวเรา ปล่อยหมั้นเสีย เทียบ  
 แสวงหามูลผลาหารในป่า ทั้งวัน  
 ทั้งคืน เพราะความรักพระองค์  
 และ ลูกทั้งสอง.
๒๒๓๓. นี่ขมิ้นสีดังทอง ที่แม่หามาได้  
 สำหรับเจ้าทั้งสองอาบน้ำ นี้ก็  
 ผลมะตูมสุกสีเหลือง แม่หามาให้  
 ลูกทั้งสองเล่น อนึ่ง แม่ได้สรรหา  
 ผลไม้สุกอื่น ๆ ที่น่าพอใจมาให้  
 ลูกทั้งสองเล่น นี่เป็นของเล่น  
 ของลูกรักทั้งสอง.
๒๒๓๔. ข้าแต่พระจอมกษัตริย์ ขอพระองค์  
 พร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดา  
 จงเสวยเห้ง้าบัว พร้อมทั้งผัก  
 หน่อกล้วยและกระเทียม อันคฤกล้ำ  
 ด้วยน้ำผึ้งนี้.

<sup>๑</sup> ฉ. จินฺจนาทกั.

๒๒๓๕. ปทุมัม ชาลินโน เทหิ  
 กุมุทํ ปน กุมาริยา  
 มาลินเณ ปสฺส นจฺจนฺเต  
 สิวิปฺตฺตานิ อวฺหย.

๒๒๓๖. ตโต กณฺหาชิโน ยาทิ  
 นิสาเมหิ รเถสภ  
 มณฺชฺสฺสราย วคฺคฺยา  
 อสฺสมํ อฺปคจฺจนฺติยา<sup>๑</sup>.

๒๒๓๗. สมานสฺซทฺทฺขมฺหา  
 รมฺมา ปพฺพาชิตา อฺโฆ  
 อปิ สิวิปฺตฺเต ปสฺเสสิ  
 ชาลี กณฺหาชิโน จฺโฆ.

๒๒๓๘. สมนเณ พฺราหฺมณฺเณ ฐฺน  
 พฺรหฺมจฺริยปรายเณ  
 อหํ โลกเ อภิสฺสี<sup>๒</sup>  
 สึลวฺนฺเต พฺหุสฺสุเต

๒๒๓๕. ขอพระองค์ จงประทานดอกปทุม  
 แก่พ่อชาลี ส่วนดอกโกมุท ขอ  
 ได้โปรดประทาน แก่แม่กัณหา  
 จะได้ทอดพระเนตรดูพระกุมาร  
 และพระกุมารี ผู้พระโอรสและ  
 พระธิดาของพระเจ้าสีพี ประดับ-  
 ประดาด้วยดอกไม้ ฟ้อนรำอยู่.

๒๒๓๖. แม่กัณหาชิโน จะมาจากที่นั้น  
 ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมทัพ ขอ  
 พระองค์ทรงสดับเสียงอันไพเราะ  
 อ่อนหวาน ของแม่กัณหาชิโน  
 ขณะเข้าไปสู่อาศรม.

๒๒๓๗. เราทั้งสอง ถูกเนรเทศจาก  
 แคว้นแคว้น เป็นผู้มีสุขและทุกข์  
 เสมอกัน เอย ก็พระองค์ทรงเห็น  
 พระลูกน้อยทั้งสอง คือพ่อชาลี  
 แม่กัณหาชิโน ผู้เป็นพระโอรส  
 และพระธิดา ของพระเจ้าสีพี  
 บ้างหรือ.

๒๒๓๘. ชะรอยว่า หม่อมฉันได้สาปแช่ง  
 สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติ  
 พรหมจรรย์ มีศีล เป็นพหูสูต  
 ในโลก วันนี้ หม่อมฉันจึงไม่ได้

<sup>๑</sup> ฉ. อฺปยฺนฺติยา.

<sup>๒</sup> ฉ. อภิสฺสปี.





- ยานสุสุ ปุพฺพเพ ภูณฺชิสฺสุ  
เต ภูมารา น ทิสฺสเร.
๒๒๔๔. อิเม เต หตฺถิกา อสุสา  
พลีพฺพทา<sup>๑</sup> จ โน อิเม  
เยหิสฺสุ ปุพฺพเพ กิฬิสฺสุ  
เต ภูมารา น ทิสฺสเร.
๒๒๔๕. อิเม สามา สไสลฺลกา  
พฺหุกา กทลิมิดา  
เยหิสฺสุ ปุพฺพเพ กิฬิสฺสุ  
เต ภูมารา น ทิสฺสเร.
๒๒๔๖. อิเม หิสฺสา จ โภญฺจา จ  
มยฺรรา จิตฺรเปชฺฌนา<sup>๒</sup>  
เยหิสฺสุ ปุพฺพเพ กิฬิสฺสุ  
เต ภูมารา น ทิสฺสเร.
๒๒๔๗. อีมา ตา วนคฺมุพาโย  
ปุปฺพิตา สพฺพกาลิกา  
ยตฺถสุสุ ปุพฺพเพ กิฬิสฺสุ  
เต ภูมารา น ทิสฺสเร.
๒๒๔๘. อีมา ตา โปกฺขรณิ รมฺมา  
จกฺกวากุปฺกุชิตา
- เคยมาเสวย แม่มิได้เห็นพระ  
ลูกน้อยทั้งสองนั้น.
๒๒๔๔. เหล่านี้เป็นตูกตาข้าง ตูกตาม้า  
ตูกตาวัว ที่พระลูกน้อยทั้งสอง  
เคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระ  
ลูกน้อยทั้งสองนั้น.
๒๒๔๕. เหล่านี้เป็นตูกตาเนื้อทรายทอง  
ตัวเล็ก ๆ ตูกตากระต่าย ตูกตา  
นกเค้า ตูกตาชะมดเป็นอันมาก  
ที่พระลูกน้อยทั้งสองเคยเล่น แม่มิ  
ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น.
๒๒๔๖. เหล่านี้เป็นตูกตาหงส์ ตูกตา  
นกกระเรียน ตูกตานกยูง มี  
แหว่งหางามวิจิตร ที่พระลูกน้อย  
ทั้งสองเคยมาเล่น แม่มิได้เห็น  
พระลูกน้อยทั้งสองนั้น.
๒๒๔๗. พุ่มดอกไม้ ในป่าเหล่านั้น มี  
ดอกบานทุกฤดูกาล ที่พระ  
ลูกน้อยทั้งสองเคยมาเล่น แม่มิ  
ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น.
๒๒๔๘. นี้ก็สระโบกขรณี อันน่ารื่นรมย์  
เพียบพร้อม ด้วยเสียงนกกจาก-

<sup>๑</sup> ฉ. พลีพฺพทา.

<sup>๒</sup> ฉ. มยฺรรา จิตฺรเปชฺฌนา.

มณฑลเกหิ สณฺณนา  
 ปทุมฺปฺปลเกหิ จ  
 ยตฺตสฺสุ ปุพฺเพ กิฬฺสิ  
 เต กุมารานํ ทิสฺสเว.

๒๒๔๙. น เต กฏฺจานิ ภินฺนานิ  
 น เต อุกฺกมาภตฺตี  
 อคฺคิปี เต น หาปีโต  
 กิณฺนุ มนฺโทว ฉายสิ.

๒๒๕๐. ปิโย ปิเยน สงฺคมฺม  
 สโมหิ<sup>๑</sup> พฺยปฺหณฺนติ  
 ตฺยชฺช ปฺตฺเต น ปสฺสามิ  
 ชาลี กณฺหาชินฺนี จโก.

๒๒๕๑. น โข ใน เทว ปสฺสามิ  
 เยน เต นินฺฎา<sup>๒</sup> มตา  
 กาโกลาปี น วสฺสนฺติ  
 มตา เม นฺน ทารกา.

พรากรมาคูชัน ภารดาษาไปด้วย  
 ดอกมณฑา ดอกปทุมและอุบล  
 ที่พระลูกน้อยทั้งสองเคยมาเล่น  
 แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง  
 นั้น.

๒๒๔๙. ฟืนพระองค์ก็มีได้หัก น้ำก็ไม่ได้  
 ตัก แม่ไฟก็ไม่ได้ติด เพราะ  
 เหตุไรหนอ พระองค์จึงทรง  
 หงอยเหงาซบเซาอยู่.

๒๒๕๐. คนรักกับคนรัก ประชุมพร้อมกัน  
 ย่อมหายทุกข์ร้อน แต่วันนี้  
 หม่อมฉัน มิได้เห็นพระลูกน้อย  
 ทั้งสองนั้น คือพ่อชาลีและ  
 แม่กัณหาชينا.

๒๒๕๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ  
 หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกทั้งสอง  
 ของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูก  
 ทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูก  
 ทั้งสองนั้น ตายเสียแล้ว แม่ผู้  
 กาบาก็มิได้ชานชัน พระลูก  
 ทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้ว  
 เป็นแน่.

<sup>๑</sup> อ. อุทกมาหฺญ.

<sup>๒</sup> อ. สโม เม.

<sup>๓</sup> อ. นินฺดา. เอวฺมฺปริปี.

๒๒๕๒. น โข โน เทว ปสุสามิ  
 เยน เต นีหฺญา มตา  
 สกฺุณนาปี น วสุสนฺติ  
 มตา เม นฺน ทารกา.

๒๒๕๓. สา ตตฺถ ปรีเทวิตฺวา  
 ปพฺพตานิ วนานิ จ  
 ปฺนเทวสุสมฺ คณฺตฺวา  
 สามิกฺสุสนฺติ โรทิตี<sup>๑</sup>

๒๒๕๔. น โข โน เทว ปสุสามิ  
 เยน เต นีหฺญา มตา  
 กาโกลาปี น วสุสนฺติ  
 มตา เม นฺน ทารกา.

๒๒๕๒. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ  
 หม่อมฉันมิได้เห็น พระลูกรัก  
 ทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอา  
 พระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่า  
 พระลูกรักทั้งสองนั้น ตายเสีย  
 แล้ว แม้ผู้งนก ก็มีได้ขานขัน  
 พระลูกรักทั้งสอง ของหม่อมฉัน  
 ตายเสียแล้วเป็นแน่.

๒๒๕๓. พระนางมัทรี ทรงกันแสง  
 พลงงเที่ยวค้นหา ตลอดชอกเขา  
 และป่าช้า ในบริเวณเขาวงกต  
 นั้น แล้วเสด็จกลับมายัง  
 พระอาศรม ทรงกันแสงอยู่ใน  
 ลำนำของพระราชสวามี ทูล  
 คร่ำครวญว่า

๒๒๕๔. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ  
 หม่อมฉัน มิได้เห็นพระลูกรัก  
 ทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอา  
 พระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่า  
 พระลูกรักทั้งสองนั้น ตายเสีย  
 แล้ว แม้ผู้งกาป่าก็มีได้ขานขัน  
 พระลูกรักทั้งสองของหม่อมฉัน  
 ตายเสียแล้วเป็นแน่.

<sup>๑</sup> จ. โรทิต สามิกสุสนติเก.

๒๒๕๕. น ไช โน เทว ปสุสามิ  
 เยน เต นีหฺภา มตา  
 สกฺุณนาปี น วสุสนฺติ  
 มตา เม นฺน ทารกา.

๒๒๕๖. น ไช โน เทว ปสุสามิ  
 เยน เต นีหฺภา มตา  
 วิจรนฺตี รุกฺขมุเลสุ  
 ปพฺพเตสุ คุหาสุ จ.

๒๒๕๗. อิติ มทฺที่ วราโรหา  
 ราชนฺุตฺตี ยสฺสุสนฺตี  
 พาหา ปคฺคยฺน กนฺุทิตฺวา  
 ตตฺถเวว ปติตา ฉมา.

๒๒๕๘. ตมชฺฌปตฺตี ราชนฺุตฺตี  
 อุกฺเทนาภิสฺสิญฺจ

๒๒๕๕. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ  
 หม่อมฉันมิได้เห็น พระลูกรัก  
 ทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอา  
 พระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่า  
 พระลูกรักทั้งสองนั้น ตายเสีย  
 แล้ว แม้ผู้งก ก็มีได้ขานขัน  
 พระลูกรักทั้งสองของหม่อมฉัน  
 ตายเสียแล้วเป็นแน่.

๒๒๕๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ ผู้ใด  
 นำเอา พระลูกรักทั้งสองนั้นไป  
 หรือว่าพระลูกรักทั้งสองนั้นตาย  
 เสียแล้ว หม่อมฉันเที่ยวไปที่โคน  
 ต้นไม้ ที่บริเวณภูเขาและในถ้ำ  
 ก็มีได้พบเห็นพระลูกรักทั้งสอง  
 ของเรา.

๒๒๕๗. พระนางมัทรี ผู้ทรงพระรูปโฉม  
 อันอุดมเป็นพระราชบุตรผู้มียศ  
 จึงทรงประคองพระพาทกั้นแสง  
 คร่ำครวญแล้ว ล้มสลบลงที่พื้น  
 พสุธา ณ ที่ใกล้บาทมุลของ  
 พระเวสสันดรนั้นแล.

๒๒๕๘. พระเวสสันดรราชาธิราช ทรงวักน้ำ  
 ประพรมพระนางมัทรีราชบุตรี  
 ผู้ล้มสลบลง ณ ที่ใกล้บาทมุล  
 ของพระองค์นั้น ครั้นทรงทราบ

อสุสตุถิ นั วิทิตวาน  
 อถ นั เอตทพรวี.

ว่า พระนางพื้นพระองค์ดีแล้ว  
 จึงได้ตรัสบอก เนื้อความนี้  
 กับพระนางในภายหลังว่า.

๒๒๕๙. อาทียะเนว เต มหุทธิ  
 ทุกขั นกฺขาทุมิจฺฉิสัง  
 ทลิตฺทโท ยาจโก วุฑฺฒโธ  
 พุราหฺมณเณ ชรมาคโต.

๒๒๕๙. ดูกรมัทรีเราไม่ปรารถนาจะแจ้ง  
 ความทุกข์แก่เธอ แต่แรกก่อน  
 พร่าหมณแก่ เป็นยาก  
 ผู้ยากจนมาสู่ที่อยู่ของเรา.

๒๒๖๐. ตสฺส ทินฺนา มยา ปุตฺตา  
 มหุทธิ มา ภายิ อสุสส  
 มั ปสฺส มหุทธิ มา ปุตฺเต  
 มา พาฬุหิ ปริเทวีย<sup>๑</sup>  
 ลจฺฉาม ปุตฺเต ชีวนฺตา  
 อโรคา จ ภวามเส.

๒๒๖๐. เราได้ให้ลูกทั้งสอง แก่พร่าหมณ  
 นั้นไป ดูกรมัทรี เธออย่างกลัว  
 เลย จงดีใจเถิด ดูกรมัทรี เธอ  
 จงดูเราเถิด อย่าดูลูกทั้งสอง  
 เลย อย่างกันแสงไปนักเลย เรา  
 เป็นผู้ไม่มีโรค ยังมีชีวิตอยู่  
 คงจะได้พบเห็นลูกทั้งสอง ที่  
 พร่าหมณนำไปแน่แท้.

๒๒๖๑. ปุตฺเต ปสฺสญจ ธนฺณญจ  
 ยญจ อญฺญั ชเว ธนั  
 ทชฺชา สปุริโส ทานั  
 ทิสฺวา ยาจกมาคเต<sup>๒</sup>  
 อนฺนโมทาหิ เม มหุทธิ  
 ปุตฺตเก ทานมุตฺตมึ.

๒๒๖๑. สัปบุรุษ เห็นยากมาถึงแล้ว  
 ฟังให้บุตร ปศุสัตว์ ธัญชาติ และ  
 ทรัพย์อย่างอื่นในเรือน เป็นทาน  
 ได้ ดูกรมัทรี เธอจงอนุโมทนา  
 ปุตตทาน อันสูงสุดของเรา.

<sup>๑</sup> ฉ. ปริเทวลี.

<sup>๒</sup> ฉ. ยาจกมาคต.

๒๒๖๒. อนุโมทามิ เต เทว  
 ปุตตเก ทานมุตตมัม  
 ทตฺวา จิตฺตํ ปสาเทหิ  
 ภิกฺขุโย ทานํ ทโท ภว.

๒๒๖๓. โย ตฺวํ มจฺเจรฺมฺเตสุ  
 มนุสฺเสสุ ชนาธิป  
 พฺรามาณฺณสุส อทา ทานํ  
 สิวินํ รมฺมจฺวฑฺฒโน.

๒๒๖๔. นิมนฺนาทิตา เต ปจฺวี  
 สทฺโท เต ติทิวฺจฺโคโต  
 สมฺนฺตา วิชฺชุตฺตา อาคฺคฺ<sup>๑</sup>  
 คีรีนํ ปฏิสฺสุตา.

๒๒๖๕. ตสฺส เต อนุโมทฺนฺติ  
 อฺโภ นารทปพฺพตา  
 อฺนฺโท จ พฺรหฺมา จ ปชาปตี<sup>๒</sup> จ  
 โสโม ยโม เวสฺสวณฺโณ จ ราชา

๒๒๖๒. ข้าแต่พระองค์ ผู้ประเสริฐ  
 หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทาน  
 อันอุดมของพระองค์ พระองค์  
 พระราชทานปุตตทาน อันอุดม  
 แล้ว จงยังพระหฤทัยให้เลื่อมใส  
 ขอจงทรงบำเพ็ญทานให้ยิ่ง ๆ  
 ขึ้นไปเถิด.

๒๒๖๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นใหญ่ของ  
 ประชุมชน ในหมู่มนุษย์ ซึ่ง  
 มักเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น  
 พระองค์ ผู้มดุงสี่พีรรัฐให้เจริญ  
 ได้ทรงบำเพ็ญปียปุตตทาน แก่  
 พราหมณ์แล้ว.

๒๒๖๔. ปฐพีก็บันลือลั่น เสียงสนั่นไป  
 ถึงไตรทิพย์ สายฟ้าแลบอยู่  
 แลบบปลาบโดยรอบ เสียง  
 สะท้านปรากฏ ดังหนึ่งว่าเสียง  
 ภูเขาถล่มทลาย.

๒๒๖๕. เทพเจ้าสองหมู่ ผู้สิงสถิตอยู่ที่  
 นารทบรรพต ถวายอนุโมทนา  
 แก่พระเวสสันดรนั้นว่า พระ-  
 อินทร์ พระพรหม ท้าวปชาบดี  
 จันทเทพบุตร พระยม ทั้งท้าว

<sup>๑</sup> อ. อาคฺ.

<sup>๒</sup> อ. ปชาปตี. เอามฺปริปี.

สพเพ เทวานุโมทนติ  
ดาวตีสา สนิทกา.

เวสสวัณ และเทพเจ้าชาวดาวดึงส์  
สวรรณค์ พร้อมด้วยพระอินทร์  
ทุกถ้วนหน้า ย่อมถวายอนุโมทนา.

๒๒๖๖. อิติ มหที วราโรหา  
ราชปุตตี ยสสุสินี  
เวสฺสนุตฺรสฺส อนุโมทิ  
ปุตฺตเก ทานมุตฺตมံ.

๒๒๖๖. พระนางมัทรี ผู้ทรงพระรูปโฉม  
อันอุดม เป็นพระราชบุตรผู้มียศ  
ทรงถวายอนุโมทนาปุตตทาน  
อันอุดม ของพระเวสสันดร  
ด้วยประการฉะนี้แล.

มหทีปพฺพิ นาม.

(นี้)ชื่อมัทรีบรรพ.

### สกุปพพ

๒๒๖๗. ตโต รตฺยา วิวสเน<sup>๑</sup>  
สุริยสฺสุคฺคฺมนํ ปติ  
สกุโก พฺราหฺมณวณฺณณ  
ปาโต เนสฺส<sup>๒</sup> อทิสฺสถ.

๒๒๖๗. ลำดับนั้น เมื่อราตรีสิ้นไป  
พระอาทิตย์อุทัยขึ้นมา เวลาเช้า  
ท้าวสักกเทวราช ทรงจำแลง  
เพศเป็นพราหมณ์ ได้ปรากฏ  
แก่สองกษัตริย์นั้น.

๒๒๖๘. กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ  
กจฺจิ โภโต อนามยํ  
กจฺจิ อญฺเจน ยาเปถ  
กจฺจิ มฺลผลา พหู.

๒๒๖๘. พระคุณเจ้า มีความสุขอยู่หรือ  
พระคุณเจ้าไม่มีโรคหรือ พระ  
คุณเจ้ายังพระชนมชีพ ให้เป็นไป  
ด้วยการแสวงหาอยู่หรือ มุลมัน  
และผลไม้ยังมีอยู่มากหรือ.

<sup>๑</sup> ฉ. วิวसान. เอวมปริปี. <sup>๒</sup> ฉ. เตสฺ.

๒๒๖๙. กัจฉิ ทังสา มกสา จ  
 อปฺปเมว สิริสปา<sup>๑</sup>  
 วเน วาฬิมิคากิณฺเณ  
 กัจฉิ ทังสา น วิชฺชติ.

๒๒๗๐. กุสลญฺเจว โน พุรฺเหม  
 อโถ พุรฺเหม อนามยํ  
 อโถ อญฺเชน ยาเปม  
 อโถ มุลผลา พหุ.

๒๒๗๑. อโถ ทังสา มกสา จ  
 อปฺปเมว สิริสปา  
 วเน วาฬิมิคากิณฺเณ  
 ทังสา มยฺหํ น วิชฺชติ.

๒๒๗๒. สตุตฺต โน มาเส วสตี  
 อรญฺเณ ชีวโสกินิ  
 อิทปิ ทุตติยํ ปสฺสุสาม  
 พุราหฺมณํ เทวณฺฺณินิ  
 อาทาย เวฬุว<sup>๒</sup> ทณฺุฑิ  
 ธาเรนฺฺตํ อชินฺุฑิปี.

๒๒๗๓. สุวาคตฺนฺเต มหาพฺุรฺเหม  
 อโถ เต อทุราคตี

๒๒๖๙. เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน  
 คงมีอยู่น้อยหรือ ในป่าดง  
 อันไกลอนไกลัน ไปด้วยสัตว์ร้าย  
 ไม่มีมาเบียดเบียน แลหรือ.

๒๒๗๐. ดูกรท่านพราหมณ์ เราทั้งหลาย  
 เป็นสุขสำราญดี เราทั้งหลาย  
 ไม่มีโรคพาธมาเบียดเบียน หนึ่ง  
 เราเยียวยาอัตภาพ ด้วยการ  
 แสวงหาผลอาหาร ทั้งมูลมัน  
 ผลไม้ก็มีมาก.

๒๒๗๑. เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน  
 ก็มีน้อย หนึ่ง ในป่าอันไกลอนไกลัน  
 ไปด้วยสัตว์ร้าย ก็ไม่มีมา  
 เบียดเบียนเรา.

๒๒๗๒. เมื่อพวกเรามาอยู่ในป่า มีชีวิต  
 อันตรมเตรียมมาตลอด ๗ เดือน  
 เราเพิ่งเห็นท่าน ผู้เป็นพราหมณ์  
 ทรงเพศอันประเสริฐ ถือไม้เท้า  
 มีสีดั่งสีผลมะตูมสุก และนุ่งห่ม  
 หนังเสือเหลืองแม่น้ำ เป็นคนที่ ๒.

๒๒๗๓. ดูกรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว  
 หนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย ดูกรท่าน

<sup>๑</sup> ฉ. สิริสปา. เอมฺปริปี.

<sup>๒</sup> ฉ. เวฬุว.



- อนูโต ปวิส ภทฺทนต์  
ปาเท ปกฺขาลยสฺส เต.
๒๒๗๔. ตินฺนุทฺทกานี<sup>๑</sup> ปิยาลานี  
มรฺฤเก กาสุมาริโย<sup>๒</sup>  
ผลานี ขุทฺทกปฺปานิ  
ภฺนุชฺช พฺรเหฺม วรี วรี.
๒๒๗๕. อิทฺธิปปี ปานียี<sup>๓</sup> สิตฺติ  
อามตฺติ คิริคพฺพุรธา  
ตโต ปิว มหาพฺรเหฺม  
สเจ ตฺวํ อภิกงฺขสฺสิ.
๒๒๗๖. อถ ตฺวํ เกน วณฺณเณน  
เกน วา ปน เหตุนา  
อนุปฺปตฺโตสฺสิ<sup>๔</sup> พฺรหารณฺณํ  
ตํ เม อภฺขาหิ ปุจฺฉิตฺโต.
๒๒๗๗. ยถา วาริวโห นฺุโร  
สพฺพกาลํ น ชียติ  
เอวณฺตํ ยาจิตาคจฺฉี  
ภริยํ เม เทหิ ยาจิตฺโต.
- ผู้เจริญ เชิญเข้าไปภายในเถิด  
เชิญล้างเท้าของท่านเถิด.
๒๒๗๔. ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะขาง  
ผลหมากเม่า มีรสหวานปาน  
น้ำผึ้ง เชิญเลือกฉันแต่ผลที่ดี ๆ  
เถิดท่านพราหมณ์.
๒๒๗๕. แม่น้ำดื่มก็เย็นสนิท เรานำมา  
จากชอกเขา ดูกรพราหมณ์  
ถ้าท่านประสงค์ ก็เชิญดื่ม  
ตามสบายเถิด.
๒๒๗๖. ดังเราขอถาม ท่านมาถึงป่าใหญ่  
เพราะเหตุการณ์อะไร ท่านถูก  
เราถามแล้ว ขอจงบอกความนั้น  
แก่เรา.
๒๒๗๗. ห้วงน้ำ (ในปัญจมหานที) เต็ม  
เปี่ยม ไม่เหือดแห้งตลอดกาล  
ทั้งปวงฉันใด ข้าพระองค์มาทูล  
ขอพระมเหสีนั้นก็ฉันนั้น พระองค์  
อันข้าพระองค์ทูลขอแล้ว จงทรง  
พระกรุณา พระราชทานพระมเหสี  
แก่ข้าพระองค์เถิด.

<sup>๑</sup> อ. ตินฺนุทฺทกานี.

<sup>๒</sup> อ. กาสุมาริโย.

<sup>๓</sup> อ. ปานียี.

<sup>๔</sup> อ. อนุปฺปตฺโต.

๒๒๗๘. ททามิ น วิกมฺปามิ  
 ยํ มํ ยาจสิ พุราหุณ  
 สนฺตํ นปฺปฏิคฺขามิ<sup>๑</sup>  
 ทาเน เม รมเต มโน.

๒๒๗๙. มหฺทที หตฺถเ คเหตุวาน  
 อุกฺทสุส กมณฺหฺลํ  
 พุราหุณฺสุส อทา ทานํ  
 ลีวีณํ ฏฺฐจวฑฺฒโน.

๒๒๘๐. ตทาสี ยํ ภีสนกํ  
 ตทาสี โลมหฺสนํ  
 มหฺทที ปริจฺจชฺนตฺสุส  
 เมทนี สมกมฺปถ.<sup>๒</sup>

๒๒๘๑. เนวสุส มหฺทที ภากุฏี<sup>๓</sup>  
 น สนฺธิยติ น โรทติ  
 เปกฺขเตวสุส ตฺถนฺธิยา<sup>๔</sup>  
 เอส ชานาติ ยํ วรํ.

๒๒๘๒. โกมารี ยสุสฺสํ ภาริยา  
 สามิโก มม อิสฺสโร

๒๒๗๘. ดูกรพราหมณ์ เรายอมให้ มิได้  
 หวังไหว ท่านขอสิ่งใด เรายัง  
 จะให้สิ่งนั้น เราไม่ซ่อนเร้นสิ่ง  
 ที่มีอยู่ ใจของเรายินดีในทาน.

๒๒๗๙. พระเวสสันดร ผู้มดุงสี่พีริฐให้  
 เจริญ ทรงกุมพระหัตถ์พระนาง  
 มัทรี จับเต้าน้ำ หลังอุทกवारี  
 พระราชทานพระนางให้เป็นทาน  
 แก่พราหมณ์.

๒๒๘๐. ในกาลนั้น เมื่อพระเวสสันดร  
 ทรงบริจาคพระนางมัทรี ให้เป็น  
 ทาน เกิดความอัศจรรย์ น่าสยด-  
 สยของ โลมชาติก็ชูชัน เมทนีดล  
 ก็กัมปนาทหวังไหว.

๒๒๘๑. พระนางเจ้ามัทรี มิได้มีพระพักตร์  
 เง้ำงอ มิได้ทรงขวยเขิน และมีได้  
 ทรงกันแสง ทรงฟังดูพระราช-  
 สวามี โดยดุชนิภาพ โดยทรง  
 เคารพเชื่อถือว่า พระองค์ทรง  
 ทราบสิ่งอันประเสริฐ.

๒๒๘๒. ข้าพระบาท เป็นพระมเหสี  
 ของพระราชาพระองค์ใด ตั้งแต่

<sup>๑</sup> ฉ. นปฺปฏิคฺขามิ. <sup>๒</sup> ฉ. สมกมฺปถ.

<sup>๓</sup> ฉ. เนวสุสา มหฺทที ภากุฏี. <sup>๔</sup> ฉ. ตฺถนฺธิ สา.

ยสฺสิจฺเจ ตสฺส มํ ทชฺชา  
 วิกิเณยฺย<sup>๑</sup> หเนยฺย วา.

ยังแรกรุ่งสาง พระราชาพระองค์  
 นั้น ก็เป็นเจ้าของ เป็นใหญ่แห่ง  
 ข้าพระบาท พระองค์ปรารถนา  
 จะพระราชทานข้าพระบาท แก่  
 ผู้ใด ก็พึงพระราชทานข้าพระบาท  
 แก่ผู้นั้นได้ ทรงปรารถนาจะขาย  
 หรือจะฆ่า ก็ทรงขายทรงฆ่าได้.

๒๒๘๓. เตสํ สงฺกปฺปมณฺเฑน  
 เทวินฺโท เอตทพฺพวิ  
 สพฺเพ ชิตา เต ปจฺจุหา  
 เย ทิพฺพา เย จ มานุสา.

๒๒๘๓. ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงทราบชัด  
 พระดำริ ของสองกษัตริย์แล้ว  
 จึงตรัสชมเชยตั้งนี้ว่า ข้าศึก  
 ทั้งหมด ล้วนเป็นของทิพย์ และ  
 เป็นของมนุษย์ พระองค์ทรง  
 ชนะได้แล้ว.

๒๒๘๔. นิมนฺนาทิตา เต ปจฺวี  
 สทฺโท เต ติทิวํคโต  
 สมฺนฺดา วิชฺชุตฺตา อากุ<sup>๒</sup>  
 คิริํว ปตฺติสฺสุตา.

๒๒๘๔. ปฐพีก็บันลือลั่น เสียงสนั่น  
 ไปถึงไตรทิพย์ สายฟ้าแลบอยู่  
 แลบบปลาบ โดยรอบ เสียง  
 สะท้านปรากฏ ดังหนึ่งว่าเสียง  
 ภูเขา ถล่มทลาย.

๒๒๘๕. ตสฺส เต อนฺนโมทฺนฺติ  
 อฺโภา นารทปฺพพฺตา  
 อินฺโท จ พฺรหฺมา จ ปชฺชาปตี จ  
 โสโม ยโม เวสฺสวณฺเณ จ ราชา

๒๒๘๕. เทพเจ้า ๒ หมู่ ผู้สิงสถิตอยู่  
 ที่นารทบรรพต ถวายอนุโมทนา  
 แก่พระหน่อทศพลเวสสันดรนั้น  
 ว่า พระอินทร์ พระพรหม ท้าว  
 ประชาบดี จันทเทพบุตร พระยม

<sup>๑</sup> ฉ. วิกิเณยฺย.

<sup>๒</sup> ฉ. อากุ.



๒๒๘๙. ททามิ โภโต ภริยั  
 มทุที สพุพฺคโสภินี<sup>๑</sup>  
 ตวญฺเจว มทุทียา จฺนุโน  
 มทุที จ ปตินา สห.

๒๒๙๐. ยถา ปโย จ สงฺโข จ  
 อุโภ สมานวณฺณินโน  
 เอวํ ตวญฺจ มทุที จ  
 สมานมนเจตสา.

๒๒๙๑. อวรุทฺเธตฺถ อรญฺญสฺมี  
 อุโภ สมุมถ อสฺสเม  
 ขตฺติยา โคตฺตสมฺปนฺนา  
 สุชาตา มาตฺเปตฺติโต<sup>๒</sup>  
 ยถา ปุณฺณานิ กยิราถ  
 ททฺนฺตา อปราริ.

๒๒๙๒. สกฺโกหฺมสฺมิ เทวินฺโท  
 อาคโตสฺมิ ตวณฺฺติเก

๒๒๘๙. ข้าพเจ้า ขอถวายพระนางมัทรี  
 พระมเหสี ผู้งามทั่วสรรพางค์  
 คั้นให้พระองค์เจ้า พระองค์เท่านั้น  
 เป็นผู้สมควร แก่พระนางมัทรี  
 และพระนางมัทรี ก็คู่ควรกับ  
 พระราชสวามี.

๒๒๙๐. น้ามนและสังข์ ทั้งสองมีสีเสมอกัน  
 ฉันท พระองค์และพระนาง  
 มัทรี ก็มีพระเหตุยเสมอกัน  
 ฉันทนั้น.

๒๒๙๑. ทั้งสองพระองค์ เป็นกษัตริย์  
 สมบูรณ์ด้วยพระโคตร เป็น  
 อุกโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระชนนี  
 และพระชนก ทรงถูกขับไล่จาก  
 แคว้นแคว้นมาอยู่ในอาศรมราวป่า  
 นี้ บุญทั้งหลาย ที่พระองค์ทรง  
 กระทำแล้ว ฉันท ขอพระองค์  
 ทรงให้ทาน กระทำบุญอยู่เรื่อย  
 ไป ฉันทนั้น.

๒๒๙๒. ข้าแต่พระราชฤาษี หม่อมฉัน  
 เป็นท้าวสักกะจอมเทพ มาใน  
 สำนักของพระองค์ ขอพระองค์

<sup>๑</sup> ฉ. สพุพฺคโสภิน.

<sup>๒</sup> ฉ. มาตฺเปตฺติโต.

วรี วรสุ สุ ราชิสี  
 วเร อฏฺจ ททามิ เต.

๒๒๙๓. วรณฺเจ เม อโห สกฺก  
 สพุพฺพุตฺตานมิสุสฺร  
 ปิตา มํ อนุโมทยุชฺช  
 อิตฺ ปตุตํ สกํ สมํ  
 อาสเนน นิมนฺเตยุชฺช  
 ปจฺเมตํ วรี วเร.

๒๒๙๔. ปริสุสฺส วรี น โรเจยฺยํ  
 อปี กิพฺพิสการกํ  
 วชฺฌนํ<sup>๑</sup> วจฺจมหา โมเจยฺยํ  
 ทฺติเยตํ วรี วเร.

๒๒๙๕. เย วุฑฺฒมา เย จ ทหฺรา  
 เย จ มชฺฌมิมิปริสา  
 มเมว อฺปชีเวยุชฺช  
 ตติเยตํ วรี วเร.

จงทรงเลือกเอาพร หม่อมฉัน  
 ขอถวายพร แะ ประการ แก่  
 พระองค์.

๒๒๙๓. ข้าแต่ท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่  
 แห่งสรวงสวรรค์ ถ้าพระองค์จะ  
 ทรงประสาทพระพรแก่หม่อมฉัน  
 ไสร้ ขอให้พระบิดาของหม่อมฉัน  
 พึ่งทรงยินดี ขอให้พระบิดา  
 พึ่งทรงต้อนรับหม่อมฉัน ผู้ออก  
 จากป่านี้ไปถึงนิเวศน์ของตน ด้วย  
 ราชอาสน์ หม่อมฉันเลือกพรข้อนี้  
 เป็นพระพรข้อที่ ๑.

๒๒๙๔. อนึ่ง ขอให้หม่อมฉันไม่พึงพอใจ  
 การฆ่าคน แม้ผู้นั้นจะกระทำ  
 ความผิดอย่างร้ายกาจ ต้องโทษ  
 ถึงประหารชีวิต ขอให้หม่อมฉัน  
 พึ่งปล่อย ให้พ้นจากการถูก  
 ประหารชีวิต หม่อมฉันเลือกพร  
 ข้อนี้เป็นพระพรข้อที่ ๒.

๒๒๙๕. ขนเหล่าใดเป็นคนแก่ เป็นคนหนุ่ม  
 หรือเป็นคนกลางคน คนเหล่านั้น  
 พึ่งอาศัยหม่อมฉัน เลี้ยงชีพ  
 หม่อมฉันเลือกพรข้อนี้เป็นพระพร  
 ข้อที่ ๓.

<sup>๑</sup> ก. วชฺช.

๒๒๙๖. พรทาร์ น คจฺเจยฺย  
สทวารปสุโต สียํ  
ถีนํ วสํ น คจฺเจยฺย  
จตุตฺถเมตํ วรํ วเร.
๒๒๙๖. หม่อมฉัน ไม่พึงคบภรรยาผู้อื่น  
พึงพอใจแต่ในภรรยาของตน และ  
ไม่พึงลู่อ่านาจแห่งสตรีทั้งหลาย  
หม่อมฉันเลือกพรข้อนี้เป็นพระพร  
ข้อที่ ๔.
๒๒๙๗. ปุตุโต เม สกฺก ชาเยถ  
โส จ ทีฆายุกิ สียา  
ธมฺเมเน ชินเ ปจฺวี  
ปญฺจเมตํ วรํ วเร.
๒๒๙๗. ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้บุตร  
ของหม่อมฉัน ที่พลัดพรากไป  
นั้น พึงเป็นผู้มีอายุยืนนาน  
พึงครองแผ่นดิน โดยธรรมเถิด  
หม่อมฉันเลือกพรข้อนี้ เป็น  
พระพรข้อที่ ๕.
๒๒๙๘. ตโต รตฺยา วิวสเน  
สุริยสุสุคฺคมนิ ปติ  
ทิพฺพา<sup>๑</sup> ภกฺขา ปาตุภเวยฺยํ  
ฉฺฉเมตํ วรํ วเร.
๒๒๙๘. ตั้งแต่วัน ที่หม่อมฉันกลับคืน  
ถึงพระนคร เมื่อราตรีสิ้นไป พระ  
อาทิตย์อุทัยขึ้นมา ขอให้อาหาร  
อันเป็นทิพย์พึงปรากฏ หม่อมฉัน  
เลือกพรข้อนี้เป็นพระพรข้อที่ ๖.
๒๒๙๙. ททโต เม น ชีเยถ  
ทตฺวา นานุตเปยฺยหิ  
ททํ จิตฺตํ ปสาเทยฺยํ  
สตุตฺถเมตํ วรํ วเร.
๒๒๙๙. อนึ่ง เมื่อหม่อมฉันให้ทานอยู่  
ขอไทยธรรม อย่าได้หมดสิ้นไป  
เมื่อกำลังให้ ขอให้หม่อมฉัน  
ทำจิตให้เลื่อมใส ครั้นให้แล้ว  
ขอให้หม่อมฉัน ไม่พึงเดือดร้อน  
ในภายหลัง หม่อมฉันเลือกพร  
ข้อนี้เป็นพระพรข้อที่ ๗.

<sup>๑</sup> ฉ. ทิพฺพา.

๒๓๐๐. อิตโต วิมัจจมานานาหิ  
 สคฺคคามิ วิเสสฺสุ  
 อนินฺพุตฺตี<sup>๑</sup> ตโต อสฺสํ  
 อฏฺฐเมตํ วรํ วเร.

๒๓๐๑. ตสฺสํ ตํ วจันํ สุตฺวา  
 เทวินฺโท เอตทฺพุรวิ  
 อจิริ วต เต ตาโต  
 ปิตา ตํ ทฏฺฐเมสฺสตี.

๒๓๐๒. อิทํ วตฺวาน มชฺวา  
 เทวราชา สุขุมฺปติ  
 เวสฺสฺสนฺตเว วรํ ทตฺวา  
 สคฺคกายํ อปกฺกมิ.

สกุปฺพุทฺธิ นาม.

๒๓๐๐. เมื่อล่วงพ้น จากอภัตภาพนี้ไป  
 ขอให้หม่อมฉันมีปกติไปสวรรค์  
 ให้ได้ไปถึงชั้นดุสิต อันเป็นชั้น  
 วิเศษ ครั้นจติจากชั้นดุสิตนั้น  
 แล้ว ฟังมาสู่ความเป็นมนุษย์  
 แล้วไม่พึงเกิดต่อไป หม่อมฉัน  
 เลือกรพช้อนี้ เป็นพระพรช้อที่ ๘.

๒๓๐๑. ครั้นท้าวสักกะจอมเทพ ได้ทรง  
 สดับพระดำรัส ของพระมหาสัตว์  
 จึงตรัสตั้งนี้ว่า ไม่นานนักดอก  
 สมเด็จพระบิดาบังเกิดเกล้า ของ  
 พระองค์ จักเสด็จมาทรงเยี่ยม  
 พระองค์.

๒๓๐๒. ครั้นท้าวชมพูเทวราช สุขุมบตี  
 ตรัสอย่างนี้แล้ว ประทานพร  
 แต่พระเวสสันดรชาติเดียวดาบสแล้ว  
 ได้เสด็จกลับไปยังหมู่เทพ ใน  
 สรวงสวรรค์.

(นี้) ชื่อสักกบรรพ.

<sup>๑</sup> ฉ. อนินฺพุตฺตี.



### มหाराชปัพพ

๒๓๐๓. กสฺเสตฺติ มุขมาภาติ  
 เหมวุตฺตตฺตมคฺคินา  
 นิภูขิว ชาตฺรูปสฺส  
 อุกฺกามุขปหฺสิตฺติ.
๒๓๐๔. อุโ สทิสปจฺจคา  
 อุโ สทิสลฺกฺขณา  
 ชาลิสฺส สทิสเ อโ  
 เอกา กณฺหาชิโน ยถา.
๒๓๐๕. สีหา วิลลา วนิขฺนุตตา  
 อุโ สมฺปตฺติรูปกา  
 ชาตฺรูปมยาเยว  
 อิเม ทิสฺสนฺติ ทารกา.
๒๓๐๖. กุโต นุ ตฺวํ ภารทฺวาช  
 อิเม อาเนสิ ทารเก  
 อชฺช ฏฺฐมฺนุปฺตฺโต  
 กุโต อาคจฺฉสิ พุราหฺมณ<sup>๑</sup>.
๒๓๐๗. มยฺหนฺเต ทารกา เทว  
 ทินฺนา วิตฺเตน สญฺชย  
 อชฺช ปณฺณรสา รตฺติ  
 ยโต ลฺทฺธา<sup>๒</sup> เม ทารกา.

### มหाराชบรรพ

๒๓๐๓. นันฺหน้าของใคร งามยิ่งนัก  
 ดังทองคำ อันนายช่างหลอม  
 ด้วยไฟสุกใส หรือดังแท่งทองคำ  
 อันละลายคว้างที่ปากเบ้า ฉะนั้น.
๒๓๐๔. เด็กทั้งสองคนนี้ มีอวัยวะ  
 คล้ายคลึงกัน มีลักษณะคล้าย  
 คลึงกัน คนหนึ่งเหมือนพอชาติ  
 คนหนึ่งเหมือนแม่กัณหาชิโน.
๒๓๐๕. ทั้งสองคน มีรูปเสมอกัน  
 ดังราชสีห์ออกจากถ้ำทอง ฉะนั้น  
 เด็กทั้งสองคนนี้ ปรากฏเหมือน  
 ดังหล่อด้วยทองคำ.
๒๓๐๖. ดูกรภารทวาชพราหมณ์ ท่าน  
 นำเด็กสองคนนี้ มาจากไหน  
 ท่านมาจากไหน ลูถึงแคว้น  
 ของเราในวันนี้.
๒๓๐๗. ข้าแต่พระเจ้าสัณฺขัย สมมติเทพ  
 กุมารทั้งสองนี้ มีผู้ให้แก่  
 ข้าพระองค์ ด้วยความพอใจ  
 ตั้งแต่วันที่ข้าพระองค์ ได้สอง  
 กุมารนี้มา ๑๕ ราตรี ทั้งวันนี้.

<sup>๑</sup> กุหิ คจฺฉสิ พุราหฺมณาติปิ ปาโจ.

<sup>๒</sup> สี. อี. ทินฺนา.



กถิ นุ ปุตตเก ทชฺชา  
อรวณฺเณ อวรุทฺธโก.

ไม่สมควรหนอ พระเวสสันดร  
ถูกขับไล่อไปอยู่ป่าพึ่งพระราชทาน  
พระราชโอรส และพระราชธิดา  
อย่างไรหนอ.

๒๓๑๒. อิมิ โภณฺโต นิสฺสามเถ  
ยวณฺเดตฺถ สฺมาคตา  
กถิ เวสฺสฺสนฺตโร ราชฺชา  
ปุตฺเตทาสี วเน วสฺ.

๒๓๑๒. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย มีประมาณ  
เท่าไร ผู้มาประชุมกันอยู่ใน  
สมาคมนี้ จงพิจารณาเรื่องนี้  
พระเวสสันดร ประทับอยู่ในป่า  
จะพระราชทานพระราชโอรส  
และพระราชธิดาอย่างไรเล่า.

๒๓๑๓. ทาสี ทาสฺยจฺ<sup>๑</sup> โส ทชฺชา  
อสุสฺสิ จสฺสฺตริรฺถิ  
หตฺถิณฺจ กุณฺขริ ทชฺชา  
กถิ โส ทชฺช ทารเก.

๒๓๑๓. พระองค์ควรจะพระราชทานทาส  
ทาสี ม้า แม่ม้าอัสตร รถม  
และช้าง ทำไมจึงพระราชทาน  
พระราชโอรส และพระราชธิดา  
ทั้งสองเล่า.

<sup>๒</sup> สุวณฺณํ ราชฺติ สิลฺลํ  
มุตฺตา เวฬุริยामณิ  
ปพาฬุหฺรตฺนํ ทชฺชา  
กถิ โส ทชฺช ทารเก.<sup>๒</sup>

พระองค์ควรพระราชทาน ทอง  
เงิน ศิลาพิเศษ แก้วมุกดา  
แก้วไพฑูรย์ แก้วมณี แก้ว-  
ประพาฬ ทำไมพระองค์จึงต้อง  
พระราชทาน พระราชโอรส  
และพระราชธิดาเล่า.

<sup>๑</sup> ฉ. ทาสี ทาสี จ.

<sup>๒-๒</sup> อยู่ คาถา ปาฬิยํ น ทิสฺสติ.

๒๓๑๔. ยสุส นาสุส<sup>๑</sup> ฆเร ทาโส  
 อสุโส จสุสตรวิโร  
 หตุถิ จ ภูษโร นาโค  
 กิ โส ทชฺชา ปีตามห.  
 ยสุส<sup>๒</sup> นาสุสสุสเม สิลิ  
 สุวณฺณรชติ มณิ  
 ปพาฬุหฺรตนิ เจว  
 กิ โส ทชฺชา ปีตามห.<sup>๒</sup>

๒๓๑๕. ทานมสุส ปัสสาม  
 นาวนินฺทาม ปโตก<sup>๓</sup>  
 กถิ นุ หทยิ อาสิ  
 ตุมฺเห ทตฺวา วนิพฺพเก.

<sup>๔</sup>ปีตา มยุหิ มหาราช  
 อเมห ทตฺวา วนิพฺพเก  
 สุตฺวาน กลฺลนํ วาจํ  
 อจฺจนฺนฺหาย ภาสิตี.<sup>๔</sup>

๒๓๑๔. ข้าแต่สมเด็จพระอัยกา ทาส  
 ม้า แม่ม้าอัสดร รถ และช้าง  
 ตัวประเสริฐในเรือนของผู้ใดไม่มี  
 ผู้นั้นจะพึงให้อะไร พระเจ้าข้า.  
 ศิลาพิเศษ ทอง เงิน แก้วมณี  
 และแก้วประพาฬ ไม่มีใน  
 พระอาศรม แห่งพระบิดาใด  
 ข้าแต่พระอัยกา พระบิดานั้น  
 จะพึงพระราชทานอะไร.

๒๓๑๕. ดูกรพระหลานน้อย เราขอ  
 สรรเสริญทาน แห่งบิดาเจ้า  
 เราไม่ติเตียนเลย ดังเราขอถาม  
 บิดาของเจ้า มีหทัยเป็นอย่างไร  
 บ้าง เมื่อให้เจ้าทั้งสองแก่พราหมณ์  
 แล้ว.

ข้าแต่พระอัยกา महाराज พระบิดา  
 ของหม่อมฉัน ได้พระราชทาน  
 หม่อมฉันทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว  
 ได้ทรงสดับวาจา อันน่าสงสาร  
 อันน่าอหิงษาแล้ว.

<sup>๑</sup> ส. อ. น ทิสฺสติ.

<sup>๒-๕</sup> อยิ คาธา ปาฬิยํ น ทิสฺสติ.

<sup>๓</sup> อ. น จ นินฺทาม ปุตฺตกา.

<sup>๔-๕</sup> อยิ คาธา อญฺจกถาไปตฺตเกเยว ทิสฺสติ.

๒๓๑๖. ทุกุขสุส หทัย อาสี  
อโถ อุนุหิปี อสุสสิ<sup>๑</sup>  
โรหิณี เหว ตามุพุกชี<sup>๒</sup>  
ปีตา อสุสูนิ วตฺตยิ.
๒๓๑๗. ยนุติ กณฺหาชิโนวโจ  
อัย มํ ตาต พุราหฺมณเณ  
ลกุจฺยยา ปฏิกุญฺเฑติ  
สมเว ชาตํว ทาสียิ.
๒๓๑๘. น จายิ พุราหฺมณเณ ตาต  
ธมฺมิกา โหนฺติ พุราหฺมณา  
ยกุโข พุราหฺมณวณฺเณน  
ชาทิตฺถํ ตาต เณติ โน  
นียมาเน ปิสฺสาเจเน  
กิณฺณุ ตาต อุกฺทิกุขสิ.
๒๓๑๙. ราชนฺปุตฺตี จ โว มาตา  
ราชนฺปุตฺโต จ โว ปีตา  
ปุกุเพ เม องฺกมารุญฺห  
กิณฺณุ ติฏฺฐถ อารกา.
๒๓๑๖. ทรงมีพระหทัยเป็นทุกข์. และ  
เร้าร้อน มีดวงพระเนตรแดงกำ  
ดูจดาวโรหิณี และมีพระอัสสุชล  
หลังไหล.
๒๓๑๗. พระน้องกัณหาชิโน ได้กราบทูล  
พระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้าข้า  
พราหฺมณฺนี้ เฝียนต์ห่มอมฉัน  
ด้วยไม้เท้า ดังเฝียนต์หึงทาสี  
เกิดในเรือนเบี้ย ฉะนั้น.
๒๓๑๘. ข้าแต่พระบิดาเจ้าข้า ผู้นี้มีไซ้  
พราหฺมณฺเป็นแน่ พราหฺมณฺ  
ทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ในธรรม ยักรัษ  
จำแลงเพศเป็นพราหฺมณฺ มานำ  
เอาห่มอมฉันทั้งสองไป เพื่อจะ  
กิน. พระบิดาเจ้าข้า ห่มอมฉัน  
ทั้งสองถูกปีศาจนำไป ไฉน  
พระบิดา จึงทรงนิ่งดูตายเสีย  
เล่าหนอ เพคะ.
๒๓๑๙. พระมารดาของเจ้าทั้งสอง เป็น  
ราชบุตรี และพระบิดาของเจ้า  
ทั้งสองเป็นราชบุตร แต่ก่อนเจ้า  
ทั้งสองเคยขึ้นตักของปุ้ บัดนี้  
เหตุไรจึงยืนอยู่ห่างไกลเล่าหนอ.

<sup>๑</sup> อ. ปสุสสิ.

<sup>๒</sup> อ. โรหิณีเหว ตมฺพุกชี.

๒๓๒๐. ราชบุตตี ๑ โน มาตา  
ราชบุตโต ๑ โน ปิตา  
ทาสา มยํ พุราหมณฺสฺส  
ตสฺมา ติฏฺฐาม อารกา.

๒๓๒๑. มา สมฺเมวํ อวจตุถ  
ชยฺหเต หทยํ มม  
จิตกายนฺว เม กาโย  
อาสเน น สฺขํ ลภ.

๒๓๒๒. มา สมฺเมวํ อวจตุถ  
ภิกฺขุโย โสภํ ชเนถ มํ  
นิกฺกัณฺณสฺสามิ<sup>๑</sup> ทพฺเพน  
น โว ทาสา ภวิสฺสถ.

๒๓๒๓. กิมนฺนํ หิ โว ตาต  
พุราหมณฺสฺส ปิตา อทา

๒๓๒๐. พระมารดา ของเกล้ากระหม่อม  
ทั้งสองเป็นราชบุตรและพระบิดา  
ของเกล้ากระหม่อมทั้งสอง เป็น  
พระราชบุตร แต่บัดนี้ เกล้า-  
กระหม่อมทั้งสอง เป็นทาส  
ของพราหมณ์ เพราะเหตุนั้น  
เกล้ากระหม่อมทั้งสอง จึงยืน  
อยู่ห่างไกล พระเจ้าข้า.

๒๓๒๑. หลานทั้งสอง ย้ำได้กล่าวอย่าง  
นั้นเลย หทัยของปู่ กำลังเร่าร้อน  
กายของปู่ เหมือนดังถูกยกขึ้นไว้  
บนจิตกาธาน ไม่ได้ความสุข  
ในที่นั่งเลย.

๒๓๒๒. หลานรักทั้งสอง ย้ำได้กล่าว  
อย่างนั้นเลย หลานรักทั้งสอง  
ยังความเศร้าโศกให้เกิด แก่ปู่  
ยิ่งนัก ปู่จักได้หลานทั้งสอง  
ด้วยทรัพย์ หลานทั้งสองจักไม่  
ต้องเป็นทาส.

๒๓๒๓. ดูรพ้อชาติ บิดาของเจ้าทั้งสอง  
ได้ดีราคาเจ้าทั้งสอง ไว้เท่าไร  
ให้แก่พราหมณ์ หลานทั้งสอง

<sup>๑</sup> ฉ. นิกกัณณสสามิ.

ยถาภูตํ เม อกุชาต  
ปฏิบัติปาเทนตุ พุราหมณฺ.

จึงบอกแก่ปู่ตามจริงเกิด พนักงาน  
ทั้งหลาย จึงให้พราหมณ์รับเอา  
ทรัพย์ไปเกิด.

๒๓๒๔. สหสฺสคฺคฺมฺ หิ มํ ตาต  
พุราหมณฺสฺส ปิตา อทา  
อจฺจ<sup>๑</sup> กณฺหาชินฺ กณฺณํ  
หตฺถิอาทิสเตน<sup>๒</sup> จ.

๒๓๒๔. ข้าแต่พระอัยกา พระบิดาทรง  
ตีราคาหม่อมฉัน มีค่าทองคำ  
พันแห่ง ทรงตีราคาพระน้อง  
กณหาชิโน ผู้มีพระพักตร์อัน  
ผ่องใส ด้วยสัตว์พาหนะมีช้าง  
เป็นต้น อย่างละ ๑๐๐ แล้วได้  
พระราชทานแก่พราหมณ์.

๒๓๒๕. อญฺเจหิ กตฺเต ตรมาโน  
พุราหมณฺสฺส อวาร  
ทาสีสฺตํ ทาสสฺตํ  
ควํ หตฺถุสฺมํ สฺตํ  
ชาตฺรฺรูปสฺสหฺสฺสญฺจ  
ไปตานํ<sup>๓</sup> เทหิ นิกุยกํ.

๒๓๒๕. เหวยพนักงาน เเชิงจงลุกขึ้นโดย  
เร็ว ไปนำทาส ทาสี ช้าง โค  
และโคอุสุภราชอย่างละ ๑๐๐  
กับทองคำ ๑,๐๐๐ แห่ง เอามา  
ให้แก่พราหมณ์ เป็นค่าไถ่  
พระหลานรักทั้งสอง.

๒๓๒๖. ตโต กตฺตา ตรมาโน  
พุราหมณฺสฺส อวาริ  
ทาสีสฺตํ ทาสสฺตํ  
ควํ หตฺถุสฺมํ สฺตํ  
ชาตฺรฺรูปสฺสหฺสฺสญฺจ  
ไปตานํทาสี นิกุยกํ.

๒๓๒๖. ลำดับนั้น พนักงานรีบไปนำทาส  
ทาสี ช้าง โค และโคอุสุภราช  
อย่างละ ๑๐๐ กับทองคำ ๑,๐๐๐  
แห่ง เอามาให้แก่พราหมณ์ เป็น  
ค่าไถ่พระกุมารและพระกุมารี.

<sup>๑</sup> ฉ. อถ. <sup>๒</sup> ฉ. หตฺถินา จ สเตน จ.

<sup>๓</sup> ฉ. ปุตตานํ. เอวมุปริปี.

๒๓๒๗. นิกกัณฐิตวา จ นุหาเปตวา  
 โภชยิตฺวาน ทารเก  
 สมลงฺกริตฺวา ภณฺฑเทหิ<sup>๑</sup>  
 อัจฺจุเก<sup>๒</sup> อุปเวสฺยุ.

๒๓๒๗. กษัตริย์ทั้งสอง คือพระเจ้าสุทนต์  
 และพระราชเทวีทรงได้พระกุมาร  
 และพระกุมารีทั้งสองแล้ว รับสั่ง  
 ให้พนักงานทรงสนาน และให้  
 พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง  
 เสวยเสร็จแล้ว ทรงประดับ  
 ประดา ด้วยอาภรณ์ทั้งหลายแล้ว  
 ทรงอุ้มขึ้นประทับบนพระเพลา.

๒๓๒๘. สีลํ นุหาเต สฺวจิตฺเต  
 สพฺพพารมฺมฺสึเต  
 ราชา องฺเก กริตฺวาน  
 อยุโย ปรีปฺจุณฺณ.

๒๓๒๘. พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง  
 ทรงทรงสนานพระเศียรแล้ว ทรง  
 พระภูษาอันสะอาด ประดับ  
 ด้วยสรรพอาภรณ์ พระราชาผู้  
 พระอัยกา ทรงอุ้มพระชาติขึ้น  
 ประทับบนพระเพลาแล้ว ตรัส  
 ทาม.

๒๓๒๙. กุณฺฑลเ สฺมุสึเต มาเล  
 สพฺพาลงฺการมฺมุสึเต  
 ราชา องฺเก กริตฺวาน  
 อิทํ วจนฺมพฺุวิ

๒๓๒๙. พระกุมารและพระกุมารีทั้งสอง  
 ทรงประดับกุณฑล อันมีเสียง  
 ดังก้อง น่าเพลิดเพลินใจ  
 ทรงประดับพวงมาลัย และ  
 สรรพาลังการแล้ว พระราชา  
 ทรงอุ้มพระชาติ ขึ้นประทับบน  
 พระเพลาแล้ว ตรัสทามว่า

๒๓๓๐. กจฺจึ อฺโง อโรคา เต  
 ชาลึ มาตาปีตา ตว

๒๓๓๐. ดูกรพ่อชาติ พระชนกและ  
 พระชนนีทั้งสอง ของพระหลานรัก

<sup>๑</sup> ฉ. ภณฺฑเทเน. <sup>๒</sup> ฉ. อัจฺจุเก.



- กจฺจิ อญฺเชน ยาเปฺนฺติ  
กจฺจิ มฺลผลา พหุ.
๒๓๓๑. กจฺจิ ทํสา มกฺสา จ  
อปฺปเมว สิริสฺปา  
วเน วาพฺมิดากิณฺเณ  
กจฺจิ หีสา น วิชฺชติ.
๒๓๓๒. อโถ อฺโถ อโรคา เต  
เทว มาตาปิตา มม  
อโถ อญฺเชน ยาเปฺนฺติ  
อโถ มฺลผลา พหุ.
๒๓๓๓. อโถ ทํสา มกฺสา จ  
อปฺปเมว สิริสฺปา  
วเน วาพฺมิดากิณฺเณ  
หีสา เนสํ น วิชฺชติ.
๒๓๓๔. ขณฺนุตาลุกฺกมฺพานิ  
วิพฺพานิตกฺกฺกลานิ จ  
โกลํ ภฺลฺลาคํ เพลํ<sup>๑</sup>  
สา โน อาหจฺจ<sup>๒</sup> โปสฺติ.
- ไม่มีโรคดอกหรือ แสงหา  
ผลาหาร เลี้ยงชนมชีพสะดวก  
แลหรือ มฺลผลาหาร มีมากแล  
หรือ.
๒๓๓๑. เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลาน  
มีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่น  
ไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียน  
แลหรือ.
๒๓๓๒. ขอเดชะ พระชนกและพระชนนี  
ของเกล้ากระหม่อมทั้งสองพระ-  
องค์นั้น ไม่มีโรค อนึ่ง ทรงแสงหา  
มฺลผลาหาร เลี้ยงพระชนมชีพได้  
สะดวก อนึ่ง มฺลผลาหารมีมาก.
๒๓๓๓. อนึ่ง เหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลาน  
ก็มีน้อย ในป่าอันเกลื่อนกล่นไป  
ด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียน  
พระชนกและพระชนนีทั้งสอง.
๒๓๓๔. พระชนนี ของเกล้ากระหม่อม  
ทั้งสอง (เสด็จไป) ขุดมันอัน  
มันมือเสือ มันนก และเอา  
ผลกระเบา ผลจาก ผลส้ม  
มาเลี้ยงกัน.

<sup>๑</sup> ฉ. เพลล.

<sup>๒</sup> ฉ. อาหตฺว.

๒๓๓๕. ยญฺเจว สฺยา ออาหารติ  
 วนมูลผลหาริยา  
 ตํ โน สพุเพ สฺมาคนฺตุวา  
 รตฺตี ฎญฺชาม โน ทิวา.

๒๓๓๖. อมฺมา จ โน กิสา ปญฺชฺ  
 ออาหารติ ทุมปฺผลํ  
 วาตาตเปน สฺชฺมาลี  
 ปทุมํ หตฺถคตํมิว.

๒๓๓๗. อมฺมาย ปตฺนุเกสา  
 วิจรนฺตุยา พุรหาวเน  
 วเน วาพิมิคากิณฺเณ  
 ชคฺคทีปนิเสวิเต.

๒๓๓๘. เกเสสุ ชฺฎํ พนฺธิตฺวา  
 กจฺเจ ชลฺลมธาริยิ  
 ๑ ธาเรนฺโต พุราหฺมณฺวณฺณํ  
 อาสทญฺจ มสฺนชฺฎํ<sup>๑</sup>

๒๓๓๕. พระชนนีทรงนำเหง้าไม้และผลไม้  
 โดมาจากป่า พระชนกและ  
 เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองมารวม  
 พร้อมกันเสวยเหง้าไม้และผลไม้  
 นั้น ในเวลากลางคืน ไม่ได้เสวย  
 ในเวลากลางวันเลย.

๒๓๓๖. พระชนนี ของเกล้ากระหม่อมฉัน  
 ทั้งสอง เป็นสุขุมาลชาติ ต้องเที่ยว  
 แสวงหาผลไม้ มีพระฉวีวรรณ  
 ผอมเหลือง เพราะลมและแดด  
 เหมือนดอกปทุม ถูกขยำด้วย  
 มือ ฉะนั้น.

๒๓๓๗. เมื่อพระชนนี เสด็จเที่ยวไปในป่า  
 ใหญ่ ซึ่งเป็นป่าอันเกลื่อนกล่น  
 ไปด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่อาศัยแห่ง  
 แรดและเสือเหลือง พระเกศา  
 ของพระองค์ มีสีดุกปีกแมลงภู่  
 ถูกกิ่งไม้เป็นต้น เกี้ยวให้กระจาย  
 กระจาย.

๒๓๓๘. พระชนนี ทรงขมวดชฎาบน  
 พระเกศา ทรงเปราะปะเปื้อน  
 ด้วยพระเสโท ที่จักจะประเทศ  
 พระบิดา ทรงเพศเป็นพราหมณ์

<sup>๑-๑</sup> อิทํ อญฺชกถาไปตฺถเกเยว ทิสฺสตี.

จมุมวาสี ฉมา เสติ  
ชาตเวทํ นมสฺสติ.

ทรงถือไม้ขอ ทรงเครื่องบูชาไฟ  
และมุ่นพระเมาลี ทรงพระภูษา  
หนังสัตว์ บรรทมเหนือปฐพี  
ทรงบูชาไฟ.

๒๓๓๙. ปุตฺตา ปิยา มนุสฺसानํ  
โลกสฺมี อูปฺชฺชิสฺสุ  
น หิ นฺนมหากํ อยฺยสฺส  
ปุตฺเต สีนฺเห อชายถ.

๒๓๓๙. บุตรทั้งหลาย เกิดขึ้นมาแล้ว  
ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ในโลก  
พระอัยกาของเรา ไม่ทรงเกิดความ  
สึเนหาในพระโอรสเสียเลย  
เป็นแน่.

๒๓๔๐. ทุกฺกฏญฺจ หิ โน โปตฺ<sup>๑</sup>  
ญฺนหจฺจํ กตํ มยา  
โยหํ สิวินํ วจนา  
ปพฺพาเชสี อพฺสกํ.

๒๓๔๐. ดูกรพระหลานน้อย จริงทีเดียว  
การที่ปู่ให้ขับไล่พระบิดาของเจ้า  
ผู้ไม่มีโทษ เพราะด้อยค่าของชาว  
สี่พีทั้งหลายนั้น ชื่อว่า ปู่ได้  
ทำกรรมอันชั่วช้า และชื่อว่าทำ  
กรรม เครื่องทำลายความเจริญ.

๒๓๔๑. ยํ เม กิณฺณิ อธิ อตฺถิ  
ธนํ ธนุญฺญจ วิชฺชติ  
เอตฺ เวสฺสนฺตโร ราชา  
สิวิรวุเจ ปสาสตุ.

๒๓๔๑. สิ่งใดสิ่งหนึ่งของปู่ มีอยู่ในนคร  
นี้ก็ดี ททรัพย์และธัญชาติที่มีอยู่  
ก็ดี ปู่ขอยกให้แก่บิดาของเจ้า  
ทั้งสิ้น ขอให้เวสสันดร จงมาเป็น  
พระราชาปกครองในสี่พีรัฐเกิด.

๒๓๔๒. น เทว มยฺหิ วจนา  
เอหิติ สิวิสฺสตุตโม

๒๓๔๒. ขอเดชะ สมเด็จพระชนกของ  
หม่อมฉัน คงจักไม่เสด็จมา  
เป็นพระราชาของชาวสี่พี เพราะ

<sup>๑</sup> ฉ. ปุตต.

สยเมว เทโว คนุตวาน  
สิญจ โภเคหิ อตุรขั.

ถ้อยคำของหม่อมฉัน ขอให้  
สมเด็จพระอัยกา เสด็จไปทรง  
อภิเษกพระบิดา ของหม่อมฉัน  
ด้วยราชูปโภคเองเถิด พระเจ้าข้า.

๒๓๔๓. ตโต เสนาปตี ราชา  
สญชโย อชฺฐมาสถ  
หตุถิ อสุสา รธา ปตติ  
เสนา สนฺนาหฺนฺตุ น  
เนคมา ๑ มํ อเนฺวนฺตุ  
พฺราหฺมณา ๑ ปุโรหิตา.

๒๓๔๓. ลำดับนั้น พระเจ้าสิญชัยได้  
ดำรัสสั่งเสนาบดีว่า กองทัพ  
คือ พลช้าง พลม้า พลรถ  
พลเดินเท้า จงผูกสอดอาวุธ  
(จงเตรียมให้พร้อมสรรพ) ชาว  
นิคม พราหมณ์ และปุโรหิต  
ทั้งหลายจงตามเราไป.

๒๓๔๔. ตโต สญฺจี สหฺสุสานิ  
โยธิโน จารุทฺสุสนา  
ชิปฺปมายฺนฺตุ สนฺนทฺธา  
นानาวณฺเณหิลฺงกฺตา.

๒๓๔๔. ถัดจากนั้น พวกโยธีหกหมื่น  
ผู้มีความสง่างาม พร้อมสรรพ  
ด้วยเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ประดับ  
ด้วยผ้าสีต่าง ๆ กัน จงตามมา  
เร็วพลัน.

๒๓๔๕. นิลวตฺถรฺรานเเก<sup>๑</sup>  
ปีตาเนเก นินฺวาสิตา  
อณฺเณ โลหิตอฺณฺหิสา  
สุทฺธาเนเก นินฺวาสิตา  
ชิปฺปมายฺนฺตุ สนฺนทฺธา  
นानาวณฺเณหิลฺงกฺตา.

๒๓๔๕. พวกหนึ่งทรงผ้าสีเขียว พวกหนึ่ง  
ทรงผ้าสีเหลือง พวกหนึ่งทรงผ้า  
สีแดง เป็นดุจอุณนิศ พวกหนึ่ง  
ทรงผ้าสีขาวย ผูกสอดศีลตราวุธ  
ประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ กัน จง  
ตามมาเร็วพลัน.

<sup>๑</sup> ส. อ. นิลวตฺถรฺรานเเก.

๒๓๔๖. หิมวา ยถา คนฺธโร  
 ปพฺพโต คนฺธมาทโน  
 นานารุกฺเขหิ สณฺณนุโน  
 มหาภุคฺคณาลโย.

๒๓๔๗. โอสเธหิ ๑ ทิพฺเพหิ  
 ทิสสา ภาติ ปวาติ ๑  
 ชิปปมายณฺตุ สนฺนทฺธา  
 ทิสสา ภณฺตุ ปวณฺตุ ๑.

๒๓๔๘. ตโต นาคสทฺสฺสานิ  
 โยชยณฺตุ จตุทฺทส  
 ๑ สฺวณฺณกฺจฺเจ มาตฺงฺคา  
 เหมกปฺปนฺวาสเส<sup>๑</sup>

๒๓๔๙. อารุเพหิ<sup>๒</sup> คามณฺเียภิ  
 โตมรํกฺสฺปาณินิ  
 ชิปปมายณฺตุ สนฺนทฺธา  
 หตฺถิกฺขณฺเธหิ ทสฺสิตา.

๒๓๕๐. ตโต อสฺสทฺสฺสานิ  
 โยชยณฺตุ จตุทฺทส

๒๓๔๖. ภูเขาคันธมาทน์ อันมีในป่า  
 หิมพานต์ สะพรั่งไปด้วยคันธชาติ  
 ดาดำไปด้วยพฤษภานานาชนิด  
 เป็นที่อาศัยอยู่ แห่งหมู่สัตว์  
 ใหญ่ ๆ.

๒๓๔๗. และมีต้นไม้เป็นทิพยโอสถ ย่อม  
 สว่างไสวและหอมไปทั่วทิศ ฉนั้นใด  
 เหล่าโยธีทั้งหลาย ผู้พร้อมสรรพ  
 ด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ จง  
 ตามมาเร็วพลัน จนรุ่งเรือง  
 พุ่งขจรไปทั่วทิศ ฉนั้น.

๒๓๔๘. ถัดจากนั้น จงจัดช้างที่สูงใหญ่  
 หมื่นสี่พัน มีสายรัดประคันทอง  
 มีเครื่องประดับและเครื่องปกคลุม  
 ศีรษะ อันขจิตด้วยทอง.

๒๓๔๙. มีนายควาญช้างถือโตมร และ  
 ขอนี่ขึ้นขี่คอช้าง เตรียมพร้อม  
 สรรพ ประดับประดาอย่าง  
 สวยงาม จงตามมาเร็วพลัน.

๒๓๕๐. ถัดจากนั้น จงจัดม้าสินธพ  
 ชาติอาชาไนย อันมีฝีเท้าจัด

<sup>๑-๑</sup> ฉ. สฺวณฺณกฺจฺจา มาตฺงฺคา.  
 เหมกปฺปนฺวาสสา.

<sup>๒</sup> ฉ. อารุเพฺหา. เอวมฺบริปี.

อาชานีเยว<sup>๑</sup> ชาตียา  
สินธุเว สีฆวาหเน<sup>๒</sup>

หมื่นสี่พันตัว.

๒๓๕๑. อารุเพหิ ความณีเยภิ  
อินุทียาจาปธาริกิ  
ชิปฺปมายนตุ สนนทฐา  
อสุสปีฏเจ อลงกตา.

๒๓๕๑. พร้อมด้วยนายควาญม้า ประดับ  
ประดาด้วยเครื่องอลังการ ถือเส้  
และเกาทัณฑ์ ผูกสอดเครื่องรบ  
ขึ้นประจำหลังจงตามมาเร็วพลัน.

๒๓๕๒. ตโต รตสหัสสุธานี  
โยชยนตุ จตุททส  
อโยสุกตเนมิโย  
สุวณฺณจิตฺรโปกฺขเว.

๒๓๕๒. ถัดจากนั้น จงจัดกระบวนรถรบ  
หมื่นสี่พันคัน มีกงรถอันหุ้มด้วย  
เหล็ก เรือนรถวิจิตรด้วยทอง.

๒๓๕๓. อาโรเปนตุ ธเช ตตฺถ  
จมนานิ กวจานิ จ  
วิปฺปาเลนตุ<sup>๓</sup> จ จาปานิ  
ทพฺพฺหรมฺมา ปหาริโน  
ชิปฺปมายนตุ สนนทฐา  
รเถสุ รตชีวิโน.

๒๓๕๓. และจงยกธงขึ้นปักบนรถนั้น ๆ  
นายขมังธนูผู้ยิงได้แม่นยำ เป็น  
คนคล่องแคล่วในรถทั้งหลาย จง  
เตรียมโล่ เกราะ และเกาทัณฑ์  
ไว้ให้เสร็จสิ้น พลโยธีเหล่านี้ จง  
ตระเตรียมให้พร้อม รีบตามมา.

๒๓๕๔. ลาชา โอโลกิยา ปุปฺผา  
มาลาคนฺธวิเลปนา  
อคุมฺภยานิ จ ติฏฺฐนฺตุ  
เยน มคฺเคน เอนฺหิตฺติ.

๒๓๕๔. เวสสันดรโอรสของเรา จักเสด็จ  
มาโดยมรรคาใด ตามมรรคานั้น  
จงให้โปรยข้าวตอกดอกไม้ มาลัย  
ของหอมและเครื่องลูบไล้ และ  
จงตั้งเครื่องบูชาอันมีค่า รับเสด็จ.

<sup>๑</sup> ฉ. อาชานียาว.

<sup>๒</sup> ฉ. สินธุวา สีฆวาหนา.

<sup>๓</sup> ฉ. วิปฺปาเลนตุ.

๒๓๕๕. คาเม คาเม สตี กุมภา  
 เมรยสุส สุราย จ  
 มคฺคมุหิ ปติตา จนฺตุ<sup>๑</sup>  
 เยน มคฺเคน เอิหิติ.

๒๓๕๖. มัสสา ปุวา จ สงฺกุลยา<sup>๒</sup>  
 กุมฺมาสา มจฺจสฺยฺตา  
 มคฺคมุหิ ปติตา จนฺตุ  
 เยน มคฺเคน เอิหิติ.

๒๓๕๗. สปิปี เตลฺลํ ทฺธิ ชีริ  
 กงฺคุปิฏจฺจา<sup>๓</sup> พฺหุ สุรา  
 มคฺคมุหิ ปติตา จนฺตุ  
 เยน มคฺเคน เอิหิติ.

๒๓๕๘. อาฬาริกา จ สุทา จ  
 ญฺญนฺญกฺคทายิโน  
 ปาณิสฺสุรา กุมฺภณฺนิโย  
 มุทฺทิกา<sup>๔</sup> โสภชฺฌายิกา.

๒๓๕๕. ในบ้านหนึ่ง ๆ จงให้ตั้งหม้อ  
 สุราเมรัย รัปไว้บ้านละร้อยราย  
 ไปตามมรรคา ที่เวสสันดรโอรส  
 ของเรา จักเสด็จมา.

๒๓๕๖. จงให้ตั้งมั่งสาหารและขนม เช่น  
 ขนมแตงกวาง ขนมกุมมาส อัน  
 ประจุกด้วยเนื้อปลา รายไปตาม  
 มรรคา ที่เวสสันดรโอรสของเรา  
 จักเสด็จมา.

๒๓๕๗. จงให้ตั้งเนยใส น้ำมัน นมสั้ม  
 นมสด ขนมที่ทำด้วยข้าวฟ่าง  
 และสุรา เป็นอันมาก รายไป  
 ตามมรรคา ที่เวสสันดรโอรส  
 ของเรา จักเสด็จมา.

๒๓๕๘. ให้มีพนักงานวิเศษ ทั้งคร้วหวาน  
 และคร้วคาว จัดตั้งไว้เลี้ยง  
 ประชาชนทั่วไป ให้มีมหรสพ  
 ฟ้อนรำ ขับร้องทุกอย่าง เพลง  
 ปรบมือ กลองยาว นักขับเสภา  
 ผู้บรรเทาความโศกเศร้า.

<sup>๑</sup> ฉ. ปติตฺถิจฺนฺตุ. อโธ ปรํ อีทิสฺเมว.

<sup>๒</sup> ฉ. มัสสา ปุวา สงฺกุลโย.

<sup>๓</sup> ฉ. กงฺคุพิชา.

<sup>๔</sup> ฉ. มนุทกา.

๒๓๕๙. อาหุณฺณตุ สพุพวีณา  
 ภาริโย ทินฺทิมานี ๑  
 ชรมฺขานี ธมนฺตุ<sup>๑</sup>  
 นทนต์ เอกโปกฺขรา.

๒๓๖๐. มุทิงฺคา ปณฺทวา สงฺขา  
 โคธา ปริวทนต์ิกา<sup>๒</sup>  
 ทินฺทิมานี ๑ หนฺณณฺตุ  
 กุฏุมฺพา ทินฺทิมานี ๑.<sup>๓</sup>

๒๓๖๑. ส่า เสนา มหตี อาสิ  
 อฺยฺยตุตา สิววาหิณี  
 ซาลินา มคฺคณาเยน  
 วงฺกั ปายาสี ปพฺพตี.

๒๓๖๒. โกฎจํ นทตี มาตงฺโค  
 กุณฺชโร สฏฺฐิจฺหายโน  
 กจฺฉาย พชฺฌมานาย  
 โกฎจํ นทตี วารโณ.

๒๓๖๓. อาซานียา หลฺยินฺตุตี<sup>๔</sup>  
 เนมิไซโส อชายถ  
 นภั รโช อชาเทสิ  
 อฺยฺยตุตา สิววาหิณี.

๒๓๕๙. พวกมโหรีจงเล่นดนตรี ดีดพิณ  
 พร้อมทั้งกลองน้อย กลองใหญ่  
 เป่าสังข์ ตีกลองหน้าเดียว.

๒๓๖๐. ตะโพน บัณเฑาะว์ สังข์ จะเข้  
 กลองใหญ่ กลองเล็ก ทยอยไป  
 ตามมรรคา ที่เวสสันดรโอรส  
 ของเรา จักเสด็จมา.

๒๓๖๑. กองทัพของสี่พีรัฐเป็นกองทัพใหญ่  
 อันจัดเป็นกระบวนตั้งไว้เสร็จแล้ว  
 นั้น มีพระชาลิราชกุมาร เป็นผู้  
 นำทางได้ยাত্রาไปยังเขาวงกต.

๒๓๖๒. ช้างกุญชรตัวประเสริฐมีอายุ ๖๐  
 ปี มีสายรัดประคองทองผูกตกแต่ง  
 ไว้ บันลือก้องโกฎจนาทกระหึ่ม  
 อยู่.

๒๓๖๓. กองทัพพาดนะ ของชาวสี่พี  
 อันจัดเป็นกระบวน เหล่าม้า  
 อาซาไนย ก็แผดเสียงดังสนั่น  
 เสียงกกรดก็ดังกึกก้อง ธุลีละออง  
 ก็ฟุ้งไปในอากาศ.

<sup>๑</sup> ฉ. ธมนฺตุ. ส. อ. วทนต์.

<sup>๒</sup> ฉ. ปริวเทนต์ิกา.

<sup>๓</sup> ฉ. กุฏุมฺปทินฺทิมานี ๑.

<sup>๔</sup> ส. อ. อหิสฺสึ.



๒๓๖๔. สา เสนา มหตี อาสิ  
 อุกฤษฏตา หาริหารินี<sup>๑</sup>  
 ซาลินา มคคณาเยน  
 วรुกั ปายาสี ปพพตี.

๒๓๖๕. เต ปาวีสุ พุรหารณณั  
 พุสาขั มโหทกั<sup>๒</sup>  
 ปุปผรุขะหิ สณณณั  
 ผลรุขะหิ จุญยั.

๒๓๖๖. ตตถ วิทุสุสรา วคค  
 นานาวณณนา พหุ ทิชา  
 กุชฌตมุปกุชฌติ  
 อุตตัมปุปมิเต ทุเม.

๒๓๖๗. เต คนุตวา ที่สมมุตธานี  
 อโหระตตานมจจเย  
 ปเทสนุตติ อูปคจจัน<sup>๓</sup>  
 ยตถ เวสฺสนุตโร อหุ.

มหาราชปพพิ นาม.

๒๓๖๔. กองทัพของสี่พีรรัฐ อันจัดเป็น  
 กระบวน ยাত্রาไปเป็นกองทัพ  
 ใหญ่ สามารถจะทำลายล้าง  
 ตัศกรได้ มีพระชาลิราชกุมาร  
 เป็นผู้นำทาง ได้ยাত্রาไปยัง  
 เขาวงกต.

๒๓๖๕. พระเจ้าสัณชัย พร้อมด้วย  
 ราชบริวารเหล่านั้น เสด็จเข้า  
 ป่าใหญ่ ซึ่งมีต้นไม้มีกิ่งก้าน  
 มาก มีน้ำมาก ดารดาษไปด้วย  
 ไม้ดอกและไม้ผลทั้งสองอย่าง.

๒๓๖๖. ในป่าใหญ่นั้น ผุ่งวิหคเป็นอัน  
 มาก หลากๆ สีมี่เสียงกลมกล่อม  
 หวานไพเราะ เกาะอยู่บนต้นไม้  
 อันผลิดอกออกตามฤดูกาล ร้อง  
 ประสานเสียงเป็นคู่ ๆ.

๒๓๖๗. พระเจ้าสัณชัย พร้อมทั้ง  
 ราชบริวารเหล่านั้น เสด็จไป  
 สิ้นระยะทางไกล ล่วงหลายวัน  
 หลายคืน จึงบรรลุถึงประเทศ  
 ที่พระเวสสันดรประทับอยู่.

(นี้) ชื่อมหาราชบรรพ.

<sup>๑</sup> ฉ. หาริหารินี. <sup>๒</sup> อี. พหุทิกั.

<sup>๓</sup> ฉ. อูปคจจัน.

## ฉกษัตริย์ปทุม

๒๓๖๘. เตสั สุตวาน นิคุโฆสั  
 ภิโต เวสฺสนุดโร อหุ  
 ปพฺพตัม อภิรัฐิวา  
 ภิโต เสนั อุตฺทิกฺขติ.
๒๓๖๙. อิงฺฆ มทฺธิ นิสาเมหิ  
 นิคุโฆโส ยาทีโส วน  
 อาชานินฺยา หลฺยินฺติ  
 ธชคฺคาเนว ทิสฺสเร.
๒๓๗๐. อิเม ญฺน อรณฺณมฺหิ  
 มิคฺสงฺฆมานิ ลุฑฺทกา  
 วาคุรฺราหิ ปริกฺชิปฺป  
 โสพฺภ<sup>๑</sup> ปาเตตฺวา ตาวเท  
 วิกุโถสมานา ติปฺปาหิ  
 หนฺติ เนสั วรี วรี.
๒๓๗๑. ตถา มยํ อทฺฐสกา  
 อรณฺญเณ อวรุฑฺธกา  
 อมิตฺตหตฺถตฺถคฺตา<sup>๒</sup>  
 ปสฺส ทฺพพฺลสมาตกั.

## ฉกษัตริย์บรรพ

๒๓๖๘. พระเวสสันดร ได้ทรงสดับเสียง  
 กีกก้องแห่งกองพลเหล่านั้น ก็ตก  
 พระทัยกลัวเสด็จขึ้นภูเขาทรง  
 หวาดกลัว ทอดพระเนตรดู  
 กองพลเสนา ตรัสว่า.
๒๓๖๙. ดูกรมัทรี เขิญมาดูซิ เสียงกีกก้อง  
 เช่นใดในป่า ม้าอาชาไนย  
 ส่งเสียงร้องกีกก้อง เห็นปลาย  
 ธงปลิวไสว.
๒๓๗๐. นายพรานไพร่ทั้งหลาย จึงข้าย  
 ล้อมฝูงเนื้อในป่าไล่ต้อนให้ตกลง  
 ในหลุมแล้ว ไล่ทิ่มแทงฆ่าด้วย  
 หอกฆ่าสัตว์ที่คม เลือกเอาแต่  
 ตัวมีเนื้อล่ำ ๆ ฉันท.
๒๓๗๑. เราทั้งสองก็ฉันทนั้น เป็นผู้ไม่มี  
 โทษผิด ถูกขับไล่ออกจากแคว้น  
 มาอยู่ในป่า ย่อมเป็นผู้ต้องตก  
 อยู่ในเงื้อมมือ ของพวกอมิตร  
 เป็นแน่ ดูเขาเถิด บุคคลประหาร  
 ผู้ไม่มีกำลัง.

<sup>๑</sup> ฉ. โสภภ.

<sup>๒</sup> ฉ. อมิตตหตฺถตฺต คตา.

๒๓๗๒. อมิตดา นปฺปสเหยยฺ  
 อคฺคิวิ อุกกณฺณเว  
 ตเทว ตฺวั วิจิณฺเตหิ  
 อปิ โสตุถิ อิตฺติ สียา.

๒๓๗๓. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา  
 โอรหิตฺวาน ปพฺพตา  
 นิสีทิ ปณฺณสาลาเย  
 ทพฺหิ กตฺวาน มานสิ.

๒๓๗๔. นินฺตติยิตฺวาน รถํ  
 ภูจฺจาเปตฺวาน เสนิโย  
 เอกํ อรญฺเณ วิหรนฺตุ  
 ปิตา ปุตฺตํ อูปาคมิ.

๒๓๗๕. หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห  
 เอกํโส ปญฺชสิกฺโต  
 ปริกฺขิณฺโณ<sup>๑</sup> อมฺจฺเจหิ  
 ปุตฺตํ สิญฺจิตฺปาคมิ.<sup>๒</sup>

๒๓๗๖. ตตฺถทฺทส ภูมารํ โส  
 รมฺมรूपิ สฺมาหิตํ  
 นิสินฺนํ ปณฺณสาลาเย  
 ฉายนฺตุ อุกฺโตภยํ.

๒๓๗๒. พวกอมิตร ไม่พึงยำยิพระองค์  
 เปรียบเหมือนไฟในห้วงน้ำ ฉะนั้น  
 ขอพระองค์จงระลึกถึงข้อนั้นแหละ  
 อนึ่ง แต่นี้ไปพึงมีแต่ความสวัสดิ  
 โดยแท้.

๒๓๗๓. ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชา  
 เสด็จลงจากภูเขาแล้ว ประทับ  
 นั่งในบรรณศาลา ทรงทำ  
 พระมนัสให้มั่นคง.

๒๓๗๔. ครั้นพระบิดา มีรับสั่งให้กลับรถ  
 ให้ประเทียบกระบวนทัพไว้แล้ว  
 เสด็จเข้าไปหาพระราชโอรส ผู้  
 ประทับอยู่ในป่าเดี่ยวดาย.

๒๓๗๕. เสด็จลง จากคอกช้างพระที่นั่งต้น  
 ทรงเวียงพระอังกสา ประนม  
 พระหัตถ์ แวดล้อมด้วยหมู่  
 อำมาตย์ เสด็จเข้าไป เพื่อทรง  
 อภิเษกพระราชโอรส.

๒๓๗๖. ณ ที่นั้น ท้าวเธอ ได้ทอดพระ  
 เนตร เห็นพระราชโอรส ทรง  
 เพศบรรพชิต นั่งเข้าฌานอยู่ใน  
 บรรณศาลา ไม่หวั่นไหว แน่วแน่  
 ไม่มีภัย แต่ไหน ๆ.

<sup>๑</sup> ส. อ. ปริกฺขิตฺโต. <sup>๒</sup> ฉ. สิญฺจิตฺปาคมิ.

๒๓๗๗. ตบฺจ ทิสฺวาน อายนฺตํ  
 ปีตรํ ปุตฺตคิหิณํ  
 เวสฺสนนฺตโร จ มหฺที จ  
 ปจฺจุคฺคนตฺวา อวณฺหิสฺสุ.

๒๓๗๘. มหฺที จ สิริสา ปาเท  
 สสุสุรสฺสาภิวาทฺยิ  
 มหฺที อหฺนฺหิ เต เทว  
 ปาเท วณฺหามิ เต หุสา<sup>๑</sup>  
 เตสุ ตตฺถ ปลิสฺชช  
 ปาณินา ปริมฺชชถ.

๒๓๗๙. กจฺจิ โว กุสลํ ปุตฺต  
 กจฺจิ ปุตฺต อนามยํ  
 กจฺจิ อญฺเชน ยาเปถ  
 กจฺจิ มุลผลา พฺหุ.

๒๓๘๐. กจฺจิ ทํสา มกฺสา จ  
 อปฺปเมว สิริสา  
 วเน วาพฺมิกาภิณฺเณ  
 กจฺจิ หีสาน วิชฺชติ.

๒๓๗๗. ก็พระเวสสันดรและพระนางมัทรี  
 ทอดพระเนตรเห็นพระบิดา ผู้มี  
 ความรักในบุตร กำลังเสด็จมา  
 ทรงต้อนรับถวายอภิวาท.

๒๓๗๘. ฝ่ายพระนางมัทรี ทรงชบ  
 พระเศียร อภิวาทแทบพระบาท  
 พระสัสสุระกราบทูลว่า ข้าแต่  
 พระสมมติเทพ เกด้าหม่อมฉัน  
 มัทรีผู้สะใภ้ของพระองค์ ขอถวาย  
 บังคมพระยุคลบาทของพระองค์  
 พระเจ้าสิญชัย ทรงสวมกอด ๒  
 กษัตริย์ประทับทรงวง ฝ่ายพระหัตถ์  
 ทรงลูบพระปฤษฎางค์อยู่ไปมา  
 ณ อาศรมนั้น.

๒๓๗๙. ดูกรลูกรัก ลูกทั้งสองไม่มี  
 โรคอาพาธหรือหนอ ลูกทั้งสอง  
 สำราญดีหรือ เลี้ยงชีพด้วยการ  
 แสวงหาหรือ มูลผลาผลมีมาก  
 หรือ.

๒๓๘๐. เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลาน  
 มีน้อยอยู่หรือ ในป่าอันเคลื่อนกล่น  
 ไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียด-  
 เบียด แลหรือ.

<sup>๑</sup> ข. สุนฺหา. เอมฺปรีปี.

๒๓๙๑. อตถิ โน ชีวิกา เทว  
 สา จ ยาทีลิกีทีสา<sup>๑</sup>  
 กสิรา ชีวิกา โหม  
 อัญญาจริยาย ชีวิตัม.
๒๓๙๒. อนิทฺธินํ มหาราช  
 ทเมตฺยสุลฺลวํ<sup>๒</sup> สารถิ  
 ตฺยมหา อนิทฺธิกา ทนฺดา  
 อสมิทฺธิ ทเมติ โน.
๒๓๙๓. อปี โน กีสานิ<sup>๓</sup> มंसานิ  
 ปีตุ มาตุ อทฺสุสนา  
 อวรุทฺธานํ มหาราช  
 อรณฺเณ ชีวโสกิณํ.<sup>๔</sup>
๒๓๙๔. เยปี เต ลิวีสฺเสฏฺฐสฺส  
 ทายาทปฺปตฺตมานสา  
 ชาลี กณฺหาชินา จโก  
 พฺรหฺมณฺสส วสานุคา
๒๓๙๑. ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ชีวิต  
 ของข้าพระบาททั้งสอง ย่อมเป็น  
 ไปตามมีตามได้ ข้าพระบาท  
 ทั้งสอง เป็นอยู่อย่างผิดเคือง  
 ชีวิตเป็นอยู่ได้ ด้วยการเที่ยว  
 แสวงหามูลผลาผล.
๒๓๙๒. ข้าแต่มหาราช นายสารถีย่อม  
 ทรมานมาให้หมดฤทธิ์ได้ ฉันท  
 ข้าพระบาททั้งสอง ย่อมเป็นผู้  
 ถูกทรมานให้หมดฤทธิ์ได้ ฉันท  
 ความสิ้นฤทธิ์ ย่อมทรมาน  
 ข้าพระบาททั้งสอง.
๒๓๙๓. ข้าแต่มหาราช เมื่อข้าพระบาท  
 ทั้งสองถูกเนรเทศ เศร้าโศกอยู่  
 ในป่าเนืองนิตย์ เนื้อหนังก็ชুবชืด  
 เพราะไม่ได้เห็น พระชนกและ  
 พระชนนี.
๒๓๙๔. ทายาทผู้มีมโนรถ ยังไม่สำเร็จ  
 ของฝ่าพระบาทจอมสิพีรัฐ คือ  
 ชาลีและกัณหาชินาทั้งสอง ตก  
 อยู่ในอำนาจของพราหมณ์ ผู้

<sup>๑</sup> ๑. ยาทีลิกีทีสา.

<sup>๒</sup> ๒. ทเมตฺยสุลฺลวํ.

<sup>๓</sup> ๓. กีสานิ.

<sup>๔</sup> ๔. ชีวโสกิณํ.

อจุจายิกสฺส ลุทฺทสฺส  
โย เน คาโวว สุมภติ.

๒๓๔๕. เต ราชปุตฺติยา ปุตฺเต  
ยทิ ชานาถ สัสถ  
ปริยาปฺถนาถ โน ชิปปี  
สปรปทฺฐจฺว<sup>๑</sup> มาณว.

๒๓๔๖. เอเต กุมารา นิกกิตา  
ชาลี กณฺหาชินา จโม  
พฺราหมณฺสฺส ธนํ ทตฺวา  
ปุตฺต มา ภายิ อสฺสส.

๒๓๔๗. กจฺจि นุ ตาต กุสลํ  
กจฺจิ ตาต อนามยํ  
กจฺจิ นุ ตาต เม มาตุ  
จกฺขุ น ปริหายติ.

๒๓๔๘. กุสลญฺเจว เม ปุตฺต  
อโถ ปุตฺต อนามยํ  
อโถ จ ปุตฺต เต มาตุ  
จกฺขุ น ปริหายติ.

มูทะลฺหยาบช้า มั่นต้อนตีชาลี  
และกัณหาชินาทั้งสองนั้นเหมือน  
โค ฉะนั้น.

๒๓๔๕. ถ้าพระองค์ทรงทราบ หรือทรงได้  
สดับข่าวลูกทั้งสองของราชบุตร  
นั้น ขอได้ทรงพระกรุณาตรัส  
บอกแก่ข้าพระบาท โดยเร็วพลัน  
ดังหมอรีบพยาบาลคนที่ถูกงูกัด  
ฉะนั้นเถิด.

๒๓๔๖. เด็กทั้งสองนั้น คือชาลีและ  
กัณหาชินา พ่อได้ให้ทรัพย์ แก่  
พราหมณ์ ไถ่มาแล้ว ดูกรลูกรัก  
อย่ากลัวไปเลย จงเบาใจเถิด.

๒๓๔๗. ข้าแต่สมเด็จพระบิดา ฝ่ายพระ-  
บาท ไม่มีโรคาพาธหรือหนอ  
ทรงพระสำราญดี หรือหนอ  
พระจักขุแห่งพระชนนี ของ  
ข้าพระบาท ยังไม่เสื่อมเสีย  
แลหรือ.

๒๓๔๘. ดูกรลูกรัก บิดาไม่มีโรคาพาธ  
มีความสุขสำราญดี อนึ่ง จักขุ  
มารดาของเจ้าก็ยังไม่เสื่อมเสีย.

<sup>๑</sup> ก. สมปรทฐจว.

๒๓๘๘. กจฺจิ อโรคํ โยคุคนฺเต<sup>๑</sup>  
 กจฺจิ วหติ วาหนํ  
 กจฺจิ ฝิโต ชนปโท  
 กิจฺจิ วุฏฺจิ น ฉิซฺชติ.

๒๓๘๙. อโถ อโรคํ โยคุคนฺเม<sup>๒</sup>  
 อโถ วหติ วาหนํ  
 อโถ ฝิโต ชนปโท  
 อโถ วุฏฺจิ น ฉิซฺชติ.

๒๓๙๐. อิจฺเจวํ มนฺตยฺนฺตานํ  
 มาตา เนสํ อทิสฺสสถ  
 ราชปฺตฺตี คิริทฺวาเร  
 ปตฺติกา อนุปาหนนา.

๒๓๙๑. ตถฺจ ทิสฺวาน อายนฺตี  
 มาตริํ ปฺตฺตคิทฺธิเน  
 เวสฺสนฺตโร จ มทฺที จ  
 ปจฺจคุคนฺตฺวาน อวฺนทิสฺสุ.

๒๓๙๒. มทฺที จ สิริสา ปาเท  
 สสฺสุยา อภิวาทยิ  
 มทฺที อหฺนฺหิ เต อยฺเย  
 ปาเท วฺนฺทามิ เต หุสา.

๒๓๘๘. ยวดยานของฝ่าพระบาท ยังไม่  
 ทรวดโถมหรือ พลพาหนะยังใช้  
 ได้คล่องแคล่วหรือ ชนบทเจริญดี  
 อยู่หรือ ฝนไม่แล้งหรือพระเจ้าข้า.

๒๓๘๙. ยวดยานของเรา ไม่ทรวดโถม  
 พลพาหนะ ยังใช้ได้คล่องแคล่ว  
 ชนบทเจริญดีและฝนก็ไม่แล้ง.

๒๓๙๐. เมื่อ ๓ กษัตริย์ ทรงสนทนา  
 กันอยู่อย่างนี้ พระราชมารดา  
 ผู้เป็นพระราชบุตรี ไม่ทรง  
 จลของพระบาท ได้เสด็จดำเนิน  
 ไป ปรากฏที่ปากทวารเขา.

๒๓๙๑. ก็พระเวสสันดร และพระนางมัทรี  
 ทอดพระเนตรเห็นพระมารดานั้น  
 ผู้มีความรักในบุตรกำลังเสด็จมา  
 ก็ทรงต้อนรับ ถวายอภิวาท.

๒๓๙๒. ฝ่ายพระนางมัทรี ทรงชบเคี้ยว  
 เกล้า อภิวาทแทบพระบาทแห่ง  
 พระสัสสุ กราบทูลว่า ข้าแต่  
 พระแม่เจ้า หม่อมฉันมัทรีผู้  
 สะไม้ของพระองค์ขอถวายบังคม  
 พระยुकลบาทของพระแม่เจ้า.

<sup>๑</sup> จ. โยคคํ เต. <sup>๒</sup> จ. โยคคํ เม.

๒๓๙๔. มหุทีญจ ปุตฺตกา ทิสฺวา  
 ทูรโต โสตุติมาคตา  
 กนฺทนฺตา อภิธาวิสุ<sup>๑</sup>  
 วจฺฉา พาลาว<sup>๒</sup> มาตรํ.

๒๓๙๔. ก็พระโอรสและพระธิดาทั้งสอง  
 ผู้เสด็จมา โดยสวัสดิ์แต่ที่ไกล  
 ทอดพระเนตรเห็นพระนางเจ้ามัทรี  
 ก็คร่ำครวญวิ่งเข้าไปหา ดังหนึ่ง  
 ลูกโคน้อยวิ่งเข้าไปหาแม่ ฉะนั้น.

๒๓๙๕. มหุที ๑ ปุตฺตเก ทิสฺวา  
 ทูรโต โสตุติมาคเต  
 วารุณีว ปเวเรนฺติ  
 ถนธราภิสฺสิญฺจถ.

๒๓๙๕. ส่วนพระนางมัทรี ทอดพระเนตร  
 เห็นพระโอรสและพระธิดาทั้งสอง  
 ผู้เสด็จมาโดยสวัสดิ์ แต่ที่ไกล  
 ทรงสิ้นระรวั้ไปทั่วพระกาย เหมือน  
 แม่ मदถูกผีสิง ฉะนั้น น้ำนมก็  
 ไหลออกจากพระถันทั้งคู่.

๒๓๙๖. สมากตาน ภาตึนํ  
 มหาโฆโส อชายถ  
 ปพฺพตา สมนาทีสุ  
 มहीं อากมฺปิตา<sup>๓</sup> อหุ.

๒๓๙๖. เมื่อพระญาติทั้งหลาย มาพร้อม  
 กันแล้ว ก็ได้เกิดเสียงสนั่น  
 กึกก้อง ภูเขาทั้งหลาย ก็สั่น  
 สะท้าน แผ่นดินก็ไหวสะเทือน.

๒๓๙๗. วุญฺจิธาโร ปวตฺเตนฺโต  
 เทโว ปาวสุสิ ตาวเท  
 อถ เวสุสนฺตโร ราชา  
 ภาตึหิ สมคฺจฺจถ.

๒๓๙๗. ผันตกลงเป็นพ้อธาร ครั้งนั้น  
 พระเวสสันดร ได้สมาคมร่วมกับ  
 กับญาติคือ.

๒๓๙๘. นตฺตาโร สุณิสฺสา ปุตฺโต  
 ราชา เทวี ๑ เอกโต

๒๓๙๘. พระราชา พระเทวี พระโอรส  
 พระสุณิสสา และพระราชนัดดา

<sup>๑</sup> ฉ. มภิธาวิสุ.

<sup>๒</sup> ฉ. วจฺฉพาลาว.

<sup>๓</sup> ฉ. ปกมฺปิตา.



ยथा สมาคตา อาสุ  
ตทาสี โลมหंसินิ.

๒๓๙๙. ปณฺชลิกา ตสฺส ยาจนฺติ  
โรทฺนตา เภรเว วเน  
เวสฺสนฺตรณฺจ มทุทิณฺจ  
สพฺเพ ฐฺฐา สมากตา  
ตฺวํ โนสิ อีสฺสโร ราชฯ  
รชฺชํ กาเรถ โน อุโภ.

ฉกฺขตฺติยปฺพฬํ นาม.

### นครกณฺท

๒๔๐๐. ธมฺเมเน รชฺชํ กาเรณฺตี  
ฐฺฐา ปพฺพาชยิตฺถ มํ  
ตฺวณฺจ ชานปทา เจว  
เนคมา จ สมากตา.

๒๔๐๑. ทุกฺกณฺณฺจ หิ โน ปุตฺต  
ณฺนหจฺจํ กตํ มยา

ทั้งสองพระองค์พระญาติทั้งหลาย  
มาประชุมพร้อมกันแล้ว ณ  
กาลใด กาลนั้น ได้เกิดความ  
อัศจรรย์นำชนพองสยองเกล้า.

๒๓๙๙. ประชากราชภูริทั้งปวงพร้อมใจกัน  
ประนมอัญชลี ถวายบังคม  
พระมหาสัตว์ คร่ำครวญวิงวอน  
พระเวสสันดร และพระนางเจ้า  
มัทรี ในป่าอันน่ากลัวว่าพระองค์  
เป็นพระราชา ผู้เป็นใหญ่แห่ง  
ข้าพระบาททั้งหลาย ขอทั้งสอง  
พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดรับ  
เสวยพระราชสมบัติ เป็นพระ-  
ราชาแห่งข้าพระบาททั้งหลาย.  
(นี้) ชื่อฉัตติยบรรพ.

### นครกัณฺท

๒๔๐๐. พระองค์ ชาวชนบทและชาวนิคม  
พร้อมใจกัน ให้เนรเทศหม่อมฉัน  
ผู้ครองราชสมบัติ โดยทศพิธ-  
ราชธรรม จากแคว้นแคว้น.

๒๔๐๑. ดูกรพระลูกรัก จริงที่เดียว การที่  
พอให้ขับไล่ลูก ผู้ไม่มีความผิด

โยหนิ สิวินิ วจนา  
ปพฺพชาเชสิ อทฺฐกั.

ออกไปจากแคว้นแคว้น เพราะ  
ถ้อยคำของชาวสีพันนั้น ชื่อว่า  
พ่อได้ทำกรรมอันชั่วช้า และ  
ชื่อว่าพ่อได้ทำกรรม เครื่อง  
ทำลายความเจริญ.

๒๔๐๒. เยน เกนจิ วนฺณณน  
ปีตุ ทุกฺขิ อุกพฺพเห  
มาตุยา ภคินิยาปี<sup>๑</sup>  
อปี ปาณนฺหิ อุตฺตโน.

๒๔๐๒. ธรรมดาบุตรควรช่วยปลดเปลื้อง  
ความทุกข์ของบิดามารดา และ  
พี่น้องที่เกิดนั้น เพราะเหตุ  
อย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ด้วยชีวิต  
ของตน (ข้าแต่มหาราชา เวลานี้  
เป็นเวลาสมควร ที่จะสรรเสริญ  
ขอเชิญทรงชำระพระสรีรมลทิน  
เกิดพระเจ้าข้า).

๒๔๐๓. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา  
รชชชุลลํ ปวาทฺหิ  
รชชชุลลํ ปวาเหตุวา  
สงฺขํ วนฺณณิ อถารยิ.<sup>๒</sup>

๒๔๐๓. ลำดับนั้น พระเวสสันดรบรม  
กษัตริย์ ทรงชำระพระสรีรมลทิน  
ครั้งทรงชำระพระสรีรมลทินแล้ว  
ก็ได้ครองผ้าสีเหมือนสังข์.

๒๔๐๔. สีสนฺหาโต สุจิตฺโต  
สพฺพภกรณฺภูสิตो

๒๔๐๔. พระเวสสันดร บรมกษัตริย์  
สระพระเกศาแล้ว ทรงภูษา  
อันสะอาด ประดับด้วยราช-  
สรวรพาลังการ แล้วเสด็จขึ้น

<sup>๑</sup> ฉ. มาตุ ภคินิยา จาปี.

<sup>๒</sup> ฉ. กตฺถจิ โปตฺถเก เหวํ ทิสฺสติ สพฺพํ วนฺตํ  
จเชตฺวาน ราชเวสฺสมถารยิ.

ปัจจุยํ นาคมารุยห  
 ขคฺคํ พนฺธิ ปฺรณตฺปํ.

ทรงพญาช้างปัจจุยํนาค ทรงผูก  
 พระแสงขรรค์ อันสามารถทำให้  
 ราชปัจจุยามีตรเกรงขาม.

๒๔๐๕. ตโต สฎฺฐี สหฺสฺสานิ  
 โยธิโน จารุทฺสฺสนา  
 สหฺชาตา ปฺริกรีสฺสุ<sup>๑</sup>  
 นนฺทยนฺตฺตา รเถสภํ.

๒๔๐๕. แต่ฉนั้น เหล่าสหชาติโยธาหกหมื่น  
 ผู้ส่งงาฆาตต่างชื่นชมยินดี  
 แวดล้อมพระโพธิสัตว์ ผู้เป็น  
 จอมทัพ.

๒๔๐๖. ตโต มทฺทีปํ นฺหาเปสฺสุ  
 สิริกญฺญา สฺมาคตา  
 เวสฺสฺสนฺตโร ตํ ปาเลตุ  
 ชาลี กณฺหาชิโน จโก  
 อโถปิ ตํ มหาราชา  
 สณฺขโย อภิรทฺขตฺ.

๒๔๐๖. ลำดับนั้น เหล่านางสิริกัญญา  
 ประชุมกัน เชิญพระนางมัทรีให้  
 ไสรวจสรง ด้วยสุคนธวาริแล้ว  
 กราบทูลว่า ขอพระเวสสันดร  
 จงอภิบาล พระแม่เจ้า พระชาลี  
 และพระกณหาชินาทั้งสององค์  
 ก็จงอภิบาลพระแม่เจ้า อนึ่ง  
 พระเจ้าสิญชัยมหาราช ก็จงทรง  
 รักษาพระแม่เจ้า.

๒๔๐๗. อิทญจ ปฺจุยํ ลทฺธา  
 ปุพฺเพ กิเลสมตฺตโน<sup>๒</sup>  
 อานนฺทียํ อาจารีสุ

๒๔๐๗. ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และ  
 พระนางมัทรีกลับมา ได้ดำรงใน  
 สิริราชสมบัตินี้ ตามเดิมแล้ว  
 ทรงระลึกถึงความลำบาก ขณะที่  
 เสด็จไปประทับอยู่ป่าในกาลก่อน  
 จึงรับสั่งให้นำกลองอาณันทิเกรี

<sup>๑</sup> ฉ. ปกรีส.

<sup>๒</sup> ฉ. สกฺเลสมตฺตโน. เอวมฺปริปี.



ตุมหิ กามา หิ ปุตตกา.

บริโภคอาหารวันละครั้ง นอน  
เหนือแผ่นดินเป็นนิตย์.

๒๔๑๑. ตัม เม วตัม สมิทุชช  
ตุเมห สงคมม ปุตตกา  
มาตุชฺปิ ตัม ปาเลตุ  
ปีตุชฺปิ จ ปุตตกา<sup>๑</sup>  
อโถปี ตัม มหาราชา  
สญชโย อภิกุชตุ.

๒๔๑๑. วัตรของแม่นั้น สำเร็จแล้วใน  
วันนี้ เพราะได้พบพระลูกทั้งสอง  
แล้ว ดูกรลูกรักทั้งสอง ขอความ  
โสมนัส อันเกิดจากแม่ และที่  
เกิดจากพระบิดา จงคุ้มครองลูก  
อหนึ่งเล่า ขอพระเจ้าสัพพัญญู  
มหาราชจงทรงอภิบาลรักษาลูก.

๒๔๑๒. ยงฺกิญฺจิตฺติ กตัม ปุณฺณัม  
มยฺหญฺเจว ปีตุจฺจ เต  
สพฺเพน เตน กุสฺเสน  
อชโร ตวํ อมโร ภว.<sup>๒</sup>

๒๔๑๒. บุญกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งที่แม่  
ก็ดี พระบิดาของลูกก็ดี กระทำ  
แล้ว มีอยู่ ด้วยบุญกุศลทั้งหมด  
นั้น ขอให้ลูก จงเป็นผู้ไม่แก่  
ไม่ตาย.

๒๔๑๓. กปฺปาสิกญฺจ โภเสยฺยัม  
โฆมโกทุมฺพรานิ จ  
สสุสุ สุนฺหาเย ปาเหสิ  
เยหิ มทุทึ อโสมถ.

๒๔๑๓. พระนางมัทรีจะทรงงดงาม ด้วย  
พระภูษาอย่างใด สมเด็จพระนาง  
มุสดี สัสสุราชเทวี ก็ทรงจัด  
พระภูษาอย่างนั้น คือพระภูษา  
กัปปาสิกพัสตร์ โกสัยพัสตร์  
โฆมพัสตร์ และโกทุมพรพัสตร์  
ส่งไปประทาน แก่พระนางมัทรี-  
ราชสุณิสสา.

<sup>๑</sup> น. ปุตตก.

<sup>๒</sup> น. อชโร อมโร ตว.

๒๔๑๔. ตโต โขมณฺจ<sup>๑</sup> กาญฺริ  
 คีเวญฺยํ รัตนามยํ  
 สสุสฺสุ สฺสุนฺหาเย ปาเหสิ  
 เยหิ มหฺทึ อโสภถ.

๒๔๑๕. ตโต โขมณฺจ กาญฺริ  
 อญฺคทํ มณฺนิเมขลํ  
 สสุสฺสุ สฺสุนฺหาเย ปาเหสิ  
 เยหิ มหฺทึ อโสภถ.

๒๔๑๖. อญฺณณตํ มุขมุคฺคณฺจ  
 นานารตฺเต จ มาณิเย<sup>๒</sup>  
 สสุสฺสุ สฺสุนฺหาเย ปาเหสิ

๒๔๑๔. พระนางมัทรีจะทรงงดงาม ด้วย  
 เครื่องประดับอย่างใด พระนาง  
 มุสดีสีสสุราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่อง  
 ประดับอย่างนั้น คือเครื่องประดับ  
 คอ สุวรรณรัตน์ สร้อยพระศอ  
 นพรัตน์ ส่งไปประทานแก่  
 พระนางมัทรีราชสุณิสา.

๒๔๑๕. พระนางมัทรีจะทรงงดงาม ด้วย  
 เครื่องประดับอย่างใด พระนาง  
 มุสดีสีสสุราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่อง  
 ประดับอย่างนั้น คือพระวลัย  
 สำหรับประดับต้นพระพาทา  
 พระกุนชล สำหรับประดับ  
 พระกรรณ สายรัดพระองค์ฝั่ง  
 แก้วมณีตาบเพชร ส่งไปประทาน  
 แก่พระนางมัทรีราชสุณิสา.

๒๔๑๖. พระนางมัทรีจะทรงงดงาม ด้วย  
 เครื่องประดับอย่างใด พระนาง  
 มุสดีสีสสุราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่อง  
 ประดับอย่างนั้น คือดอกไม้  
 กรอง เครื่องประดับพระโมฬี  
 เครื่องประดับพระนลาฏ และ  
 เครื่องประดับฝั่งแก้วมณีสีต่าง ๆ

<sup>๑</sup> จ. เหมณฺจ. เอวมุปริปี.

<sup>๒</sup> จ. มาณิก.

เยหิ มพุทฺธิ อโสมภถ.

กัน ส่งไปประทานแก่พระนาง  
มัทรีราชสุณิสสา.

๒๔๑๗. อุกคตตณฺโณ คิงฺคัมภํ  
เมขลํ ปฏิปาทุกฺ<sup>๑</sup>  
สสุสุ สุณฺุหาย ปาเหสิ  
เยหิ มพุทฺธิ อโสมภถ.

๒๔๑๗. พระนางมัทรีจะทรงงดงาม ด้วย  
เครื่องประดับอย่างใด พระนาง  
มุสดีสัสสุราชเทวีก็ทรงจัดเครื่อง  
ประดับอย่างนั้น คือเครื่องประดับ  
พระถัน เครื่องประดับพระอังสา  
สะอิ่งเพชร ฉลองพระบาท  
ส่งไปประทาน แก่พระนางมัทรี  
ราชสุณิสสา.

๒๔๑๘. สุตฺตญฺจ สุตฺตวชฺชญฺจ  
อุปนิจฺฌาย เสยฺยสิ  
อโสมภถ ราชปุตฺตี  
เทวกญฺญาว นนุทเน.

๒๔๑๘. เครื่องประดับ ที่สมเด็จพระนาง  
มุสดี ส่งไปประทานนั้นมีทั้งที่ร้อย  
ด้วยเชือก และไม่ต้อร้อยด้วย  
เชือก สมเด็จพระนางมุสดีทรง  
ตรวจดูเครื่องประดับพระนางมัทรี  
ทรงเห็นที่ได้ย้งบกพร่อง ก็รับสั่ง  
ให้นำมาประดับเพิ่มเติมที่นั้น จน  
เต็ม พระนางมัทรีราชบุตรีทรง  
งดงามยิ่งนัก ดั่งนางเทพกัญญา  
ในนั้นทวัน.

๒๔๑๙. สีสนุหตา สุจิวตฺถา  
สพฺพากรณฺุสิตา

๒๔๑๙. พระนางมัทรีราชบุตรี สระ  
พระเศศแล้ว ทรงเสวตพัสตร์  
ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ทรง

<sup>๑</sup> ฉ. ปาปฏิปาทุกํ. อี. ปาลิปาทกํ.

อโสมถ ราชปุตตี  
ดาวตีสาว<sup>๑</sup> อจจวรา.

งดงามยิ่งนัก ดั่งนางเทพอัปสร  
ในดาวดึงส์.

๒๔๒๐. กทลิว วาตจูปิตา  
ชาตา จิตตลตาวเน  
ทนต์าวรณสมปนุณา  
ราชปุตตี อโสมถ.

๒๔๒๐. พระนางมัทรีราชปุตรี ทรง  
สมบุรณ์ด้วยไรพระทนต์ ทรง  
งดงามน่าพิศวง ดั่งต้นกล้วย  
อันเกิดในสวนจิตรลดา ถูก  
ลมร่ำเพยพัดไหวไปมา ฉะนั้น.

๒๔๒๑. สกุนี มานุสินีว  
ชาตา จิตตปุตตา ปตี<sup>๒</sup>  
นิโคธรบทุกพิมโฆฎฐี  
ราชปุตตี อโสมถ.

๒๔๒๑. พระนางมัทรีราชปุตรี ทรงมี  
พระโอษฐ์แดง ดังผลไทรสุก  
งดงามยิ่งนัก ปานดังกินรีมีขน  
ปีกงามวิจิตรบินร่อนอยู่ในอากาศ  
ฉะนั้น.

๒๔๒๒. ตสุสา จ นาคมาเนสุ  
นาตีวฑฒิว<sup>๓</sup> กุญชรี  
สตุตีกุขมึ สรภขมึ  
อีสาทนุตี อรุพหูว<sup>๔</sup>.

๒๔๒๒. เหล่าพนักงาน ตกแต่งดุริยภัณฑ์  
มีวัยปานกลาง อันเป็นช้าง  
พระที่นั่งต้นตัวประเสริฐ อดทน  
ต่อหอกชัดและลูกศรมีงามอนงาม  
ดังอนรถ มีกำลังกล้าหาญ เสรีจ  
แล้วให้นำมาประเทียบเกยคอย  
รับเสด็จพระนาง.

๒๔๒๓. สา มทุที นาคมารูหี  
นาตีวฑฒิว กุญชรี

๒๔๒๓. สมเด็จพระนางมัทรี เสด็จขึ้น  
ประทับบนหลังดุริยภัณฑ์ อันมี

<sup>๑</sup> อ. ดาวตีเสว. <sup>๒</sup> อ. ปตี.

<sup>๓</sup> อ. นาตีพทุธิว. เอวมุบริปี.

<sup>๔</sup> อ. อรุพหูว. เอวมุบริปี.



สตติกขมัม สรภขมัม  
อีสาทนตัม อรุฬฺหฬวัม

ว้ยปานกลางเป็นข้างพระที่นั่งต้น  
ตัวประเสริฐ อดทนต่อหอกซัด  
และลูกศร มีงานอดิสง์อนรต  
มีกำลังกล้าหาญ.

๒๔๒๔. สพฺพมฺหิ ตัม อรณฺณมฺหิ  
ยวานฺนเตตฺถ มิคา อหุ<sup>๑</sup>  
เวสฺสนฺตรสฺส เตเชน  
นาณฺณมณฺณัม วิหะยฺมัม

๒๔๒๔. เนื้อมีประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ใน  
ป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อ  
ประมาณเท่านั้น ไม่เบียดเบียน  
กันและกัน ด้วยเดชของพระ  
เวสสันดร.

๒๔๒๕. สพฺพมฺหิ ตัม อรณฺณมฺหิ  
ยวานฺนเตตฺถ ทิชา อหุ  
เวสฺสนฺตรสฺส เตเชน  
นาณฺณมณฺณัม วิหะยฺมัม

๒๔๒๕. นกมีประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ใน  
ป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นก  
ประมาณเท่านั้น ไม่เบียดเบียน  
กันและกัน ด้วยเดชของพระ  
เวสสันดร.

๒๔๒๖. สพฺพมฺหิ ตัม อรณฺณมฺหิ  
ยวานฺนเตตฺถ มิคา อหุ  
เอกขมฺ สนนิปาตีสฺสุ  
เวสฺสนฺตเร ปยาตมฺหิ  
สิวิรัม รุกฺขวฑฺฒเน.

๒๔๒๖. เนื้อประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ใน  
ป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อ  
มีประมาณเท่านั้น มาประชุมใน  
ที่เดียวกัน เมื่อพระเวสสันดร  
ผู้ผดุงสี่พิรุณให้เจริญ จะเสด็จ  
กลับ.

๒๔๒๗. สพฺพมฺหิ ตัม อรณฺณมฺหิ  
ยวานฺนเตตฺถ ทิชา อหุ

๒๔๒๗. นกประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่า  
ทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกมี

<sup>๑</sup> อ. อหุ. เอมุมปริปิ.

เอกขุณฺโณ สนฺนิปาตีสฺสุ  
 เวสฺสนฺตเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รฺฏฺจวฑฺฒเน.

ประมาณเท่านั้น มาประชุมในที่เดียวกัน เมื่อพระเวสสันดรผู้มดุงสี่พีรัฐให้เจริญ จะเสด็จกลับ.

๒๔๒๘. สพฺพมฺหิ ตํ อรญฺญมฺหิ  
 ยาวนฺเตตฺถ มิกา อหุ  
 นาสุส มณฺชฺญนิ กฺุชฺชีสุ  
 เวสฺสนฺตเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รฺฏฺจวฑฺฒเน.

๒๔๒๘. เนื้อประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อประมาณเท่านั้น ต่างพากันมีทุกข์เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงร้องอันไพเราะ เหมือนนกก่อนเมื่อพระเวสสันดร ผู้มดุงสี่พีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ.

๒๔๒๙. สพฺพมฺหิ ตํ อรญฺญมฺหิ  
 ยาวนฺเตตฺถ ทิชา อหุ  
 นาสุส มณฺชฺญนิ กฺุชฺชีสุ<sup>๑</sup>  
 เวสฺสนฺตเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รฺฏฺจวฑฺฒเน.

๒๔๒๙. นกประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกมีประมาณเท่านั้น ต่างพากันมีทุกข์ เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงร้องอันไพเราะ เหมือนนกก่อนเมื่อพระเวสสันดร ผู้มดุงสี่พีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ.

๒๔๓๐. ปฏิยตุโต ราชมคฺโค  
 วิจิตฺโต ปุปฺผสนฺถโต

๒๔๓๐. ราชวิธี ที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้น ประชาชนช่วยกันตกแต่งปราสาท วิจิตร ลาดด้วยดอกไม้

<sup>๑</sup> ฉ. มณฺชฺญ นิ กฺุชฺชีสุ.

วสี เวสฺสนุตโร ราชาน<sup>๑</sup>  
 ยตถ ยาว<sup>๒</sup> เขตฺตตฺตรา.

๒๔๓๑. ตโต สฺมุจฺจึ สหสฺसानิ  
 โยธินอ จารุทสฺสนา  
 สมฺนฺตา ปริกฺริสฺสุ  
 เวสฺสนุตฺเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รมฺภวทฺตมฺเน.

๒๔๓๒. โอโรธา จ กุมารา จ  
 เวสฺยานา จ พุราหฺมณา  
 สมฺนฺตา ปริกฺริสฺสุ  
 เวสฺสนุตฺเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รมฺภวทฺตมฺเน.

๒๔๓๓. หตฺถาโรหา อนิภฺภูจา  
 รธิกา ปตฺติการกา  
 สมฺนฺตา ปริกฺริสฺสุ  
 เวสฺสนุตฺเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินิ รมฺภวทฺตมฺเน.

๒๔๓๔. สฺมาคตา ชานปฺทา  
 เนคฺมา จ สฺมาคตา

ตั้งแต่เขาวงกต ที่พระเวสสันดร  
 ประทับอยู่ จนถึงเขตดุรราชธานี.

๒๔๓๑. ลำดับนั้น เหล่าอำมาตย์สหชาติ  
 โยธาหาญทั้งหกหมื่น แต่งเครื่อง  
 พร้อมสรรพ งามสง่านำดูพากัน  
 ตามเสด็จแวดล้อม โดยรอบ  
 เมื่อพระเวสสันดร ผู้ผดุงสี่พีรัฐ  
 ให้เจริญ เสด็จกลับพระนคร.

๒๔๓๒. พระสนมกำนัลใน พระกุมารที่  
 เป็นพระประยูรญาติ และบุตร  
 อำมาตย์ พวกพ่อค้า และ  
 พราหมณ์ทั้งหลาย พากันตาม  
 เสด็จแวดล้อม โดยรอบ เมื่อ  
 พระเวสสันดร ผู้ผดุงสี่พีรัฐให้  
 เจริญ เสด็จกลับพระนคร.

๒๔๓๓. กองพลช้าง กองพลม้า กองพล  
 รถ กองพลเดินเท้า พากันตาม  
 เสด็จแวดล้อม โดยรอบ เมื่อ  
 พระเวสสันดร ผู้ผดุงสี่พีรัฐให้  
 เจริญ เสด็จกลับพระนคร.

๒๔๓๔. ชาวชนบท และชาวนิคมพร้อม  
 ใจกันมาประชุมแวดล้อม โดย

<sup>๑</sup> ฉ. ยตถ.

<sup>๒</sup> ฉ. ยาว ตาว.

สมนุตา ปริกวีสุ  
 เวสฺสนุตเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินํ ฏฺญจวฑฺฒเน.

รอบ เมื่อพระเวสสันดร ผู้  
 ผดุงสี่พีรัฐให้เจริญ เสด็จกลับ  
 พระนคร.

๒๔๓๕. กโรภฺยิยา จมฺมธฺรา  
 อินฺทิตฺตธา<sup>๑</sup> สุวมฺมิกา  
 ปฺรโต ปฺฏิปฺชฺซีสุ  
 เวสฺสนุตเร ปยาตมฺหิ  
 สิวินํ ฏฺญจวฑฺฒเน.

๒๔๓๕. เหล่าโยธาสวมหมวกแดง สวม  
 เกราะหนัง ถือธนู ถือโล่ตั้ง เดิน  
 นำหน้า เมื่อพระเวสสันดร  
 ผู้ผดุงสี่พีรัฐให้เจริญ เสด็จกลับ  
 พระนคร.

๒๔๓๖. เต ปาวิสุ<sup>๒</sup> ปฺริ รมฺมํ  
 มหฺปาการโตรณํ<sup>๓</sup>  
 อุเปตํ อนฺนปาเนหิ  
 นจฺจคีเตหิ จฺญายํ.

๒๔๓๖. กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น เสด็จ  
 เข้าสู่พระนครอันนำรึนรมย์ มี  
 ป้อมปราการ และทวารเป็น  
 อันมาก บริบูรณ์ด้วยข้าวน้ำ  
 บริบูรณ์ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง  
 ทั้งสองอย่าง.

๒๔๓๗. วิตุตา ชานปฺทา อาสุํ  
 เนคมา จ สฺมาคตา  
 อนฺนปฺตฺเต กุมารมฺหิ  
 สิวินํ ฏฺญจวฑฺฒเน.

๒๔๓๗. ชาวชนบท และชาวนิคมต่าง  
 ขึ้นชมยินดี มาประชุมพร้อมกัน  
 เมื่อพระเวสสันดร ผู้ผดุงสี่พีรัฐ  
 ให้เจริญ เสด็จมาถึง.

๒๔๓๘. เจลฺกฺเขโป ปวตฺติตฺถ<sup>๔</sup>  
 อาคเต ธนทายเก

๒๔๓๘. เมื่อพระมหาสัตว์ผู้พระราชทาน  
 ทรัพย์ เสด็จมาถึงแล้ว ชาวชนบท

<sup>๑</sup> น. อิลลิตฺตธา. ส. อ. ชคฺคหฺตฺธา.

<sup>๒</sup> น. ปาวิสุ.

<sup>๓</sup> น. มหาปการโตรณ.

<sup>๔</sup> น. อวตฺติตฺถ.

นनुทีปฺปเวสิ<sup>๑</sup> นคเร  
พฺนุณฺนา โมกฺโข อโฆสฺสธ.

และชาวนิคม ต่างเปลื้องผ้าโพก  
ออก ไบคสะบัดอยู่ไปมา พระองค์  
รับสั่งให้นำกลองนันทิเกรี ไปตี  
ประกาศในพระนคร รับสั่งให้  
ประกาศ ปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลาย  
จากเครื่องจองจำ.

๒๔๓๙. ชาตฺรฺปมยํ วสฺสํ  
เทโว ปาวสุสิ. ตาวเท  
เวสฺสนฺตเร ปวิฏฺฐมฺหิ  
สิวีนํ ฐฏฺฐจฺจตฺมเน.

๒๔๓๙. เมื่อพระเวสสันดร ผู้ผดุงสี่พีรัฐ  
ให้เจริญ เสด็จเข้าพระนครแล้ว  
ทำวสีกกเทวราช ได้ทรงบันดาล  
ฝนเงินให้ตกลงในขณะนั้น.

๒๔๔๐. ตโต เวสฺสนฺตโร ราชฯ  
ทานํ ทตฺวาน ชตฺตโย  
กายสฺส เภทา สฺปฺปญฺโถ  
สคฺคํ โส อฺปฺปชฺชฎาติ.  
นคฺรกณฺฑํ นาม.

๒๔๔๐. ลำดับนั้น พระเวสสันดรบรม-  
กษัตริย์ ผู้มีพระปัญญา ทรง  
บำเพ็ญทานแล้ว ครั้นสวรรคต  
พระองค์ก็ได้เสด็จเข้าถึงสวรรค์.  
(นี้) ชื่อนครกัณฑ์.

เวสฺสนฺตฺรชาตกํ ทสมํ  
มหานิปาตํ นิฏฺฐิตํ.

เวสสันดรชาตก ที่ ๑๐.  
มหานิบาต จบ.

---

<sup>๑</sup> น. นนุที ปเวสิ.

# อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

## มหานิบาต

### ๑๐. เวสสันดรชาดกวรรณนา

(๕๔๗)

ทศวรรกเทววรรณนา

ผู้สุสติ วรรณนาภาติ อิทํ  
สตถา กปิลวตฺถุสมิ อุนิสฺสาย  
นิโครธารามะ วิหรนฺโต โปกฺขรวรสฺส  
อารพฺภา กเถสิ.

ยथा हि สตฺถา ปวตฺติตปวธรรมมจฺกโก  
อนุกฺกเมน ราชคฺห์ คนฺตุวา ตตฺถ  
เหมนฺตุ วิดีนาเมตฺวา อุกฺขายิตฺถเถเรน  
มคฺคฺกุเทสเกน วิสตีสหสฺสขีณาสวปริวฺโต  
ปจฺมคฺคเมเนน ยาว กปิลวตฺถุ อคฺมาสิ.

ตथा สกฺยราชาโน “มยํ อิมํ  
สิทฺถตฺถกฺมารํ อมฺหากํ ภาติเสฏฺฐํ  
ปสฺสิสฺสสามา”ติ สฺสนิปตฺติว ภาควโต

### ๑๐. พรรณนาเวสสันดรชาดก

(๕๔๗)

พรรณนาเรื่องท้าวสักกเทวราช  
ประทานพร ๑๐ ประการ

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่  
นิโครธาราม อาศัยกรุงกบิลพัสดุ์ ทรง  
ปรารภฝนโบกขรพรรษ ตรัสพระธรรม-  
เทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ดูกรผู้สุสติ ผู้มี  
รัศมีแห่งผิวพรรณอันประเสริฐ ดังนี้.

ความพิสดารว่าในกาลใด พระศาสดาผู้มี  
พระธรรมจักรบวร อันพระองค์ให้เป็นไป  
แล้ว เสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์โดยลำดับ ให้  
เหมันตฤดูล่วงไปแล้ว ในนครนั้น มีพระ  
อุทายีเถระเป็นมคคฺกุเทศก์ อันพระขีณาสพ  
ประมาณ ๒ หมื่นแวดล้อม ได้เสด็จไป  
กรุงกบิลพัสดุ์ด้วยการเสด็จไปครั้งแรก.

ในกาลนั้น พวกศากยราชประชุมกันด้วย  
คิดว่า “พวกเราจักได้เห็นสิทฺถตฺถกฺมารนี้  
ผู้เป็นพระญาติอันประเสริฐของพวกเรา”

วสนภูจ้านิ วิมัสमानา “นิโครธ-  
สกุณสาธาโม รุมณเณโย”ติ สลลกุเขตฺวา  
ตตฺถ สพุฬิ ปฏฺยคฺคณวิธิ กตฺวา  
คณฺธปฺปญฺจณฺณาทิตฺตธา ปจฺจุคฺคณนํ  
กโรนฺตธา สพุฬาลงฺการปฏฺยมนุทิตฺเต  
ทหฺรทหฺเร นาคฺรทารก ๑ นาคฺร-  
ทาริกาโย ๑ ปจฺมํ ปหิณฺสีสุ.

ตโต ราชกุมารเ ๑ ราชกุมาริกาโย  
๑, เตสํ อนฺตฺรา สามํ คณฺธปฺปญฺ-  
จณฺณาทิตฺติ สตุถาริ ปุชฺยมานา  
ภควณฺตํ คเหตุวา นิโครธารามเมว  
อคมฺสฺ. ตตฺถ ภควา วิสฺตีสหสฺส-  
ชีณาสวปริวุโต ปญฺญตตฺตปวรพฺพทฺธาสนเ  
นีสฺสีทิ.

ตทา สากิยา มาณชาติกา มาณถุธา  
เต “อัยํ สิทฺถตฺตถุมารโ อเมหิ  
ทหฺรตโร, อมฺหากํ กนิฏฺโฐ ภาคิเนยฺโย  
ปฺตุโต นตฺตา”ติ จินฺนเตตฺวา เต  
ทหฺรทหฺเร ราชกุมารเ อาหฺสฺ “ตฺมุเห  
ภควณฺตํ วนฺทถ, มยํ ตฺมุหากํ  
ปิฏฺจิตฺโต นีสฺสีทิสฺสามา”ติ.

พากันพิจารณา จัดหาสถานที่ประทับของ  
พระผู้มีพระภาค ก็กำหนดว่า “ราชอุทยาน  
ของนิโครธศากยราช เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์”  
จึงทำวิธีจัดแจงสิ่งทั้งปวงในนิโครธาราม  
นั้น ถือของหอมดอกไม้และจุนเป็นต้น  
ทำการต้อนรับพระผู้มีพระภาค ได้ส่ง  
ทารกทาริกาชาวเมือง ผู้เป็นหนุ่มสาว  
ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงไปก่อน.

จากนั้น จึงส่งราชกุมาร และราชกุมารีไป  
เสด็จไปเอง ในระหว่างราชกุมารและ  
ราชกุมารีเหล่านั้น บุชสาสมเด็จพระศาสดา  
ด้วยของหอมดอกไม้และจุนเป็นต้น แล้ว  
พาพระผู้มีพระภาคเสด็จไปสู่นิโครธาราม.  
สมเด็จพระผู้มีพระภาค อันพระชีณาสพ  
ประมาณ ๒ หมื่นแวดล้อม เสด็จขึ้นนั่ง  
บนบวรพุทธอาสนซึ่งปูไว้แล้วในนิโครธาราม  
นั้น.

ในกาลนั้น ศากยราชทั้งหลายผู้มีชาติ  
แห่งคนผู้ถือตัว กระด้างด้วยมานะ  
เหล่านั้น คิดกันว่า “พระสิทธัตถกุมารนี้  
เป็นเด็กกว่าเราทั้งหลาย เป็นน้องเป็นลูก  
ของพี่สาวหรือน้องสาว เป็นลูก เป็นหลาน  
แห่งเราทั้งหลาย” แล้วจึงกล่าวกับ  
ราชกุมารผู้ยังหนุ่มแน่นเหล่านั้นว่า “เธอ  
ทั้งหลาย จงไหว้พระผู้มีพระภาค พวกเรา  
จักนั่งข้างหลังพวกเรา” ดังนี้.

เตสฺ อเวิ ภควนฺตํ อวฺนทิตฺวา  
 นิสินฺเนสฺส ภควา เตสํ อชฺฐมาสยํ  
 ฅตฺวา “น มํ ฅาตโย วฺนฺทนฺติ,  
 หนฺททาหิ เต วฺนฺทาเปสฺสุสामी”ติ อภิญฺญา-  
 ปาทกํ จตฺตถฅมานํ สฺมาปชฺชิตฺวา  
 ตโต วุฏฺฐาย อากาสํ อพฺภุคฺคฺนฺตฺวา  
 เตสํ ฅาตீนํ สีเส ปาทปงฺสุ  
 โอกีริยมาโน วีย คณฺฐามพฺรุกขมุเล  
 ยมกปาฏิหารียสทิสฺส ปาฏิหารียํ อกาสิ.

ตทา สฺทฺโททนมหาราชฺา ตํ อจฺฉริยํ  
 ทิสฺสวา อาห “ภนฺเต ตฺมุหากํ ชฺาตทิวเส  
 อีสิสฺส กาทฺเพทิวีสฺส ชฺฏิลสฺส วฺนฺทนฺตถึ  
 อฺปนีตานิ โว ปาทฺเพ ปริวตเตตฺวา  
 พฺราหฺมณฺสฺส มตฺถเก จิตฺเต ทิสฺสวา อหิ  
 ตฺมุหากํ วฺนฺที, อยํ เม ปจฺมวฺนฺทนา.  
 วปฺปมงฺคฺลทิวเส ชฺมุพฺพฺฉายาย สีริสฺยเน  
 นิปฺนฺนานิ โว ชฺมุพฺพฺฉายาย อปฺริวตฺตนํ  
 ทิสฺสวา อหิ ตฺมุหากํ ปาทฺเพ วฺนฺที,  
 อยํ เม ทฺุติยวฺนฺทนา. อิทานิ อิมิ

เมื่อเจ้าศากยะเหล่านั้น ไม่ไหว  
 พระผู้มีพระภาค นั่งชุมนุมกันแล้วอย่างนี้  
 พระผู้มีพระภาค ทรงทราบอัธยาศัยแห่ง  
 เจ้าศากยะเหล่านั้น จึงทรงดำริว่า “พระญาติ  
 ทั้งหลายไม่ไหวเรา เอาเถิดเราจักยัง  
 พระญาติเหล่านั้นให้ไหว” ดังนี้ จึงเข้า  
 จตฺตถฅมานํ มี อภิญญา เป็นบาท ออกจาก  
 จตฺตถฅมานํ นั้นแล้ว ก็ขึ้นไปสู่อากาศ ดุจ  
 ไปรยละอองพระบาทลง ณ เตียรเกล้า  
 แห่งพระญาติเหล่านั้น ทรงทำปาฏิหาริย์  
 เช่นกับยมกปาฏิหาริย์ ณ โคนไม้คันทาม-  
 พฤษฺษ์.

ครั้งนั้น พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทอด  
 พระเนตรเห็นมหัศจรรย์นั้น จึงตรัสว่า  
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวันพระองค์  
 ประสูติ เมื่อพระพี่เลี้ยงเชิญพระองค์  
 เข้าไปใกล้เพื่อให้นมัสการชฺฏิล ชื่อ กาทฺ-  
 เพทิวีสฺ ข้าพเจ้าได้เห็นพระบาททั้งสอง  
 ของพระองค์ กลับไปตั้งอยู่บนคีรีชะแห่ง  
 พฺราหฺมณฺ ก็ได้กราบพระองค์แล้ว นี่เป็น  
 การกราบไหว้ครั้งแรก ของข้าพเจ้า.  
 ในวันพิธีแรกนาขวัญ เมื่อพระองค์บรรทม  
 ณ พระยี่ภู่มีสิริ ได้เงาไม้หว่า ข้าพระองค์  
 ได้เห็นเงาไม้หว่า ไม่ย้ายไปก็ได้กราบ  
 พระบาทของพระองค์นี่เป็นการกราบไหว้  
 ของข้าพเจ้า ครั้งที่ ๒. บัดนี้ ข้าพเจ้า



อทิฏฐุปุพฺพปาฎิหาริย์ ทิสฺวาปี อหิ  
 ตุมหากิ ปาเท วรฺพทามิ, อยิ เม  
 ตติยวรฺพทนา”ติ. ตสฺมี รณฺญา ปน  
 วรฺพทิตเต อวรฺพทิตฺวา จาตุ สฺมตฺถ  
 นาม เอกสากิโยปี นาโหสิ, สพฺเพปี  
 เต วรฺพทิสฺสเยว.

อิตติ ภควา ภาตโย วรฺพทาเปตฺวา  
 อากาสโต โอตริตฺวา ปญฺญตฺตปฺพร-  
 พุทฺธาสเน นิสฺสิทฺติ, นิสฺสิเน ปน  
 ภควติ ลิกฺขปฺปตฺโต ภาติสฺมาคโต  
 อโหสิ, สพฺเพปี เอกคฺคจิตฺตา หุตฺวา  
 นิสฺสิทฺติสฺส.

ตโต มหาเมโฆ อญฺจหิตฺวา ปกฺขรฺวสฺส  
 วสฺสสิ. ตามฺพวณฺณํ อุกกํ เหฏฺฐา  
 วิรวนฺตํ คจฺฉสิ. เย เตมิตฺตกาฆว,  
 เต เตเมณฺติ อเตมิตฺตกาฆสฺส สฺริเว  
 เอกพิณฺทุมตฺตมฺปิ น ปตฺติ, ติ ทิสฺวา  
 สพฺเพ เต อจฺฉริยพฺพุตฺตาตา อหฺลฺสิ.  
 “อโห อจฺฉริยํ, อโห อพฺพุตฺตํ, อโห

เห็นปาฎิหาริย์อันยังไม่เคยเห็นนี้ จึงได้  
 กราบไหว้พระบาทของพระองค์, นี่เป็น  
 การกราบไหว้ของข้าพเจ้า ครั้งที่ ๓.  
 ก็ครั้งเมื่อพระราชธาตววายบังคม พระผู้มี  
 พระภาคแล้ว เจ้าศากยะแม่องค์หนึ่ง  
 ผู้ไม่ถวายบังคมแล้ว สามารถยืนอยู่ได้  
 ไม่มีเลย. แม้ชนทั้งปวงเหล่านั้นได้ถวาย  
 บังคมแล้วนั้นเทียว.

พระผู้มีพระภาค ยังพระญาติ  
 ทั้งหลาย ให้ถวายบังคมแล้วด้วยประการ  
 ฉะนี้ ได้เสด็จลงจากอากาศ ประทับนั่ง  
 ณ พุทธอาสน์อันบวรที่พระญาติจัดแจง  
 แล้ว แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง  
 แล้ว สมาคมแห่งพระญาติ ได้ถึงการ  
 ฝึกฝนแล้ว แม้ทั้งหมดนั้นมีจิตเป็นอารมณ์  
 ดวงเดียว.

จากนั้น มหาเมฆตั้งขึ้นยังฝนโบกขรพรรษ  
 ให้ตกแล้ว. น้ำฝนมีสีแดงเสียงดังซู่ซ่า  
 ไหลไปลงที่ลุ่ม. ชนเหล่าใดต้องการให้  
 เปียกน้ำฝน ชนเหล่านั้นก็เปียก ฝนนั้น  
 ไม่ตกต้องกายของชนผู้ไม่ต้องการให้เปียก  
 แม้เพียงหยดเดียว ชนทั้งปวงเหล่านั้น  
 เห็นอัศจรรย์นั้น ก็เกิดพิศวง. ภิกษุทั้งหลาย  
 สนทนากันว่า “โอ น้าอัศจรรย์ โอ สิ่ง  
 ที่ไม่เคยมี ได้มีแล้ว โอ อานุกาพแห่ง

พทุธานัน อานณาโว, เยสั ภาตีนัน  
สมาคเม มหาเมโฆ เอวรูปี ปุกุขรรวสุสั  
วสุสั"ติ ภิกุขุ กถัน สมุจจาเปสั.

ตี สุตวา สตุธา "กาย นุตถ ภิกุขเว  
เอตริหิ กถาย สนุสินุสนา"ติ ปุจจิตวา  
"อิมาย นามา"ติ วุตเต "น ภิกุขเว  
อิทาเนว, ปุพเพปิ โพิธิสตตุกาเล มม  
ภาตีสมาคเม เอวรูปี มหาเมโฆ  
ปุกุขรรวสุสั วสุสียewa"ติ วตุวา ตถุหิ  
อโหสิ เตหิ ยาจิต อตีตี อหริ :

อตีเต ภิกุขเว สิริวิภูเจ เขตตุตตร-  
นคเร สิริมหาราชานาม รุชชั  
กาเรนุโต สญชยั นาม ปุตตี ปฏิลภิ.  
โส ตสสุ วยปุตตสสุ มทุทราชิตติ  
มุสสุตี นาม ราชกถุณิ อานตวา  
ตสสุ รุชชั นิยุยาเทตวา มุสสุตี  
นาม อคคมเฮสิ อากาสิ. ตสสา  
อัย ปุพเพโยโค อิติ หิ เอกนวุติ

พระพุทธานเจ้าทั้งหลาย, มหาเมฆยังฝน  
โบกขรพรพรช เห็นปานนี้ ให้ตกลงใน  
สมาคมแห่งพระประยูรญาติทั้งหลาย".

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว จึง  
ตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ  
นั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุทั้งหลาย  
กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ดูกร  
ภิกษุทั้งหลาย มหาเมฆยังฝนโบกขรพรพรช  
เห็นปานดังนี้ ให้ตกในกาลบัดนี้เท่านั้น  
หามิได้ แม้ในกาลก่อนมหาเมฆก็ยังฝน  
โบกขรพรพรชให้ตกลงในสมาคมแห่งญาติ  
ของเรา ในกาลแห่งเราเป็นโพธิสัตว์แล้ว  
เหมือนกัน" ดังนี้ ก็ทรงดูขณภาพ ผู้อัน  
ภิกษุเหล่านั้น ทูลวิงวอนแล้ว ทรงนำ  
อดีตนิทานมาว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล  
พระราชานามสิวิมหาราช เสวย  
ราชสมบัติในนครเขตตุตตรราชธานี แคว้น  
สีพี ได้พระโอรสพระนามว่า สัญชัยกุมาร.  
เมื่อสัญชัยกุมารนั้น ถึงความเจริญวัย  
พระบิดา ทรงพระนามว่าพระเจ้าสิวิ  
มหาราชนั้น ทรงนำราชกัญญา พระนาม  
มุสสุตี ผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้ามัทราชมา  
มอบราชสมบัติให้แก่สัญชัยราชกุมารนั้น  
ได้ทรงตั้งพระนางมุสสุตีให้เป็นอัครมเหสี.

สงฆ์พุทธศาสนา. ม. ๑๑. ๑๙๗

กปฺปาวसानะ วิปัสสี นาม สตฺถา  
โลเก อุตฺปาติ.

ตทา พนฺธุมนฺตินคร พนฺธุโม นาม  
ราชา รชฺชํ กาเรสิ. ตสฺมี พนฺธุมนฺตินคร  
อุปนิสฺสาย เขเม มิคทาเย วิหรนฺเต  
ตสฺมี กาเล เอโก ราชา รมฺโถ  
พนฺธุมฺมสุตฺต อนคฺเขน จนฺทนฺสาเรน  
สทฺธิ สตฺสทฺสคฺขมฺนิกํ สุวณฺณมัลลํ  
เปเสสิ. รมฺโถ ปน เทว ธีตโร  
อเหตุ.

โส ตํ ปณฺณาการํ ตาสํ ทาทุกาโม  
หุตฺวา จนฺทนฺสารํ เขมฺมจกาย อทาสิ  
สุวณฺณมัลลํ กนิฏฺฐาย อทาสิ. ตา  
อุโปปี “น มยํ อิมํ อมฺหากํ สรีเร  
อุปนฺเนสฺสาม, สตฺถารเมว ปุเชสฺสามา”ติ  
จินฺเตตฺตวา ราชานมาหํสุ “ตาท  
จนฺทนฺสาเรน จ สุวณฺณมัลลาย จ  
ทสพลํ ปุเชสฺสามา”ติ.

ตํ สุตฺวา ราชา “สาธฺม”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ.  
สา สุขุมํ จนฺทนฺสารํ จณฺณํ กาเรตฺตวา

นี้เป็นกำเนิดในกาลก่อนแห่งพระนางนั้น  
คือในที่สุดแห่งปีที่ ๙๑ พระศาสดา  
มีพระนามว่าวิปัสสี บังเกิดขึ้นในโลก.

ในกาลนั้น พระราชาทรงพระนามว่า  
พันธุมะ เสวยราชสมบัติในพันธุมนนคร.  
เมื่อสมเด็จพะวิปัสสีบรมศาสดานั้น  
เสด็จประทับอยู่ในเขมมฤคทายวัน อาศัย  
พันธุมนนคร ในกาลนั้น พระราชาองค์หนึ่ง  
ส่งเครื่องสุวรรณมัลลาราคา ๑ แล่น  
กับแก่นจันทน์ ประมาณค่ามิได้เป็นเครื่อง  
ราชบรรณาการไปถวายแด่พระเจ้าพันธุมะ.  
แต่พระเจ้าพันธุมะมีพระธิดา ๒ องค์.

พระเจ้าพันธุมะนั้น ทรงใคร่จะประทาน  
เครื่องราชบรรณาการนั้น แก่พระธิดา  
ทั้ง ๒ องค์นั้น ได้ประทานแก่นจันทน์แก่  
พระธิดาองค์ใหญ่ ได้ประทานสุวรรณมัลลา  
แก่พระธิดาองค์น้อย. ฝ่ายราชธิดาทั้ง ๒  
องค์ ทรงดำริว่า “เราทั้งสองจักไม่ใช้  
เครื่องบรรณาการนี้ในสรีระของเราทั้งสอง  
เราทั้งสองจักบูชาพระศาสดาเท่านั้น”  
แล้วทูลพระราชาว่า “ข้าแต่พระบิดา  
หม่อมฉันทั้งสอง จักบูชาพระศพล  
ด้วยแก่นจันทน์และสุวรรณมัลลา”.

พระราชาได้ทรงสดับคํานั้นจึงทรงรับว่า  
“ดีแล้ว” พระราชธิดาองค์ใหญ่บด

สุวรรณสมมุเค ปุเรตวา คณหาเปลิ.  
กนิฏฐภคินี ปน สุวณฺณมालี อรุจ-  
ฉทมมालี กาเรตฺวา สุวณฺณสมมุเค  
ปุเรตฺวา คณหาเปลิ.

แก่นจันทร์ให้ละเอียดเป็นจณ บรรจุใน  
ผอบทองคำให้เต็มแล้วให้ถือไว้. ส่วน  
ราชธิดาองค์น้อยให้ทำสุวรรณมาลาเป็น  
มาลาปิดทรวง บรรจุในผอบทองคำแล้ว  
ให้ถือไว้.

ดา อุโกปี มิคทายวิหารี คณฺตุวา  
ดาสุ ทวีสุ เขฎฐกา ปน จนฺทน-  
จณฺณน ทสพลสฺส สุวณฺณวณฺณสรีริ  
ปุเชตฺวา เสสจฺนฺทนจณฺณานิ คณฺธกุฎิยิ  
วิกิริตฺวา "ภนฺเต อนาคเต กาเล  
ตฺมมหาทิสสฺส พุทฺธสฺส มาตา  
ภเวยฺยนฺ"ติ ปตฺถนํ อกาสิ คาทมาห

ฝ่ายพระราชธิดาทั้งสองนั้นเสด็จ  
ไปสู่มฤคทายวิหาร บรรดาธิดาทั้งสองนั้น  
พระธิดาองค์ใหญ่ ทรงบูชาสระซึ่งมี  
วรรณะดุจทองคำแห่งพระทิศพลด้วยจณ  
แก่นจันทร์ ไพรยปรายจณแก่นจันทร์  
ที่เหลือในพระคันธกุฎี ได้ทำความ  
ปรารธนาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ  
ขอข้าพระองค์ พึงเป็นพุทธมารดาแห่ง  
พระพุทธเจ้าเช่นพระองค์ในอนาคตกาล"  
แล้วกล่าวคาถาว่า

"เอสา จนฺทนจณฺณน  
ปุชา ตฺเมหฺสุ เม กตา  
ตฺมมหาทิสสฺส พุทฺธสฺส  
มาตา เหสฺสํ อนาคเต"ติ.

"ข้าพระพุทธเจ้า ได้ทำการบูชา  
พระองค์ด้วยจณแห่งแก่นจันทร์นี้  
ขอให้หม่อมฉัน ได้เป็นมารดา  
แห่งพระพุทธเจ้า เช่นพระองค์ใน  
อนาคตกาล".

กนิฏฐภคินี ปน ทสพลสฺส  
สุวณฺณวณฺณํ สรีริ สุวณฺณมาลาเย  
อรุจฉเทน ปุเชตฺวา "ภนฺเต ยาว  
อรหตฺตปฺปตฺติ ตาว อิหํ ปสาธนํ

ฝ่ายราชธิดาองค์น้อยบูชาพระสระ  
ของสมเด็จพระทิศพล ซึ่งมีวรรณะดุจ  
ทองคำ ด้วยสุวรรณมาลาเครื่องปิดทรวง  
ได้ทำความปรารธนาว่า "ข้าแต่พระองค์  
ผู้เจริญ เครื่องประดับนี้จงอย่าหายไป

มม สรีรา มา วิคตฺ โหตุ”ติ ปตฺถนํ  
อกาสี คาถมาห :

“ภนฺเต สุวณฺณมาลา  
มยา ตฺวํ ปุชฺชิตฺ อสิ  
เตน มยฺหิ อฺเว โหตุ  
มาลา ปุณฺณเณ นิรมิตา”ติ.

สตุถา ปน ตาสํ ปุชฺชานุโมทนา  
อกาสี :

“ยา เจตฺถ ทฺวีนฺนิ ตฺเมหฺนินิ  
ปุชฺชา มยฺหิ ปตฺติฏฺจิตา  
ตาย อิชฺฌนฺตุ ตฺมฺหากํ  
ยถา โว ปตฺถนา ตถา”ติ.

ตา อุภิปิ ยาวตายุกํ จตฺวา  
อายุหปริโยसानเ ตโต จวิตฺวา เทวโลกเ  
นิพฺพตฺตีสฺสุ. ตาสฺ เชฏฺจภคินิ เทวโลกโต  
มนุสฺสโลกํ มนุสฺสโลกโต เทวโลกํ  
สํสรนฺตี เอกนฺวตฺติกปฺปาวसानเ พุทฺธสฺส  
มาตา มหามาया เทวี นาม อโหสิ.

จากสระของหม่อมฉัน จนกว่าจะได้บรรลุ  
พระอรหัต” แล้วกล่าวคาถาว่า

“ข้าแต่ พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ  
หม่อมฉัน บูชาพระองค์ด้วย  
สุวรรณมาลา ด้วยบุญนั้น ขอ  
สุวรรณมาลาที่นิรมิตแล้ว จงมีที่  
ทรวงอกของข้าพระพุทธเจ้าเถิด”.

ส่วนพระศาสดา ได้ทรงทำอนุโมทนา  
บูชา แก่ราชธิดาทั้งสองนั้น (ด้วยพระ  
คาถา) ว่า

“ก็ท่านทั้งสอง ได้ประดิษฐานการ  
บูชาอันใดแก่เราในภพนี้ ความ  
ปรารถนาของท่าน มีอันใด ผล  
แห่งการบูชา นั้น จงสำเร็จแก่ท่าน  
ทั้งสอง อันนั้นเถิด”.

แม้ราชกุมารีทั้งสองนั้น ดำรงอยู่ตลอด  
พระชนมายุ ในที่สุดแห่งพระชนม์เคลื่อน  
จากมนุษย์โลกนี้ไปบังเกิดในเทวโลก. ใน  
บรรดาพระราชกุมารีเหล่านั้น ราชกุมารี  
องค์ใหญ่เคลื่อนจากเทวโลกท่องเที่ยวไป  
ยังมนุษย์โลก เคลื่อนจากมนุษย์โลก  
ท่องเที่ยวไปยังเทวโลก ในที่สุดแห่งกัป  
ที่ ๙๑ ได้เป็นพระพุทธรมาดา มีพระนาม  
ว่ามหามาयाเทวี.

กนิษฐภคินี ปน ตเถว สัสนนที  
 กสุสพทพลสุส อุปุปาทกาล กิกิสุส  
 รมโย ธิดา หุตวา นิพุตติ. ส  
 จิตตกมมกตตาย วีย อรุจจทมาลาย  
 อลงกเตน อูเรน ชาตตุดา อรุจจท  
 นาม กุมาริกา หุตวา โสฬสวสุสิกาเล  
 ตถาคตสุส ภตตานูโมหนิ สุตวา  
 โสตาปตติผล ปติฏจาย อปรภาเค  
 ภตตานูโมหนิ สุนนุตเนว ปิตรา  
 โสตาปตติผลปตตทิวเสเวว อรหตต์  
 ปตวา ปพพชิตวา ปรินิพพายิ.  
 กikiraxapi อญญา สตตธิตโร ปฏิลภิ.  
 ตาสึ นามานิ.

“สมณิ สมณคุดตา  
 ภิกขุณี ภิกขุทาสิกา  
 ธรรมา เจว สุธรรมา จ  
 สังฆาสี จ สตตมา”ติ<sup>๑</sup>

ตา อิมสมิ พุทฺธูปาท

ฝ่ายราชกุมารีองค์น้อย ท่องเที่ยว  
 อยู่อย่างนั้น ในกาลเมื่อสมเด็จพระทศพล  
 มีพระนามว่ากัศสปะบังเกิดขึ้น ได้เกิด  
 เป็นราชธิดาแห่งพระราชา มีพระนามว่า  
 กิกิ. พระนางเป็นราชกุมารีมีพระนามว่า  
 อรุจจทา เพราะมีระเบียบเครื่องปิดทรวง  
 รวจะว่าทำแล้วด้วยจิตกรรม เกิดแล้ว  
 แต่พระอูระอันตกแต่งแล้ว ในกาลเมื่อ  
 ราชกุมารีมีพระชนมพรรษาได้ ๑๖ ปี ได้  
 สดับภัตตานูโมทนา ของพระตถาคตเจ้า  
 ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล กาลต่อมาในวันที่  
 พระชนก ทรงสดับภัตตานูโมทนา ทรง  
 บรรลุพระโสดาปัตติผลนั่นเอง ได้บรรลุ  
 พระอรหัต ทรงผนวช ปรินิพพานแล้ว.  
 ฝ่ายพระเจ้ากิกิได้พระราชธิดาอื่นอีก ๗  
 องค์. พระนามแห่งพระธิดาเหล่านั้น  
 (ประพันธ์เป็นคาถาว่า)

“(ราชธิดาทั้ง ๗ เหล่านี้) คือสมณิ  
 สมณคุดตา ภิกขุณี ภิกขุทาสิกา  
 ธรรมา สุธรรมา และสังฆาสี  
 เป็นที่ ๗”.

ราชธิดาทั้ง ๗ มีนามปรากฏในพุทฺธูปา-  
 ทากาลนี้ ท่านประพันธ์ไว้เป็นคาถาว่า

<sup>๑</sup> มโนรทปุณนิ ๑/๔๓๖.

“เขมา จ อุปลวณฺณมา จ  
 ปฏาจารย์ จาปี โคตมี  
 รมฺมทินฺนา มหามาया  
 วิสาชา จาปี สุตตมา”ติ.

“คือเขมา อุปลวรรณมา ปฏาจารย์  
 พระนางโคตมี ธรรมทินนา  
 พระนางมหามาया นางวิสาชา  
 เป็นที่ ๗”.

ตาสุ มุสฺสตี สุธมฺมา นาม  
 หุตฺวา ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา  
 วิสฺสุสึสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กตฺยา  
 จนฺทนจฺณฺเณน ปุชฺชาย ผลเณ  
 รตฺตจฺนฺทนปริปุโผสิเตน วิย สรีเรณ  
 ชาตตฺตา มุสฺสตี นาม กุมารีกา  
 หุตฺวา เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สึสรนฺตี  
 อปรภาเค สกฺกสฺส เทวเรญฺโถ  
 อคฺคฺมเหสี หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

บรรดาราชกุมารีทั้งสองเหล่านั้น  
 พระธิดามุสตี ชื่อว่าสุธรรมา ได้บำเพ็ญ  
 บุญ มีทานเป็นต้น เป็นกุมารีกา ชื่อว่า  
 มุสตี เพราะความเป็นผู้มีสระดุจอัน  
 บุคคลประพรมด้วยแก่นจันทร์แดง เกิด  
 แล้วด้วยผลแห่งการบูชา ด้วยจุนแห่ง  
 แก่นจันทร์ อันตนได้ทำแล้วแต่สมเด็จ  
 พระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่องเที่ยวอยู่ใน  
 ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ในกาลต่อมา  
 ได้เกิดเป็นอัศจรรย์ของท้าวสักกเทวราช.

อถสฺสา ยาวตายุํ จตฺวา ปญฺจสุ  
 ปุพฺพนิมิตฺเตสุ อุปฺปนฺเนสุ สกฺโก  
 เทวราชา ตสฺสา ปริกฺชีณาญฺกภาวํ  
 ฅตฺวา มหฺนฺเตน ยเสณ ตํ อาทาย  
 นนฺทนฺนุชฺยานํ คนฺตฺวา ตตฺถ ตํ  
 อลงฺกตสิริสยณปิฎฺเจ นิปนฺนํ สยํ  
 สิริสยณปฺสฺเส นิสึทิตฺวา เอวมาห  
 “ภทฺเท มุสฺสตี เต ทส วเร ทมฺมิ,  
 เต คณฺหาหี”ติ.

นางดำรงอยู่จนตลอดอายุแล้ว เมื่อบุพ-  
 นิमित ๕ ประการเกิดขึ้น ท้าวสักกเทวราช  
 ทรงทราบความที่นางจะสิ้นอายุ จึงพา  
 นางไปสู่ นันทวันอุทยานด้วยยศใหญ่  
 พระองค์เองประทับนั่งข้างที่นอนมีสิริ ได้  
 ตรัสอย่างนี้ กับนางผู้บรรทมอยู่บนที่นอน  
 อันมีสิริอันประดับแล้ว ในอุทยานนั้นว่า  
 “แน่ะ มุสตีผู้เจริญ เราให้พร ๑๐ ประการ  
 แก่เธอ เธอจงรับพร ๑๐ ประการเหล่านั้น”.

สกฺโก ตํ วรํ ททฺนฺโต อิมสฺมึ  
 คาถาสหสฺสปิณฺนุชิตเ มหาเวสฺสฺสนฺตร-

ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะทรงประทาน  
 พรนั้น ได้ทรงภาษิตปฐมคาถา ในมหา

ชาตเก ปจมี คาถมาห :

เวสสันดรชาดก อันประดับด้วยคาถา  
ประมาณ ๑,๐๐๐ คาถาว่า

๑๖๕๕. "มุสสุตี วรณณนาภา  
วรสุสุ ทสธา วเร  
ปจพฺพยา จารุพฺพุงคี  
ยํ ตฺยหํ มนโส ปิยนุ"ติ.

๑๖๕๕. "ดูกรมุสตี ผู้มีรัศมีแห่งผิวพรรณ  
อันประเสริฐ ผู้มีอวัยวะส่วน  
เบื้องหน้างาม เธอจงเลือกเอา  
พร ๑๐ ประการ ในปฐมพี ซึ่ง  
เป็นที่รัก แห่งหฤทัยของเธอ".

เอวเมสา มหาเวสฺสุสนฺตรธมฺ-  
เทศนา เทวโลก ปติฏฺฐาปิตา นาม  
โหติ.

ธรรมเทศนา แห่งมหาเวสสันดร  
ชาดกนี้ ย่อมชื่อว่า ตั้งขึ้นในเทวโลก  
ด้วยอาการอย่างนี้.

ตตฺถ มุสสุตีติ ตํ นามเณ  
อาลปติ. วรณณนาภติ วราย  
วณฺณนาภาย สมฺนุนาคเต.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า **มุสตี**  
ทำวสัฏกเทวราช ทรงเรียกพระนางนั้น  
โดยนาม. คำว่า **มีรัศมีแห่งผิวพรรณ  
ประเสริฐ** ความว่า พระนางมุสตีผู้ประกอบ  
ด้วยรัศมีแห่งผิวพรรณอันประเสริฐ.

ทสธาติ ทสฺวิธ. ปจพฺพยาติ ปจฺวิยํ  
คเหตุพฺเพ กตฺวา. วรสุสุติ คณฺหาหิติ  
วทติ.

คำว่า **๑๐ ประการ** ได้แก่ ๑๐ อย่าง.  
คำว่า **ในแผ่นดิน** ได้แก่ ทำพรที่จะพึง  
ถือเอา ในแผ่นดิน. ด้วยคำว่า **จงเลือก**  
ทำวสัฏกเทวราชตรัสว่า เธอจงรับเอา  
(พร).

จารุพฺพุงคีติ จารุณา ปุพฺพุงเคน  
วรลกฺขณเณน สมฺนุนาคเต. ยํ ตฺยหํ  
มนโส ปิยนฺติ ยํ ยํ วริ ตว ปิยํ.

คำว่า **มีส่วนเบื้องหน้างาม** ความว่า  
ผู้ประกอบแล้วด้วยส่วนเบื้องหน้างาม คือ  
มีลักษณะประเสริฐ. ด้วยคำว่า **เป็นที่รัก**  
**แห่งหฤทัยของเธอ** ทำวสัฏกเทวราช



ตี ตี ทสสี โภฏฐาเสหิณฺณคณฺหาหิตี  
วทิตี.

๑๕ ม

๑๕ ม

สา อตฺตโน จวนธมฺมตี อชานนฺตี  
ปมตฺตา หุตฺวา หุตฺยิ คาคีมาห

๑๖

๑๖๕๖. "เทวราช นโม ตฺยตฺถ

กี ปาปี ปกตฺติ ฐมฺยา

รมฺมา จาเวสิ มํ-จานา

ว่าโตว ธวณฺีรฺหฺนฺตี."

๑๖๕๖

๑๖๕๖

๑๖๕๖

ตตฺถ นโม ตฺยตฺถตี ฐนโม เต  
อตฺถ. กี ปาปฺนฺตี กี ปวปี ฐมฺยา  
ตว สนฺตีเก ปกตฺนฺตี ปุจฺจตี.  
ธวณฺีรฺหฺนฺตี รุกฺขี.

๑๖๕๖

๑๖๕๖

๑๖๕๖

๑๖๕๖

อถสฺสา ปมตฺตภาวึ ฅตฺวา  
สกุโก เทว คาคา อภาสิ

๑๖๕๖

๑๖๕๖

๑๖๕๖

๑๖๕๖

ตรัสว่า พรใด ๆ เป็นที่รักแห่งหฤทัย  
ของเธอ เธอจงรับเอาพรนั้น ๆ โดยส่วน  
๑๐ ประการ.

พระนางมุสดีเทพกัญญานั้น ไม่รู้  
ความที่ตนจะเคลื่อนเป็นธรรมดา เป็นผู้  
ประมาท ได้ภาษิตคาถาที่ ๒ ว่า

๑๖๕๖. "ข้าแต่ท้าวเทวราช หม่อมฉันขอ  
นอบน้อมแต่พระองค์ หม่อมฉัน  
ได้ทำบาปกรรม อะไรไว้หรือ  
ฝ่าพระบาท จึงให้ข้าพระบาท  
จุตติจากทิพยสถาน ที่นารีนรมย์  
เหมือนลมพัดพฤษชาติ ทิ้งอก  
ขึ้นบนแผ่นดิน ให้หักไป ฉะนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ขอ  
นอบน้อมแต่พระองค์ ความว่า ขอ  
ความนอบน้อมจะมีแต่พระองค์. ด้วย  
คำว่า หม่อมฉันทำบาปกรรมอะไรไว้  
พระนางมุสดีทูลถามว่า หม่อมฉันทำบาป  
อะไรไว้ในสำนักแห่งพระองค์. คำว่า  
พฤษชาติ ทิ้งอกขึ้นบนแผ่นดิน ได้แก่  
ต้นไม้(ใหญ่).

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช  
ทรงทราบความที่นาง เป็นผู้ประมาท  
จึงทรงภาษิต ๒ คาถาว่า

๑๖๕๗. "น เจว เต กติ ปาปี  
 น จ เม ตวมสิ อปปียา  
 ปุณฺณวญฺ เต ปริกฺขิณฺ  
 เยน เตวํ วทามิหิ."

๑๖๕๘. สนฺติเก มรณํ ตฺยหิ  
 วินาภาโว ภวิสฺสติ  
 ปฏิกฺคณฺหาหิ เม เอเต  
 วเร ทส ปเวจฺจโต"ติ."

ตตฺถ เยน เตวฺนฺติ เยน  
 การณฺน ตํ เอวํ วทามิ อหิ.  
 ตฺยหิ วินาภาโวติ ตว อเมฺหฺหิ  
 สทุริ วิโยโค ภวิสฺสติ. ปเวจฺจโตติ  
 ททมานสฺส.

สา สกฺกสฺส วจฺนํ สุตฺวา  
 วินิจฺจนฺ เยน อตฺตโน มรณํ ฅตฺวา  
 วริ ฅณฺฺนฺติ อาน

๑๖๕๙. "วรฺวเจ เม อโท สกฺก  
 สพฺพภูตฺตานมิสฺสสร  
 สิริราชสฺส ภทฺทฺนฺเต  
 ตตฺถ อสฺสํ นิเวสเน."

๑๖๕๗. "บาปกรรม เธอมิได้ทำไว้เลย  
 และเธอไม่เป็นที่รักของเรา ก็หา  
 มิได้ แต่บุญของเธอสิ้นแล้ว เป็น  
 เหตุให้เรากล่าวกับเธออย่างนี้."

๑๖๕๘. ความตายใกล้เธอ เธอจักต้อง  
 พลัดพรากจากไป เธอจงรับ  
 เอาพร ๑๐ ประการนี้ จากเรา  
 ผู้จะให้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นเหตุ  
 ให้กล่าวกับเธออย่างนี้ ความว่า เพราะ  
 เหตุใด เราจึงกล่าวกับเธอเช่นนี้. คำว่า  
 เธอจักต้องพลัดพรากไป ความว่า เธอ  
 กับเราจักพลัดพรากจากกันไป. คำว่า  
 ผู้จะให้ คือผู้ให้อยู่.

นางมุสตีเทพอัปสรนั้น ได้สดับ  
 พระดำรัสของสักกเทวราชก็รู้ว่าตนจะต้อง  
 จุตินั่นอน เมื่อจะรับพรจึงกล่าว(คาถา)ว่า

๑๖๕๙. "ข้าแต่ท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่า  
 สัตว์ทั้งปวง ถ้าฝ่าพระบาท  
 จะประทานพร แก่หม่อมฉันไซ้  
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้  
 หม่อมฉันพึงเกิด ในนิเวศน์นั้น  
 ของพระเจ้าสิวี."

๑๖๖๐. นิลเนตตะ นิลภุมม  
 นิลกขีว ยถา มิตี  
 ผุสสุตี นาม นามเนน  
 ตตฺถ อสฺสํ ปุรินุทฺท.
- ๑๖๖๐: ข้าแต่ท้าวปุนินททะ ขอให้  
 หม่อมฉัน (๑) พึ่งเป็นผู้มีจักขุดำ  
 เหมือนตาลุกมฤคิ(มีอายุ ๑ ขวบ)  
 ซึ่งมีดวงตาดำ (๒) พึ่งมีขนคิ้ว  
 ดำ (๓) พึ่งเกิด ในพระราชนิเวศน์นั้น  
 มีนามว่าผุสตี.
๑๖๖๑. ปุตฺตํ ลภถ วรทํ  
 ยาจโยคํ อมจฺจรี  
 ปุชิตํ ปฏิวราฐภี  
 กิตฺติมนฺตํ ยสฺสสินี.
๑๖๖๑. (๔) พึ่งได้พระราชโอรส ผู้ให้สิ่ง  
 อันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูล  
 ในยาจก มิได้ตระหนี่ ผู้อัน  
 พระราชาทุกประเทศ บูชาแล้ว  
 ผู้มีเกียรติยศ.
๑๖๖๒. คพฺภํ เม ภาวณฺติยฺธํ  
 มชฺฌิมํคํ อญฺญณฺตํ  
 กุจฺฉิ อญฺญณฺโต อสฺสํ  
 จาปิว ลีขิตํ สมํ.
๑๖๖๒. (๕) เมื่อหม่อมฉันทรงครรภ์ ขอ  
 ออย่าให้อุทรหนุนขึ้น พึ่งมีอุทรไม่  
 หนุน เสมอดังคันศร ที่นายช่าง  
 เหลาเกลี้ยงเกล่า ฉะนั้น.
๑๖๖๓. ธนา เม นปฺวตฺเตยฺหุ  
 ปลิตา นสฺสนฺตุ วาสว  
 กาเย รโชน ลิมฺเบถ  
 วชฺฌณฺจาปี ปโมจเย.
๑๖๖๓. (๖) ถันหังคู้ของหม่อมฉัน ออย่า  
 หย่อนยาน ข้าแต่ท้าวवासวะ  
 (๗) ผมหงอกก็อย่าได้มี (๘) รุฉี  
 ออย่าได้ติดในกาย (๙) หม่อมฉัน  
 พึ่งปล้อยน้กโทษที่ถึงประหารได้.
๑๖๖๔. มยฺรโกณฺจาภิรุทฺเท  
 นารีวรคณายฺเต
๑๖๖๔. (๑๐) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ  
 หม่อมฉัน ได้เป็นอัศรมเหสี  
 ที่โปรดปรานของพระราชา ใน  
 แคว้นสีวี ในพระราชนิเวศน์  
 อันก็ก่อกังด้วยเสียงร้องของนกยูง

ชูชกเจลาวกากิณฺเณ  
สุทมาคธวณฺเณเต

และนภกระเรียน พรั่งพร้อม  
ด้วยหมู่ของวรรณารี เกล็ดนกกล่น  
ไปด้วยคนเตี้ยและคนค่อม อัน  
พ่อครัวชาวมครเลี้ยงดู

๑๖๖๕. จิตรคุคเพ็รุษฺสิตะ  
สุรามส์ปโปธเน  
สิวิราชสุส ภทฺทนฺเต  
ตตฺถสุสฺส มเหสี ปิยา”ติ.

๑๖๖๕. ก็ก້องไปด้วยเสียงกลอน และ  
เสียงบานประตู่อันวิจิตร มีคน  
เชิญให้ดื่มสุราและกินกับแกล่อม”.

ตตฺถ **สิวิราชสุส**าติ สา  
ชมฺพุทฺธิปตลฺล โอลเณนฺตี อตฺตโน  
อนฺุจฺฉวิกิ สิวริณฺโถ นิเวสนิ ทิสฺวา  
ตตฺถ อคฺคฺมเหสีภาวํ ปตฺถเณนฺตี เวมมาห.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ของ  
**พระเจ้าสิวิ** ความว่า พระนางผู้สติ  
เทพกัญญานั้น ตรววจดูพื้นชมพูทวีป  
เห็นพระราชนิเวศน์ ของพระเจ้าสิวิ  
สมควรแก่ตน จึงปรารถนาความเป็น  
พระอัศรมเหสี ในพระเจ้าสิวินั้นแล้ว  
ได้กล่าวอย่างนี้.

ยถา **มิตฺติ** เอกวสุสิกา มิคโปติกา  
วีย. **นิลกฺษิติ** นิมฺมลนึลเนตฺตา โหมิ,  
เตเนวมาห. ตตฺถ **อสุสนฺติ** ตตฺถ  
อิมินา นามาเนน อสุสฺส. **ลภกฺกาทิ**  
ลภายฺย.

คำว่า **เหมือนลูกมฤคิ** ความว่า เหมือน  
ลูกเนื้อเมียอายุ ๑ ขวบ. คำว่า **มีตาดำ**  
ความว่า มีตาดำไม่มีมลทิน เพราะเหตุ  
นั้น พระนางผู้สติจึงกล่าวอย่างนี้. คำว่า  
**พึงเกิดในราชนิเวศน์นั้น** ความว่า พึงมี  
โดยชื่อนี้ ในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้า  
สิวินั้น. คำว่า **พึงได้** ได้แก่ หม่อมฉัน  
พึงได้ (พระราชโอรส).

**วรทฺทฺติ** อลงฺกตสิสฺสอกฺขิยคฺลนททยมส์-  
รฐีรเสตจฺจตฺตปฺตฺตทวาราทิกสุส ยาจิต-

คำว่า **ผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ** ความว่า  
ผู้ให้ศรัทธาอันประดับแล้ว นัยน์ตาทั้งคู่

याजकसुस वरगणुसुस पायकं.

ดวงหทัย เนื้อและเลือด เสวตฉัตร บุตร และภรรยาเป็นต้น แก่จากผู้ขอ.

गुञ्जिती मधुमिमंजुनती वृत्तं स्त्रुपโต  
तसुसेती. लिखितनूति यथा जेकेन  
ธनुकाเรน समुमा लिखितं णु.  
अनुणुनतनुति अनुणुनतमधुमं तुलावणुणु<sup>१</sup>  
समं होति. एवरुपो मे गुञ्जि गवेय्य.

ท่านแสดงคำกล่าวที่ว่า องค์อันมีใน  
ท่ามกลางโดยสรุปว่า **ห้อง**. คำว่า  
**เหล่าแล้ว** ความว่า ดังธนูอันนายช่างธนู  
ผู้ฉลาดเหล่าแล้วโดยชอบ ฉะนั้น. คำว่า  
**ไม่นูน** ได้แก่ มีท่ามกลางไม่นูน เป็น  
ประดุจตาชั่ง คือมีอวัยวะเสมอ. (อธิบาย  
ว่า) ห้องของหม่อมฉันพึงมีรูปอย่างนี้.

नपुवतुतेय्यनुति पतिदुवा ओलमुपमाना  
न गवेय्यं. पलिता नसुसनुतु वासवाति  
वासव तेवเสणुज सिरुสมी पलितानिपी  
मे सीसे नसुसनुतु मा पणुณायीसु.  
“पलितानि सिरुहा”ติपी पाजे.

คำว่า **อย่าหย่อนยาน** ความว่า (ถัน  
ทั้งคู่ของหม่อมฉัน) ไม่พึงตกหย่อนยาน.  
คำว่า **ข้าแต่ท้าวवासวะ** ผมหงอก  
ก็อย่าได้มี ความว่า ข้าแต่ท้าวवासวะ  
ผู้ประเสริฐกว่าเทพ แม้ผมหงอกบน  
เศียรเกล้าจงพินาศ คือ อย่าปรากฏบน  
ศีรษะของหม่อมฉัน บาลีเป็น “ปลิตานิ  
สิรุหา” ดังนี้ก็มีบ้าง.

वचुमणुजापीति गिपुपिसगरकं राखापराशिकं  
वचुमणुपतुत्तं जौरि ओत्तुโน पलेन  
โมजेत्तुं समतुठा ओसुส. อิมินา ओत्तुโน  
อิสุสริยาว่า ทีเปติ. सुत्तमाकठवणुณमितेति  
โกชนกาลาทีसु तुत्तिवसेन गालं

คำว่า **นักโทษที่ถึงการประหาร** ความว่า  
หม่อมฉัน จักเป็นผู้สามารถปล่อยใจ  
ผู้ทำความผิด ผิดต่อพระราชกำหนดโทษ  
ถึงประหาร โดยผลการของตน พระนาง  
ย่อมแสดงความที่ตนเป็นใหญ่ด้วยพระนี้.  
คำว่า **พ่อครัวชาวมคธเลี้ยงดู** ความว่า  
พ่อครัวและชนชาวมคธบอกเวลา ด้วย

<sup>๑</sup> คุพัวणुณูติपी पाजे.

อาโรจนุเตหิ สุธเหหิ เจว มาคธิเกหิ  
จ ล้วงณฺณิตเต.

**จิตรคฺคเพ็รฺมุสิเตติ** ปญฺจางฺคิกตฺริย-  
สทฺทสทิสฺมโนรมมวโร รวฺนุเตหิ สตฺต-  
รตนวิจิตฺเตหิ อคฺคเพหิ ทฺวารกฺวาญฺหิ  
อุคฺโขสิเต. **สุรามํสฺปโปธเนติ** ปิวถ  
ชาทถาติ สุรามํเสหิ ปโปธิยมาเน  
เอวรฺูเป สีวिरาษฺสฺส นินเวสเน ตสฺส  
อคฺคมเหสี ภเวยฺยณฺติ อิเม ทสฺวเร  
คณฺหิ.

ตตถ สีวिरาษฺสฺส อคฺคมเหสีภาโว  
ปจฺโม วโร, นีลเนตฺตตา ทฺติโย วโร,  
นีลภมฺกตา ตติโย วโร มุสฺสตีติ นามํ  
จตฺตโก วโร, ปุตฺตปฏฺิลาภา ปญฺจโม  
วโร, อนฺุณฺนตฺกฺจฺฉิตา ฉฺนฺุโจ วโร,  
อลมฺพตฺถนตา สตฺตโม วโร, อปฺลิตภาโว  
อญฺจโม วโร, สุขมจฺฉวีภาโว นวโม

อำนาจความยินดีในเวลาโภชนาหารเป็นต้น  
แล้วเลี้ยงดู.

คำว่า กีกักองด้วยเสียงกลอนและเสียง  
ประตฺออันวิจิตร ความว่า เสียงดังกีกักอง  
ด้วยกลอนทวารบานประตฺอ อันวิจิตร  
ด้วยรัตนะ ๗ ประการ เสียงดังเช่นกับ  
เสียงดนตรี ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ  
เป็นที่น่ารื่นรมย์แห่งใจอันประเสริฐ. คำว่า  
มีคนเชิญให้ดื่มสุรา และกินกับแกลัม  
ความว่า พระนางรับพร ๑๐ ประการนี้ คือ  
หม่อมฉันพึง เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าสีวี  
นั้น ในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสีวี  
เห็นปานนี้ อันพระสนมกำนัลในเชิญให้รู้  
ด้วยสุราและมังสะว่า “ขอพระองค์จงดื่ม  
ขอพระองค์จงเสวย”.

ในบรรดาพร ๑๐ ประการนั้น  
ความเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าสีวี  
เป็นพรข้อที่ ๑, ความเป็นผู้มีนัยน์ตาดำ  
เป็นพรข้อที่ ๒, ความเป็นผู้มีคิ้วดำเป็น  
พรข้อที่ ๓, นามว่ามุสดี เป็นพรข้อที่ ๔,  
การได้เฉพาะพระโอรส (ผู้ให้พัสดุอัน  
ประเสริฐ) เป็นพรข้อที่ ๕, ความเป็น  
ผู้มีอุทรไม่บวม เป็นพรข้อที่ ๖, ความเป็น  
ผู้มีถันทั้งคู่ไม่หย่อนยาน เป็นพรข้อที่ ๗,  
ความเป็นผู้ไม่มีผมหงอกบนเศียร เป็น  
พรข้อที่ ๘, ความเป็นผู้มีผิวอันสะอาด

วโร, วชฺฌมปิโมจนสมตฺถตา ทสโม วโร.

เป็นพรข้อที่ ๙, ความเป็นผู้สามารถ  
จะปล่อยนักโทษประหารได้ เป็นพรข้อที่ ๑๐.

ตี สุตฺวา สกฺโก อาห

ท้าวสักกเทวราช ทรงสดับคำพระนาง  
ผู้สดีนั้น จึงตรัสว่า

๑๖๖๖. "เย เต ทส วรา ทินฺนุนา  
มยา สพฺพบุคคลฺโสมเน  
สิวิราชสฺส วิชิตะ  
สพฺเพ เต ลจฺจสี วเร"ติ.

๑๖๖๖. "ดูกรนาง ผู้งามทั่วสรรพางค์กาย  
พร ๑๐ ประการเหล่าใด ที่เรา  
ให้แก่เธอ เธอจักได้พร ๑๐  
ประการทั้งหมดเหล่านั้น ใน  
แฉวันแฉวันของพระเจ้าสีวี".

ตมตฺถิ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ  
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๖๖๗. "อิทํ วตฺวาน มชฺวา  
เทวราชา สุขุมฺปติ  
มุสฺสตียา วรํ ทตฺวา  
อนฺุโมทิตฺถ วาสโว"ติ.

๑๖๖๗. "ครั้นท้าววาสวะ มัชวา สุขุมบดี  
เทวราช ตรัสอย่างนี้แล้ว ทรง  
ยินดี โปรดประทานพรแด่นาง  
ผู้สดีเทพอัปสร".

ตตฺถ อนฺุโมทิตฺถาติ ปมฺุทิตจิตฺโต  
โสมนสฺสปฺตฺโต. สพฺเพ เต ลจฺจสี  
วเรติ สพฺเพ เต วเร ลภสี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทรงยินดี  
ความว่า ท้าวมชวาเทวราชมีพระทัยบันเทิง  
แล้ว คือถึงความโสมนัสยินดีแล้ว. คำว่า  
เธอจักได้พร ๑๐ ประการทั้งหมดเหล่านั้น  
ความว่า เธอจะได้พรเหล่านั้นทั้งหมด.

เอวํ สกฺโก ทส วเร ทตฺวา  
ปมฺุทิตจิตฺโต หุตฺวา ตฺมุจฺमानโส อโหสิ.

ท้าวสักกเทวราช ครั้นประทานพร ๑๐  
ประการอย่างนี้ ทรงเป็นผู้มีพระทัย  
ปราโมทย์ยินดีแล้ว.

ทสวรกฺกา นาม.

(นี้) ชื่อทศพรกถา.

### หิมวัตตวณฺณนา

อิติ สา วเร คเหตุวา ตโต  
 จูตา มทุทรณฺโถ อคฺคมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ  
 นิพฺพุตฺติ. ชายมานาย จนฺทนฺจณฺเณน  
 ปริโผสิเตน วยิ สรีเรน ชาตตฺตา  
 เตนสุสา นามคฺคหณทิวเส ผุสฺสตีเตว  
 นามํ กรีสุ. สา มหนฺเตน ปรีวาเรน  
 วทุมิตฺวา โสฬสวสุสิกกาเล อุตฺตม-  
 รูปธฺรา อโหสิ. ถถ นํ สิวิมหาราชา  
 ปฺตตฺสสุ สญฺชยกุมารสุสฺตถาย อาเนตฺวา  
 ตสฺส ฉตฺตํ อฺสุสาเปตฺวา ตํ  
 โสฬสนฺนํ อิตฺถิสฺหสฺสานํ เขฏฺจกํ กตฺวา  
 อคฺคมเหสีญฺจาเน จเปสิ.

เตน วุตฺตํ

“ตโต จูตา สา ผุสฺสตี  
 ขตฺติเย อฺอุปฺชฺชถ  
 เขตฺตฺตรมฺหิ นคร  
 สญฺชเยน สมากมฺมี”ติ<sup>๑</sup>

### พรรณนาหิมพานต์

ผุสดีเทพอัปสรนั้น ครั้นทรงรับ  
 พระพรทั้งหลายแล้ว ก็เคลื่อนจากเทวโลก  
 นั้นแล้ว มาบังเกิดในพระครรภ์ของ  
 อัครมเหสีของพระเจ้ามัททด้วยประการ  
 ฉะนี้. เมื่อเธอประสูติ เพราะความที่เธอ  
 เกิดมีสิริระดูประพรมด้วยจุนแห่งจันทน์  
 เพราะเหตุนี้ ในวันชานพระนาม  
 พระประยูรญาติทั้งหลาย จึงชาน  
 พระนามแต่เธอว่า “ผุสดี”. ผุสดีราชธิดา  
 ทรงเจริญด้วยบวรารเป็นอันมากในกาล  
 มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ได้เป็นผู้ทรงไว้  
 ซึ่งพระรูปอันอุดม. ครั้งนั้นพระเจ้าสีวี  
 มหาราชทรงขอพระธิดามาเพื่อประโยชน์  
 แก่สังฆชัยกุมารพระราชโอรส โปรดให้  
 ยกฉัตรแก่พระราชกุมารนั้นแล้ว ทรง  
 สถาปนาพระธิดา ในตำแหน่งพระ  
 อัครมเหสี ยกย่องให้เป็นใหญ่กว่าหญิง  
 หมื่นหกพันนาง.

เพราะเหตุนี้พระศาสดาจึงตรัสว่า

“ผุสดีเทพอัปสรนั้น ทรงจุติจาก  
 ดาวดึงสเทวโลกนั้น มาบังเกิด  
 ในสกุลกษัตริย์ ได้ทรงอยู่ร่วมกับ  
 พระเจ้าสังฆชัยในพระนครเขตฺตร.

<sup>๑</sup> จริยา. ๓๓/๕๖๐.



สา สณฺขยสฺส ปิยา มนาปา  
 อโหสิ. อถ สกฺโก อวชฺชมาโน  
 “มยา ผุสฺสติยา ทินฺนเนสฺสุ วเรสุ  
 นว วรา สมิทฺธา”ติ ทิสฺวา “เอโก  
 ปฺตฺตวโร น ตาว สมิชฺฌติ, ตํปิสฺสา  
 สมิชฺฌาเปสฺสามิ”ติ จินฺตสิ.

ตทา มหาสตุโต ตาวตีสทเวโลกเ  
 วสติ, อายุ จสฺส ปริกฺขิณฺโ อโหสิ.  
 ตํ ฅตฺวา สกฺโก ตสฺส สนฺตํกํ  
 คนฺตฺวา “มาริสฺ ตยา มนุสฺสโลกํ  
 คนฺตุํ วฏฺฏติ, ตตฺถเว สิวโรโป  
 อคฺคมเหสิยา ผุสฺสติยา กุจฺฉิมฺหิ  
 ปฏิสฺนฺหิ คนฺหิตุํ วฏฺฏติ”ติ วตฺวา  
 ตสฺส เจว อญฺเญสญฺจ จวนฺธมฺมานํ  
 สฏฺฐิสฺสทสฺसानํ ทเวปฺตฺตานํ ปฏฺิณฺณํ  
 คเหตุวา สกฺจानเมว คโต.

มหาสตุโตปิ ตโต จวิตฺวา  
 ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต  
 สทสฺसानํ อมจฺจานํ เคเหสุ นิพฺพตฺตฺตฺตฺตฺ  
 มหาสตุเต ปน มาตฺกฺกฺจฺฉิตเต ผุสฺสตี  
 โทหพิณิ นุตฺวา จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต  
 นครทฺวาเรสุ นครมชฺชเเม จ นิวาสนทฺวาเร จาติ

พระนางผุสดีนั้น ได้เป็นที่รัก ที่  
 โปรดปรานของพระเจ้าสญชัย. ครั้งนั้น  
 ท้าวสักกเทวราช ทรงพิจารณาาก็เห็น  
 แล้วว่า “บรรดาพรที่เราให้แก่พระนาง  
 ผุสดี ๙ ประการ สำเร็จแล้ว” จึงทรงดำริ  
 ว่า “พระโอรสผู้ประเสริฐองค์หนึ่ง ยังไม่  
 สำเร็จก่อน เราจักให้พระโอรสนั้นสำเร็จ  
 แก่นาง”.

ในกาลนั้น พระมหาสัตว์อยู่ใน  
 ดาวดึงส์เทวโลก. ก็อายุของพระมหาสัตว์  
 เสื่อมรอบแล้ว. ท้าวสักกเทวราชรู้เหตุนั้น  
 จึงเสด็จไปสู่สำนักของพระมหาสัตว์ตรัสว่า  
 “ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ท่านควรไปมนุษยโลก  
 และควรไปถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของ  
 พระนางผุสดี อัศรมเหสีของพระเจ้าสิว  
 ในมนุษยโลกนั้นแหละ” ทรงรับปฏิญญา  
 ของพระมหาสัตว์นั้น และของเทพบุตร  
 เหล่าอื่นประมาณ ๖ หมื่น ผู้จะต้อง  
 เคลื่อนเป็นธรรมา แล้วเสด็จกลับไปยัง  
 ทิพยสถานของพระองค์ตามเดิม.

ฝ่ายพระมหาสัตว์เคลื่อนจากเทวโลก  
 นั้นแล้ว มาบังเกิดในพระครรภ์แห่ง  
 พระนางผุสดีนั้น แม้เหล่าเทพบุตรที่เหลือ  
 ก็มาบังเกิดในเรือนทั้งหลายของอำมาตย์  
 ๖ หมื่นแล้ว. ก็เมื่อพระมหาสัตว์อยู่ใน  
 พระครรภ์ของพระมารดา พระนางผุสดี

อุทานสาลาโย การาเปตฺวา เทวสิกั  
เทวสิกั ฉ สตสฺสสุสานิ วิสขุเขตฺวา  
ทหานั ทาตุกามา อโหสิ.

อด ราชา ตสฺสา โทหี สุตฺวา  
เนมิตฺตเก พฺราหมเณ ปกุโกสาเปตฺวา  
มหาสกุการิ กตฺวา ตมตฺถิ ปุจฺฉิ.  
เนมิตฺตกา "มหาราช เทเวีย กุจฺฉิมฺหิ  
ทานาภิรโต สฺตโต อุปฺปนฺโน ทาเนน  
ติตฺตี น คมิสฺสตี"ติ พฺยากริสุ. ตั  
สุตฺวา ราชา ตฺวฺจฺมานโส หุตฺวา วุตฺตปฺ-  
ปการา ฉ ทานสาลาโย การาเปตฺวา  
วุตฺตปฺปการิ ทานั ปฏฺจเปสิ. โพรสิตฺตสฺส  
ปฏฺิสนฺุธิคฺคณกาลโต ปฏฺจาย รมฺโถ  
อายปฺปมาณิ<sup>๑</sup> นาม นาโหสิ. ตสฺส  
ปฺญฺณานุกาเวน สกฺลขมฺพุทฺธิปราชานอ  
ตสฺส ปณฺุณาการิ ปหิณฺิสฺสุ.

ทรงแพ้พระกรรม์ รับสั่งให้สร้างโรงงาน  
๖ แห่ง คือที่ประตูประนครทั้ง ๔ ที่  
ท่ามกลางพระนคร ๑ ที่ประตูประราชวัง  
๑ ทรงใคร่สละทรัพย์ ๖ แสนให้เป็นทาน  
ทุก ๆ วัน.

ลำดับนั้น พระราชาทรงสดับความ  
แพ้พระกรรม์ของพระอัครมเหสีนั้นแล้ว  
รับสั่งให้หาพราหมณ์ผู้ทำนายนิมิตมาเฝ้า  
ทรงทำสักการะใหญ่ ตรัสถามเนื้อความ  
นั้น. พราหมณ์ผู้ทำนายนิมิตทั้งหลาย  
ทูลถวายพยากรณ์ว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า  
สัตว์ผู้เกิดในพระกรรม์ของพระเทวียินดียิ่ง  
ด้วยทาน จักไม่ถึงความอิมด้วยการให้"  
ดังนี้. พระราชาครั้นได้ทรงสดับคำ  
พยากรณ์ดังนั้นแล้ว ทรงมีพระทัยยินดี  
รับสั่งให้สร้างโรงงาน ๖ แห่ง และทรง  
เริ่มจัดทาน มีประการดังกล่าวแล้ว.  
จำเดิมแต่กาลที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิ  
ในพระกรรม์ ชื่อว่าประมาณแห่งรายได้  
ของพระราชาไม่ได้มีเลย. เพราะอานุภาพ  
แห่งบุญของพระโพธิสัตว์นั้น พระราชา  
ในชมพูทวีปทั้งสิ้นได้ส่งเครื่องบรรณาการ  
มาถวายพระเจ้าสัณฺุชชัย พระราชบิดา  
พระโพธิสัตว์นั้น.

<sup>๑</sup> ฉ. อายสุส ปมาณิ.

เทวี มหฺนุเตน ปริวารเณ คพฺภี  
 ธาเรณฺดี ทสฺมาเส ปริปฺนุเณ นครี  
 ทฏฺฐกามา หุตฺวา รมฺโณ อาโรเจสิ.  
 ราชา นครี เทวณฺครี วีย  
 อลงฺการาเปตฺวา เทวี รมฺวรํ อาโรเปตฺวา  
 นครี ปทกฺขินฺนิ การฺเสสิ. ตสฺสา  
 เวสฺสฺวีถียา มชฺฌมฺปตฺตกาเล กมฺมชวาตา  
 จลีสฺสุ. รมฺโณ อาโรจยีสฺสุ. ตํ สุตฺวา  
 ราชา เวสฺสฺวีถียา มชฺฌเณ ตสฺสา  
 ปสฺสูติชมฺรํ การฺเตวฺวา อารกฺขํ คณฺหาเปสิ.  
 สฺสา ตตฺถ ปฺตฺตํ วิชฺชายิ.

เตน วุตฺตํ.

“ทส มาเส ธารยิตฺวา  
 กโรณฺดี ปุริ<sup>๑</sup> ปทกฺขินฺนิ  
 เวสฺสฺวานํ วีถียา มชฺฌเณ  
 ชเนสิ มุสฺสฺตี มมนฺ”ติ.

มหาสตุโต มาตุ กุจฺฉิตโต  
 นิกุชมนฺโต วิสุทฺโธ หุตฺวา อกฺขินิ

พระเทวีทรงพระครรภ์ แวดล้อม  
 ด้วยบริวารเป็นอันมาก เมื่อพระครรภ์  
 ครบ ๑๐ เดือน เป็นผู้ประสงคฺจะทอด  
 พระเนตรพระนคร จึงกราบทูลพระราชา.  
 พระราชา รับสั่งให้มหาชนประดับตกแต่ง  
 พระนครประดุงเทพนคร แล้วให้เชิญ  
 พระเทวีเสด็จขึ้นประทับราชรถ อัน  
 ประเสริฐ แล้วให้ทรงทำประทักษิณ  
 พระนคร. ในเวลาที่พระเทวีเสด็จถึง  
 ท่ามกลางแห่งถนนเป็นที่อยู่ของพวก  
 พ่อค้า ลมกรรมชวาตได้ปั่นป่วนขึ้น.  
 ราชบุรุษทั้งหลาย กราบทูลพระราชาแล้ว.  
 พระราชาครั้นทรงสดับข่าวนั้น รับสั่งให้  
 สร้างเรือนประสูติแต่พระเทวี ณ ท่าม  
 กลางแห่งถนนเป็นที่อยู่ของพวกพ่อค้า  
 ให้จัดการรักษาขึ้น. พระเทวีนั้นได้ประสูติ  
 พระโอรส ณ ที่นั้นแล้ว.

เพราะเหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า

“พระนางมุสตี ทรงครรภ์ถ้วน  
 ทศมาส ทรงทำประทักษิณ  
 พระนคร ประสูติเราที่ท่ามกลาง  
 ถนนของพวกพ่อค้า” ดังนี้.

พระมหาสตุตว์ เมื่อประสูติจาก  
 พระครรภ์ของพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์

<sup>๑</sup> ฉ. ปุริ.



ชาติทิวเสเยว ปนุสฺส เอกา  
 อากาสจารินี กเรณุกา อภิมงคลสมมุติ  
 สพุพเสตี หตฺถิโปตกั อานะตฺวา  
 มงฺคฺลหตฺถิภูจฺจาเน จเปตฺวา ปกฺกามิ.  
 ตสฺส มหาสत्ตสฺส ปจฺจยั กตฺวา  
 อุปฺปนฺนตฺตา “ปจฺจโย”เตว นามั กรีสุ.

ราชา มหาสत्ตสฺส อติที่สมาทิส-  
 วชฺชิตา อลฺมพฺตฺถนโย มรฺุรชฺชราโย  
 จตฺสฺสภูจฺฉาติโย ทาเปสิ. เตน สทฺธิ  
 ชาตกานญฺจ สฺภูจฺฉาทรกสฺสสฺสานมฺปิ  
 เอเกกา ธาติโย ทาเปสิ. โส  
 สฺภูจฺฉิสฺสเสหิ ทารเกหิ สทฺธิ มหฺนฺเตน  
 ปริวารเณ วชฺชตฺติ. อถสฺส ราชา  
 สตสฺสสฺสคฺคฺชนิกั กุมารปิลนฺธนั กาเรสิ.

โส จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต  
 ธาตีนั ทตฺวา ปฺนฺ เตหิ ทิยมาณั  
 น คณฺหิ. ตา นั ปวตฺตี รณฺโถ  
 อาโรจยีสฺส. ตั สุตฺวา ราชา “มม  
 ปฺตฺเตน ทินฺนั สฺทฺทินฺนั พฺรหฺมเทยฺยเมว

ก็ในวันแห่งพระมหาสัตว์เจ้าประสูติ  
 นั้นเอง ช่างพึงเชือกหนึ่งซึ่งเที่ยวไปได้ใน  
 อากาศ ได้นำลูกช้างเผือกล้วน ที่สมมติ  
 ว่าเป็นมงคลยิ่ง มาไว้ในโรงแห่งมงคล-  
 หัตถิแล้วหลีกไป. ชนทั้งหลายจึงตั้งชื่อ  
 ให้ว่า “ปัจจัย” เพราะเกิดทำให้เป็นปัจจัย  
 แก่พระมหาสัตว์นั้น.

พระราชา ให้พระราชทานพระนางนม  
 ๖๔ คน ที่เว้นจากโทษ มีสูงเกินไปเป็นต้น  
 มีถันไม่หย่อนยาน มีน้ำนมหวาน แก่พระ  
 มหาสัตว์. และพระราชทานนางนมแก่  
 ทารก ๖ หมื่นคน ผู้เกิดพร้อมๆกับพระ  
 มหาสัตว์แต่ละคน. พระมหาสัตว์นั้น  
 ทรงเจริญด้วยบริวารเป็นอันมาก พร้อม  
 ด้วยทารก ๖ หมื่น. ต่อมาพระราชา  
 โปรดให้สร้างเครื่องประดับสำหรับกุมาร  
 มีค่าแสนหนึ่ง (ให้พระราชทาน)แก่  
 พระมหาสัตว์นั้น.

พระมหาสัตว์นั้น ในเวลาที่มีพระชันษา  
 ได้ ๔-๕ ปี ทรงเปลื้องเครื่องประดับนั้น  
 ประทานแก่พระนางนมทั้งหลาย ไม่ทรง  
 รับเครื่องประดับนั้น ที่พระนางนมทั้งหลาย  
 ถวายคืนอีก. พระนางนมเหล่านั้น กราบพูล  
 เรือนั้นแก่พระราชา. พระราชาทรงสดับ  
 เรือนั้นแล้วตรัสว่า “ของที่บุตรของเรา

โหด"ติ อปริ ปิลนุณั การาเปสิ.  
กุนาโร ตัปี ปิลนุณั อทาสีเยว. โส  
ทารกกาเลเยว ธาตีนี้ นว วาเร  
ปิลนุณั อทาสี.

โส อุจฺจวสฺสสิกกาเล ปน ปาสาท-  
วรคโต สยนปิฏฺเฐ นิสินฺโนเยว จินฺตฺเตสิ  
"อนั พาทิรททานเมว เทมิ, ตั มั น  
ปริโตเสติ, อชฺฌตฺติกทานั ทาทุกาโมมฺหิ,  
สเจปี มั โกจิ ทหฺยั ยาเจยฺย, อุริ  
ภินฺนิตฺตวา ทหฺยั นีหริตฺตวา ตสฺส  
ทเทยฺยั, สเจ อุกฺขีนิ มั ยาเจยฺย,  
อกฺขีนิ อุปฺปาเตตฺตวา ทเทยฺยั, สเจ  
สรีรมัสิ ยาเจยฺย, สกฺลสรีโร ตมัสสิ  
เชตฺตวา ทเทยฺยั, สเจปี มั โกจิ  
รฺุธิริ ยาเจยฺย, รฺุธิริ คเหตุวา ทเทยฺยั,  
อด วาปี มั โกจิ 'ทาโส เม โหตีติ  
วเทยฺย, อตฺตทานมสฺส สมฺมสฺสาเสตฺตวา  
ทาสี กตฺตวา ทเทยฺยณฺุ"ติ.

ตสฺสเสวี่ สภาวี่ สรฺสจิตฺตี่ จินฺตฺเตน-  
ตสฺส จตฺตุนฺนุตาธิกทฺวิโยชนสฺตสฺสทสฺสพฺพลา  
อัย มฺหาปจฺวี มตฺตวรววารโณ วิย

ให้แล้ว จงเป็นอันให้แล้วด้วยดี จงเป็น  
พรหมไทย" ดังนี้แล้ว โปรดให้สร้างเครื่อง  
ประดับอื่น. พระราชากุมาร ได้ประทาน  
เครื่องประดับเหล่านั้นเหมือนเดิม. ในกาล  
เป็นเด็กนั้นแหละ พระมหาสัตรีนั้น ได้  
ประทานเครื่องประดับ แก่พระนางนม  
ทั้งหลายถึง ๙ ครั้ง.

อนึ่ง ในเวลาพระมหาสัตรีมีพระ  
ชนมายุได้ ๘ ปี พระองค์เสด็จอยู่บน  
ปราสาทอันประเสริฐ ประทับนั่งเหนือ  
พระแท่นบรรทมนั่นเอง ทรงดำริว่า "เรา  
ให้แต่ทานภายนอก ทานนั้นไม่ยังเรา  
ให้ยินดีได้ เราต้องการให้ทานภายใน,  
แม้ถ้าใคร ๆ ฟังขอดวงหทัยกับเรา เรา  
ก็จะผ่าอุระนำเอาดวงหทัยให้แก่เขา, ถ้า  
มีใครขอนัยน์ตาทั้งสองกับเรา เราก็จะ  
ควักนัยน์ตาทั้งสองให้แก่เขา ถ้าฟังขอ  
เนื้อในร่างกาย เราก็จะเชือดเนื้อใน  
ร่างกายทั้งสิ้นให้ แม้ถ้ามีใครขอเลือด  
กับเรา เราก็จะฟังเชือดเอาเลือดให้ หรือ  
แม้ใครจะฟังบอกเราว่า 'ท่านจงเป็นทาส  
ของเรา' ดังนี้ เราก็ยินดียอมตัวเป็นทาส  
ของเขา".

เมื่อพระมหาสัตรีทรงดำริถึงทาน  
เป็นไปในภายในซึ่งเป็นพระดำริเล่นไปเอง  
เป็นเองอย่างนี้ มหาปฐพีอันหนาได้

ตชชมานา กมฺปิ. สีนรูปพุตตราชา  
 สุเสทิตเวตตงฺกุโร วีย โอนมิตฺวา  
 เขตตฺตรนคฺราภิมุโข อฏฺฐาสี. ปจฺวี-  
 สทฺเทน เทโว ตชชนฺโต ขณิกวสุสฺสํ  
 วสุสฺสึ. อกาลวิขุชฺชุตตา นิจฺจรีสุ. สาคโร  
 อุพฺพตฺติ. สกุโก เทวราชา อปฺโปณฺณฺสี.  
 มหาพฺรหฺมา สาธุกาธมฺมาทาสี. ยาว  
 พฺรหฺมโลกา เอกโกลาหลํ อโหสิ.

๒ แสน ๔ หมื่นโยชน์ คำรามหวั่นไหวอยู่  
 ดุจช้างตัวประเสริฐเฒ่ามัน ฉะนั้น.  
 เขาสิเนรุราชก็โอนอ่อน หันหน้าเฉพาะต่อ  
 เขตตรนคร ดำรงอยู่ ประดุจยอดหวาย  
 ที่ถูกไฟลน ฉะนั้น. เพราะเสียงแผ่นดินไหว  
 เมฆก็คำรามยังฝนตกชั่วขณะ. สายฟ้า  
 อันมิใช่ฤดูกาล ก็แลบแปลบปลาบ.  
 มหาสมุทรสาคร ก็เกิดเป็นระลอกคลื่น.  
 ท้าวสักกเทวราช ก็ปรบพระหัตถ์. ท้าว  
 มหาพรหมก็ให้สาธุการ. เสียงโกลาหล  
 เป็นอันเดียวกัน ได้ดังไปจนถึงพรหมโลก.

วุตฺตมฺปิ เจตฺติ.

แม้พระผู้มีพระภาค ก็ได้ตรัสคำ  
 อันเป็นคาถานี้ว่า

“ยทาหํ ทารโก โหมิ  
 ชาตียา อฏฺฐวสุสฺสึโก  
 ตทา นิสฺซชฺช ปาสาเท  
 ทานํ ทาตุํ วิจินฺตยึ  
 หทยํ ทเทยฺยํ จกฺขุ  
 มํสมฺปิ รุธิรมฺปิ จ  
 ทเทยฺยํ กายํ สาเวตฺวา  
 ยทิ โกจึ ยาจโก มมํ  
 สภาวํ จินฺตยฺนตฺตสฺส  
 อกมฺปิ ตมฺสณฺจิตฺติ  
 อกมฺปิ ตตฺถ ปจฺวี  
 สีนฺรพฺพวณฺณํสกา”ติ.

“เมื่อใด เรายังเป็นทารกมีอายุ ๘  
 ขวบ แต่เกิดมา เมื่อนั้นเรานั่งอยู่  
 ในปราสาท คิดจะบริจาคทาน  
 ว่าเราจะพึงให้หทัย ดวงตา เนื้อ  
 เลือด และร่างกาย ถ้าใครมา  
 ขอเรา เราก็ยินดีให้ เมื่อเรา  
 คิดถึงการบริจาคทาน อันเป็น  
 ความจริง หฤทัยก็ไม่หวั่นไหว  
 มุ่งมั่นอยู่ ในกาลนั้น ปฐพีมี  
 สีนรูปบรรพตและหมู่ไม้เป็นเครื่อง  
 ประดับ ได้หวั่นไหวแล้ว”.

โพธิสัตโต โสฬสวสุลิกกาเลเยว  
 สพุพลิปุปานํ นิปฺผลตฺตี ปาปุณฺนิ. อถสฺส  
 ปีตา รชฺชํ ทาตุกาโม มาตรา สทฺธี  
 มนฺเตตฺวา มหุทราชากุลโต มาตุลฉีตรํ  
 มทฺที นาม ราชกณฺณํ อานตฺวา  
 โสฬสนนํ อิตฺถีสหฺสฺสานํ เขฎฺฐกํ กตฺวา  
 อคฺคฺมเหสิฎฺฐาเน จเปตฺวา มหาสตุตฺ  
 รชฺเช อภิสสิญฺจิ.

มหาสตุโต รชฺเช ปติฎฺฐิจิตกาลโต  
 ปฏฺจาย เทวสิกํ ฉ สตฺสหฺสฺสานิ  
 วิสฺขุเชนฺโต มหาทานํ ปวตฺเตสิ.  
 อปรภาเค มทฺที เทวี ปุตฺตํ วิชಾಯิ.  
 ตํ กาลฺยณฺชาเลน สมฺปฏฺิจฺฉิสุ. เตนสฺส  
 "ชาลิกุมาริ"เตว นามํ กริสุ. ตสฺส  
 ปทฺสา คมนกาเล สา ฉีตรํ วิชಾಯิ.  
 ตํ กณฺหาชินเนน สมฺปฏฺิจฺฉิสุ. เตนสฺสา  
 "กณฺหาชิเนนา"เตว นามํ กริสุ. มหาสตุโต

พระโพธิสัตว์ ในเวลาที่พระองค์  
 มีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาเท่านั้น ได้  
 ถึงความสำเร็จศิลปะทุกอย่าง. ครั้งนั้น  
 พระบิดาของพระองค์ปรารถนาจะมอบ  
 ราชสมบัติให้ จึงปรึกษากับพระมารดา  
 ทรงนำนางราชกัญญา พระนามว่า  
 พระมัทรี ซึ่งเป็นพระธิดาของพระเจ้าลุง  
 มาจากมัทราชสกุล สถาปนาไว้ในตำแหน่ง  
 อัครมเหสี ยกย่องให้เป็นใหญ่กว่าหญิง  
 หมื่นหกพันนาง อภิเษกพระมหาสัตร  
 ในราชสมบัติแล้ว.

จำเดิมแต่กาลที่ได้ดำรงในราชสมบัติ  
 พระมหาสัตร ทรงสละพระราชทรัพย์ ๖  
 แสน ทุก ๆ วัน ยังมหาทานให้เป็นไปแล้ว.  
 ในกาลต่อมา พระนางมัทรีราชเทวีประสูติ  
 พระราชโอรส. พระประยูรญาติทั้งหลาย  
 ทรงรับพระราชโอรสนั้นด้วยช่ายทองคำ.  
 เพราะเหตุนั้น จึงขนานพระนามแด่  
 พระกุมารนั้นว่า "ชาลิกุมาร". ในกาลแห่ง  
 พระโอรสนั้นเสด็จดำเนินได้ พระนาง  
 มัทรีราชเทวี ก็ประสูติพระราชธิดา.  
 พระประยูรญาติทั้งหลาย ทรงรองรับพระ  
 ราชธิดานั้นด้วยหนังหมี่. เพราะเหตุนั้น  
 จึงขนานพระนาม แก่พระราชธิดานั้นว่า  
 "กณฺหาชิเนนา". พระมหาสัตรเสด็จประทับ  
 คอช้างตัวประเสริฐ อันประดับแล้ว ทอด



เอกมาสสุส ฉกขตตุ์ อลงกตหตุติก-  
ชนธวรรคโต ฉ ทานสาลาโย โอลิเกสิ.

ตทา กาลิงครฎเจ ทุพพุฏจิกา อโหสิ.  
สสุสานิ น สมฺปชฺชิสฺสุ. มหนุตฺติ ฉาตกภยํ  
อุปฺปชฺชติ. มนุสฺสา ชีวิตฺตุ์ อสกุโกนฺดา  
โจรกมฺมํ กโรนฺติ. ทุพฺพิกขปปีพิตา  
ชนปทา ราชงฺคเณ สนนิปตติววา  
อุปฺกโกสิสฺสุ. ตํ สุตฺวา รมณฺวา "กั  
ตาทา"ติ วุตฺเตปิ ตมตฺถํ อารุจยีสฺสุ.  
อถ ราชา "สาธุ ตาตา เทวํ  
วสุสาเปสฺสามิ"ติ วุตฺวา เต อญฺเอยเชตฺวา  
สมาทินฺนสีโลปิ สุตฺตาทํ อุโปสถวาสํ  
วสนฺโตปิ เทวํ วสุสาเปตฺตุ์ นาสกฺขิ.

โส นาคเร สนนิปาเตตฺวา "อหํปิ  
สมาทินฺนสีโล สุตฺตาทํ อุโปสถํ วสิตฺวา  
เทวํ วสุสาเปตฺตุ์ นาสกฺขิ, กิณฺนุ ไซ  
กาตพฺพนฺ"ติ ปุจฺฉิ. "สเจ เทว เทวํ  
วสุสาเปตฺตุ์ น สกฺโกสิ, เอส  
เชตฺตฺตรนคเร สญฺชยรณฺโถ ปุตฺโต  
เวสฺสนุตโร นาม ทานาภิริโต ตสฺส  
สพฺพเสโต มงฺคลหตุถิ อตฺถิ, ยสฺส  
คตคตฺตฺฏจาเน เทโว วสุสฺสติ พุราหุมนเณ

พระเนตรตรวจดูโรงงาน ๖ แห่ง เตือนละ  
๖ ครั้ง.

ในกาลนั้น ในแคว้นแคว้นกาลิงคะ ได้  
เกิดฝนแล้ง. ข้าวกกล้าไม่สมบูรณ์. ภัยคือ  
ความหิวโหยอย่างใหญ่หลวงได้เกิดขึ้น  
แล้ว. พวกมนุษย์เมื่อไม่อาจดำรงชีวิตอยู่  
ได้ จึงพากันกระทำโจรกรรม. ชาวชนบท  
ทั้งหลายถูกทุพภิกขภัยเบียดเบียนแล้ว  
จึงประชุมกันร้องกล่าวโทษที่พระลานหลวง.  
เมื่อพระราชาทรงสดับเสียงนั้น แมตริส  
ถามว่า "เรื่องอะไรกันพ่อ" พวกเขาจึงพา  
กันกราบทูลเนื้อความนั้นแล้ว. ลำดับนั้น  
พระราชาตรัสว่า "ดีละพ่อ เราจะให้  
ฝนตก" แล้วส่งเขาเหล่านั้นกลับไป จึง  
ทรงสมาทานศีล รักษาอุโบสถ ๗ วัน  
ก็ไม่สามารถจะให้ฝนตกได้.

พระองค์จึงให้ประชุมชาวพระนคร ตรัส  
ถามว่า "แม้เราสมาทานรักษาอุโบสถศีล  
สิ้น ๗ วันแล้ว ก็ไม่อาจจะให้ฝนตกได้  
ควรทำอย่างไรเล่า". ชาวพระนครกราบทูล  
ว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าพระองค์ไม่  
สามารถทำให้ฝนตกได้ไซ้ พระราชบุตร  
ของพระเจ้าสัญชัย ในเขตฺตรนคร์นั้น  
ทรงพระนามว่าเวสสันดร ทรงยินดียิ่ง  
ในการให้ทาน ท้าวเธอมีช้างมงคล

เปเสตวา ตี หตุถึ ยาจาเปตวา  
อานเถา"ติ.

โส "สาธู"ติ สมปฏิจิตฺวา  
พฺราหมณฺ เสนฺปิเตตฺวา เตสุ อฏฺจ  
ชเน วิจิณฺติวา เตสํ นามานิ ราโม  
ธโช ลกฺขณฺ สุชาติมนฺโต ยญฺโย  
สุชาติ สุยาโม โกณฺฑญฺโยติ สตุตฺตฺนุ  
พฺราหมณานํ ปมุโข ราโม. เตสํ  
ปริพฺพํ กตฺวา "คจฺจถ เวสฺสฺนฺตฺริ  
หตุถึ ยาจิตฺวา อานเถาติ เปเสสิ.  
อฏฺจ พฺราหมณา อนุปฺพุเพน  
เชตฺตฺตฺรณฺครํ คนฺตฺวา ทานคฺเค ภาตฺติ  
ภฺยฺชิตฺวา อตฺตโน สรีริ รัชฺชิปริกฺกณฺ  
ปฺสิมฺภฺชิติ กตฺวา ปุนทิวเส ราชานํ  
หตุถึ ยาจิตฺกามา หุตฺวา ญญฺโย  
ทานคฺคํ คมนกาเล ปาจฺฉินทฺวาริ อคฺมฺสุ.

ราชาปิ "ทานคฺคํ โอโลเกสฺสามิ"ติ  
ปาโตว นฺหาตฺวา นานคฺครสโกชนํ  
ภฺยฺชิตฺวา อลงฺกตฺหตุถิกฺขนฺธวรดโต  
ปาจฺฉินทฺวาริ อคฺมาสิ. พฺราหมณา  
ตตฺถิกาสํ อลภิตฺวา ทกฺขินทฺวาริ

เมื่อล้วนเชือกหนึ่ง ฝนย้อมตกในที่แห่ง  
ข้างไปถึงแล้ว ขอพระองค์ทรงส่งพราหมณ์  
ไปให้ขอข้างนั้นนำมาเถิด".

พระราชาทรงรับว่า "ดีละ" แล้วให้  
ประชุมพราหมณ์ทั้งหลาย ทรงเลือกเอา  
พราหมณ์ ๘ คน ในจำนวนพราหมณ์  
เหล่านั้น พราหมณ์ ๘ คน มีชื่อว่า รามะ  
ธชะ ลักษณะ สุชาติมันตะ ยัญญะ  
สุชาติตะ สุยามะ โกณฑัญญะ ราม-  
พราหมณ์ เป็นหัวหน้าแห่งพราหมณ์ ๗ คน.  
พระราชาก็พระราชทานเสบียงแก่พราหมณ์  
เหล่านั้นแล้ว จึงทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า  
"พวกท่านจงไปทูลขอข้างกับพระเวสสันดร  
นำมา" ดังนี้. พราหมณ์ทั้ง ๘ คน ได้ไป  
ถึงเมืองเชตุดรโดยลำดับ พวกนักบริโภค  
อาหารในโรงทานแล้ว ทำสรีระของตน  
ให้คลุกเคล้าด้วยธุลีเประอะเปื้อนด้วยฝุ่น  
มีความประสงค์จะขอข้างกับพระราชา  
ในวันรุ่งขึ้น เวลาพระราชาสด็จไปโรงทาน  
ได้พากันไปสู่ประตูทางด้านทิศปราจีน.

ฝ่ายพระราชาทรงดำริว่า "เราจักตรวจดู  
โรงทาน" ดังนี้ ได้สงสนานแต่เช้า เสวย  
โภชนาอาหารมีรสเลิศต่าง ๆ เสด็จประทับ  
เหนือคอกข้างตัวประเสริฐอันประดับแล้ว  
ได้เสด็จไปสู่ประตู ทางด้านทิศปราจีน.

คนตุวา อุณฺตปฺปเทเส จตุวา รมฺโถ  
ปจฺฉินทฺวาเร ทานคฺคํ โอลิเกตฺวา  
ทกฺขินทฺวารํ อคฺมนกาเล ทกฺขินทฺตํ  
ปสาเรตฺวา “ชยตุ ภวํ, ชยตุ ภวํ  
เวสฺสฺสนฺตโร”ติ อานํสุ.

มหาสตุโต พุราหฺมณฺเ ทิสฺวา  
หตฺถิ เตสํ จิตฺตฺวจานํ เปเสตฺวา  
หตฺถิกฺขนฺเ นิสิโนว ปจฺมํ คากฺมาห

๑๖๖๘. “ปรุฬฺหกฺจฺจนฺขโลมา  
    ปงฺกทฺนฺตา รชฺสฺสิธา  
    ปคฺคฺยฺห ทกฺขินํ พานํ  
    ก็ มํ ยาจฺนฺติ พุราหฺมณฺา”ติ.

ตตฺถ           ปรุฬฺหกฺจฺจนฺขโลมาติ  
ปรุฬฺหกฺจฺจา   ปรุฬฺหนฺขา   ปรุฬฺหโลมา  
ทิมฺนฺขา   ทิมฺโลมา   อดฺโถ.   กฺจฺเจ  
ชาตา   โลมา,   กฺจฺจา   จ   นฺขา   จ  
โลมา   จ   กฺจฺจนฺขาโลมา,   ปรุฬฺหา  
กฺจฺจนฺขโลมา   เยสํ,   เต   ปรุฬฺห-  
กฺจฺจนฺขโลมา.

พวกพราหมณ์ไม่ได้โอกาสในทีนั้น จึงไป  
สู่ประตูด้านทิศทักษิณยืนอยู่ ณ สถานที่  
สูง ในเวลาพระราชาดูโรงทานด้าน  
ประตูทิศปรາจันแล้ว เสด็จมายังประตู  
ด้านทิศทักษิณก็พากันเหยียดมือเบื้องขวา  
ออกกล่าวว่า “ขอพระเวสสันดรผู้เจริญ  
จงทรงชนะ ฯ” ดังนี้.

พระมหาสัตว์ทอดพระเนตรเห็นพวก  
พราหมณ์แล้ว ให้ขับข้างไปยังที่พวก  
พราหมณ์นั้นยืนอยู่ ประทับนั่งบนคอช้าง  
นั้นเที่ยว ตรัสพระคาถาที่หนึ่งว่า

๑๖๖๘. “พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีขนรักแร้  
    ดก   มีเล็บ   และขนงอกยาว  
    มีฟันเกรอะ   มีอุลิบนศีรชะ  
    เหยียดแขนข้างขวา จะขออะไร  
    ฉันหรือ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีขน  
รักแร้ดกมีเล็บและขนงอกยาว ความว่า  
มีขนรักแร้ดก มีเล็บงอก มีขนงอก  
มีเล็บยาว มีขนยาว. ขนทั้งหลายเกิดแล้ว  
ที่รักแร้. รักแร้ด้วย เล็บด้วย ขนด้วย  
ชื่อว่ารักแร้เล็บและขนทั้งหลาย, ขนรักแร้  
เล็บและขนของชนเหล่าใดงอกแล้ว (ยาว),  
ชนเหล่านั้น ชื่อว่ามีขนรักแร้เล็บและ  
ขนงอกแล้ว(ยาว).

พราหมณา อาหิสฺ

๑๖๖๙. "รตน์ เทว ยาจาม  
 สีนัน รุจวฑฺฒนํ  
 ททาหิ ปวรํ นาคํ  
 อีสาทนุติ อรุฬฺหวนุ"ติ.

ตตถ อรุฬฺหวนุติ อุกุพาหน-  
 สมตถ.

ตี สุตฺวา มหาสตุโต "อนํ  
 สีสมาหิ กตฺวา อชฺฌตฺติกทานํ  
 ทาทุกาโมมุหิ, อิเม มํ พาหิรกทานเมว  
 ยาจนฺติ, ตถาปิ ปุเรสุสามิ เตสํ  
 มโนรณฺ"ติ จินฺเตตฺวา หตฺถิกุขนุชฺวรคโต  
 อิมํ คาถมาห

๑๖๗๐. "ททามิ น วิกมฺปามิ  
 ยํ มํ ยาจนฺติ พฺราหฺมณา  
 ปกฺกนฺนํ กุณฺชริ ทนฺตี  
 โอบคฺยุหํ คชฺตุตฺมณฺ"ติ.

พวกพราหมณ์ กราบทูลว่า

๑๖๖๙. "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์  
 ทั้งหลาย ทูลขอรัตนะอันเป็น  
 เครื่องให้แว่นแคว้นของชาวสีพี  
 เจริญ ขอได้โปรดพระราชทาน  
 ช้างตัวประเสริฐ ซึ่งมีงาดุจ  
 งอนไถ อันมีกำลังสามารถเกิด  
 พระเจ้าข้า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีกำลัง  
 สามารถ ได้แก่ สามารถในการเป็น  
 ราชพาหนะ.

พระมหาสัตว์ ครั้นทรงสดับคำนั้น  
 แล้ว จึงทรงดำริว่า "เราเป็นผู้ประสงค์  
 จะให้ทานภายในอันมีศีระะเป็นต้น(แต่)  
 พราหมณ์เหล่านี้ยอมขอช้างอันเป็นทาน  
 ภายนอกเท่านั้นกับเรา แม้อย่างนั้น เรา  
 จักทำความปรารถนา ของเขาให้เต็ม"  
 ดังนี้แล้ว ประทับเหนือดอช้างตัวประเสริฐ  
 ตรัสพระคาถานี้ว่า

๑๖๗๐. "เราจะให้ช้างพลายซบมัน ตัว  
 ประเสริฐ ซึ่งเป็นช้างราชพาหนะ  
 อันสูงสุด ที่พราหมณ์ทั้งหลายขอ  
 เรามีได้วันไหน".

เตน วุตตัม. ปฏิขานิตฺวา ๑ ปน

เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัส  
แล้ว. ก็แหละพระราชา ทรงปฏิญาณ  
แล้ว ตรัสว่า

๑๖๗๑. "หตฺถิกฺขนฺุโธ อโอรุยฺห  
ราชา จาคาธิมานโส  
พฺรามาณณานํ อทา ทานํ  
สิวีณํ รมฺจวทุตฺตมโน"ติ.

๑๖๗๑. "พระราชา ผู้ผดุงรัฐสี่พีให้เจริญ  
รุ่งเรือง มีพระหฤทัยน้อมไปใน  
การบริจาค เสด็จลงจากคอช้าง  
แล้ว พระราชทานแก่พราหมณ์  
ทั้งหลาย".

ตตถ อปคฺยหนฺติ ราชวาทนํ.  
จาคาธิมานโสติ จาเคน อธิกมานโส.  
อทาติ พฺรามาณณานํ อทาสี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ราช-  
พาทนะ ได้แก่ ช้างพาทนะของพระราชา.  
คำว่า มีพระหฤทัยน้อมไปในกรบริจาค  
ความว่า พระองค์มีพระทัยใหญ่ยิ่งด้วย  
การบริจาค. คำว่า พระราชทาน ได้แก่  
ได้พระราชทานแก่พราหมณ์ทั้งหลายแล้ว.

โส วารณสฺส อลงฺกตฺทฺฐจาเน  
โอโลกนตฺถํ ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา  
อนลงฺกตฺทฺฐจาเน อทิสฺวา กุสฺสมิสฺสก-  
สุคนฺุโรทกภริตํ สุวณฺณภิงฺคาริํ คเหตุวา  
"อิโต เอถ มหาพฺรามาณณา"ติ วตฺวา  
อลงฺกตฺรชตทามสฺสทิสํ หตฺถิโสณฺุฑฺฒํ เตสํ  
หตฺถสฺส จเปตฺวา อุกกํ ปาเตตฺวา  
อลงฺกตววารณํ อทาสี.

พระมหาสัตว์นั้นทรงทำประทักษิณ ๓  
รอบ เพื่อตรวจดูช้างในที่ประดับแล้ว  
ไม่ทรงเห็นที่ ซึ่งยังไม่ได้ประดับ จึงทรง  
จับพระเต้าทองคำอันเต็มด้วยน้ำหอมเจือ  
ด้วยดอกไม้ ตรัสว่า "ดูกรมหาพราหมณ์  
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงพากันมาที่นี่"  
จึงทรงวางวงช้างเช่นกับพวงเงินที่ประดับ  
แล้ว ไว้ที่มือของพราหมณ์เหล่านั้น ทรง  
หลังน้ำพระราชทานช้างซึ่งประดับแล้ว.

ตสฺส จตฺตุสฺส ปาทสฺส อลงฺการา  
จตฺตาริ สตสฺสทฺสฺสานิ อคฺขนฺุติ, อโภสฺส

เครื่องประดับที่เท้าทั้ง ๔ ของช้าง  
นั้นราคา ๔ แสน, เครื่องประดับที่สี่ข้าง

ปัสเสสุ อลงการา เทว สตสหสฺसानิ  
 อคฺฆนฺตฺติ, เหฏฺฐจา อุทฺเท รตฺตกมฺพลํ  
 สตสหสฺสํ อคฺฆนฺตฺติ, ปฏฺฐจฺยํ มุตฺตาทาชาลํ  
 มณฺเฑชาลํ กาณฺณจฺนชาลนฺตฺติ ตีณฺนิ ชาลาณิ  
 ตีณฺนิ สตสหสฺसानิ อคฺฆนฺตฺติ, อุโฆสุ  
 กณฺณเณสุ อลงการา เทว สตสหสฺसानิ  
 อคฺฆนฺตฺติ, ปฏฺฐจฺยํ อตฺตอรณกมฺพลํ  
 สตสหสฺสํ อคฺฆนฺตฺติ, กุมฺภาลงฺกาโร  
 สตสหสฺสํ, ตโย วฏฺฐกา ตีณฺนิ  
 สตสหสฺसानิ, กณฺณจฺนพาลงฺการา เทว  
 สตสหสฺसानิ, ทฺวิณฺณํ ทนฺตานิ  
 อลงการา เทว สตสหสฺसानิ, โสณฺฑทาย  
 โสวตฺตติกาลงฺกาโร สตสหสฺสํ นงฺคุฏฺฐา-  
 ลงฺกาโร สตสหสฺสํ, จเปตฺวา อนคฺฆนฺตฺติ  
 กายรุพฺพหฺปสาธนํ พาวีสฺตติ สตสหสฺसानิ  
 อคฺฆนฺตฺติ, อาโรหนนฺิสฺเสณฺนิ สตสหสฺสํ,  
 ญฺญชฺชนกฺฎาหํ สตสหสฺสสนฺตฺติ อิทํ ตาว  
 เอตฺตกํ ธนํ จตฺตฺวิสฺตติสฺตสหสฺसानิ  
 อคฺฆนฺตฺติ, ฉตฺตปิณฺฑชฺยํ ปน มณฺเฑ,  
 จุพฺพามณฺเฑ, มุตฺตาทาโร มณฺเฑ, องฺกุโส  
 มณฺเฑ, หตฺตติโน กณฺณจฺเวจฺนมุตฺตาทาโร  
 มณฺเฑ, หตฺตติกุมฺภเฑ มณฺเฑติ อิมานิ ฉ  
 อนคฺฆมานิ, หตฺตติปี อนคฺฆเฑเยวาทิ  
 หตฺตตินา สทฺธิ สตฺต อนคฺฆมานิ ตานิ  
 สพฺพานิ พุราหุมนานํ อทาสิ ตถา  
 หตฺตติโน ปริจารกานิ ปญฺจ กุลสฺตานิ

ทั้งสองราคา ๒ แสน, ผ้ารัดกัมพลที่ได้  
 ห้อยราคา ๑ แสน ข่ายบนหลัง ๓ ข่าย  
 คือข่ายมุกดา, ข่ายมณี, ข่ายทองคำ  
 ราคา ๓ แสน เครื่องประดับที่หู ๒ ข้าง  
 ราคา ๒ แสน ผ้ากัมพลลาดบนหลัง  
 ราคา ๑ แสน. เครื่องประดับกระพวง  
 ราคา ๑ แสน มาลัยสวมรอบหน้าผาก  
 ๓ พวง (สายรัด ๓ สาย) ราคา ๓ แสน  
 เครื่องประดับปลายหูทั้ง ๒ ข้าง มีราคา  
 ๒ แสน เครื่องประดับงาทั้งสองมีราคา  
 ๒ แสน เครื่องประดับคือตาบอันทาบวง  
 ราคา ๑ แสน เครื่องประดับหางราคา  
 ๑ แสน เครื่องประดับอยู่ที่ตัวข้าง ยกเว้น  
 ของหาค่ามิได้เสีย ราคา ๒ ล้าน ๒  
 แสน บันไดสำหรับขึ้นข้างราคา ๑ แสน  
 อ่างอาหารที่บริโภคราคา ๑ แสน เป็น  
 อันว่าทรัพย์ประมาณเท่านั้น ๆ ราคาถึง ๒  
 ล้าน ๔ แสนก่อน ส่วนแก้วมณีที่พุ่มฉัตร  
 แก้วจุพามณี แก้วมุกดาหาร ขอแก้วมณี  
 แก้วมุกดาหารที่สวมคอข้าง แก้วมณีที่  
 กระพวงข้าง ตกัวของ ๖ อย่างนี้ ประมาณ  
 ค่ามิได้ แม้ข้างก็ประมาณค่ามิได้เหมือนกัน  
 รวมของประมาณค่ามิได้ พระมหาสัตว์ได้  
 พระราชทานของ ประมาณค่ามิได้  
 ทั้งปวงเป็น ๗ กับทั้งข้างนั้นแก่พราหมณ์  
 ทั้งหลาย ทั้งได้พระราชทาน สกุลบำรุง

หตุติเมณฺหหตุติโคปเกหิ สหฺธิ อทาสี.  
สห ทาเนเนว ปนฺสฺส เหนฺจฺจา  
วุดฺตฺตนเยเนว ภูมิกมฺปาทโย อหฺลฺลํ.

ข้าง ๕๐๐ สกุล พร้อมด้วยความข้าง  
และผู้รักษาข้าง. ก็พร้อมทั้งเวลาที่  
พระมหาสัตว์พระราชาท่านข้างนั้นแหละ  
เหตุอัศจรรย์ มีแผ่นดินไหวเป็นต้น ก็ได้มี  
แล้วโดยนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ  
เนื้อความนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๑๖๗๒. "ตทาสี ยํ ภีสนกํ  
ตทาสี โลมหํสนํ  
หตุตินาเค ปทินฺนมุหิ  
เมทนี สมกมฺปถ.

๑๖๗๒. "เมื่อบรมกษัตริย์ พระราชาท่าน  
ข้างตัวประเสริฐ (แก่พรหมณ์  
ทั้ง ๘ แล้ว) ในกาลนั้น ความ  
น่าสะพรึงกลัวของสงเยงเกล้า  
ได้เกิดมี เมทนีดลก็หวั่นไหว.

๑๖๗๓. ตทาสี ยํ ภีสนกํ  
ตทาสี โลมหํสนํ  
หตุตินาเค ปทินฺนมุหิ  
ขุพฺพิตฺถ นคฺรี ตทา.

๑๖๗๓. เมื่อบรมกษัตริย์ พระราชาท่าน  
ข้างตัวประเสริฐ ในกาลนั้น  
ได้เกิดมี ความน่าสะพรึงกลัว  
ของสงเยงเกล้า ชาวพระนคร  
กำเริบแล้ว ในกาลนั้น.

๑๖๗๔. สมากุลํ ปุรี อาสี  
โฆโส จ วิบุโล มหา  
หตุตินาเค ปทินฺนมุหิ  
สิวีนํ ฏฺจวฑฺฒเน"ติ.

๑๖๗๔. เมื่อพระเวสสันดร ผู้ยังแวงแคว้น  
ของชาวสีพีให้เจริญ พระราชาท่าน  
ข้างตัวประเสริฐ ชาวบุรีก็  
เกลื่อนกล่น เสียงอันก็ก้อง  
ก็แผ่ไปมากมาย".

ตตฺถ ตทาสีติ ตทา อาสี.  
หตุตินาเคติ หตุติสงฺขาเต นาเค.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในกาล  
นั้น ได้แก่ ได้มีแล้วในกาลนั้น. คำว่า

บุพพิตถ นครี ตทาทิ ตทา สงฺขมิตํ  
นครี อโหสิ.

ช้างตัวประเสริฐ ได้แก่ สัตว์ตัวประเสริฐ  
กล่าวคือช้าง. คำว่า **ชาวพระนครกำเริบ**  
**แล้วในกาลนั้น** ความว่า ในกาลนั้น  
ชาวพระนครได้กำเริบขึ้นแล้ว.

พฺรหฺมณฺหา กิร ทกฺขินทฺวาเร  
หตฺถี ลภิตฺวา หตฺถิปิฎฺฐเจ นิสิติตฺวา  
มหาชนปริวารานครมชฺฌเณน ปายีสฺสุ.  
มหาชนา เต ทิสฺสุวา อาหํสฺสุ “อมฺโห  
พฺรหฺมณฺหา อมฺหากํ หตฺถี อภิรุพฺุหา  
กุโต โว ลทุโร หตฺถี”ติ. พฺรหฺมณฺหา  
อาหํสฺสุ “เวสฺสณฺดรมหาราเชน ใน  
หตฺถี ทินฺโน เก ตฺมุเห”ติ มหาชนํ  
หตฺถวิกิรวาทีหิ ชฺฌนฺตนา นครมชฺฌเณน  
ปาเชตฺวา อุตฺตรทฺวาเรณ นิภฺขมีสฺสุ.  
นครา เทวตาวาฏฺฏเนน โภชิตฺตฺตฺส  
กฺุทฺธา ราษทฺวาเร สฺนุณิปิตฺตฺวา มหนฺตํ  
อุปกฺโกสฺมกํสฺสุ.

ดังได้สดับมา พวกพราหมณ์ได้ช้าง  
ที่ประตูด้านทิศทักษิณ จึงพากันนั่งบน  
หลังช้าง มีมหาชนแวดล้อม ขับขี่ไป  
ท่ามกลางพระนคร. มหาชนทั้งหลาย  
เห็นพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว จึงกล่าวว่า  
“พราหมณ์ผู้เจริญทั้งหลาย ขึ้นขี่ช้าง  
ของเรา พวกท่านได้ช้างมาจากไหน”.  
พวกพราหมณ์กล่าวว่า “พระเวสสันดร  
มหาราช พระราชทานช้างแก่พวกเรา  
พวกท่านเป็นใคร” เมื่อกระทบกระทั่งกับ  
มหาชนด้วยวาทกรรมแห่งนี้เป็นต้น ไส้ช้าง  
ไปโดยท่ามกลางพระนคร ออกไปแล้ว  
ทางประตูด้านทิศอุดร. ชาวพระนคร  
ทั้งหลาย พากันโกรธแค้น พระโพธิสัตว์  
เพราะเทวดาดลใจ จึงประชุมกันที่ประตู  
พระราชวัง ปรึกษากันกล่าวโทษคดีร้าย  
เป็นการใหญ่.

เตน วุตฺตํ  
“สมากุลํ ปุริ อาสี  
โมโส จ วิปฺโล มหา

เพราะเหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า  
“เมื่อพระเวสสันดร ผู้ยังแค้นแค้น  
ของชาวสี่พิให้เจริญ พระราชทาน

อรรถกถาชาดก ขุททกปาถ. ป-พ. ๓๐-๑๕



หตุถินาเค ปทินุนมฺหิ  
สิวีนํ ฏฺฐวทฺตมเน

อเถตฺถ วตฺตติ สทฺโท  
ตุมุโล ภารโว มหา  
หตุถินาเค ปทินุนมฺหิ  
ขุพฺพิตฺถ นคฺริ ตทา

อเถตฺถ วตฺตติ สทฺโท  
ตุมุโล ภารโว มหา  
หตุถินาเค ปทินุนมฺหิ  
สิวีนํ ฏฺฐวทฺตมเน"ติ.

ตตฺถ โฆโสติ อุปกฺโกสนสทฺโท.  
วิปฺโลติ ปตฺถกฺกตฺตา วิปฺโล. มหาติ  
อุทฺธํ คตฺตตฺตา มหา. สิวีนํ  
ฏฺฐวทฺตมเนติ สิวิรฏฺฐวทฺตมเน ฏฺฐว-  
ทฺตมเนกเร.

อถสฺส ทาเนน สงฺขุพฺพิตฺตจิตฺตา  
หตุวา นครวทฺสโน รมฺโถ อาโรเจสฺสุ.

เตน วตฺตติ

ข้างตัวประเสริฐ ชาวบุรีก็เกลื่อนกล่น  
เสียงก็ก๊กก้องแผ่ไปมากมาย.

ครั้งนั้น เมื่อพระเวสสันดรพระ  
ราชทานข้างตัวประเสริฐแล้ว เสียง  
อื้ออึงน่ากลัวเป็นอันมากก็เป็นไปใน  
นครนั้น ในกาลนั้น ชาวนครก็กำเริบ.

ครั้งนั้น เมื่อพระเวสสันดรผู้ยัง  
แวนแคว้นของชาวสีพี ให้เจริญ  
พระราชทานข้างตัวประเสริฐแล้ว  
เสียงอื้ออึงน่ากลัวเป็นอันมาก ก็  
เป็นไปในนครนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสียง  
ก๊กก้อง ได้แก่ เสียงตีเตียน. คำว่า แผ่ไป  
ได้แก่ ชื่อว่าแผ่ไป เพราะกระจายไปแล้ว.  
คำว่า มาก ได้แก่ มากมาย เพราะไปใน  
เบื้องบน. คำว่า ผู้ยังแวนแคว้นของชน  
ชาวสีพีให้เจริญ ความว่า ผู้ทำความเจริญ  
ให้แก่แวนแคว้นของชนชาวสีพี.

ครั้งนั้น ชาวพระนครเป็นผู้มีใจ  
กำเริบ เพราะพระเวสสันดรพระราชทาน  
ข้างตัวประเสริฐ จึงกราบทูลพระราชา  
แล้ว.

เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัสว่า

๑๖๗๕. “อุคคา ๑ ราชปุตตา ๑  
เวสิยานา ๑ พุราหุมนา  
หตุธโรหา อนีกุจจา  
รธิกา ปตติการกา.

๑๖๗๖. เกวโล จาปี นิคโม  
สิวิโย จาปี สมากตา  
ทิสฺวา นาคํ นิยุมานํ  
เต ธนุโย ปฏิเวทยุ.

๑๖๗๗. วิธมํ เทว เต ฏฺฐจํ  
ปุตฺโต เวสฺสนฺตโร ตว  
กถํ ใน หตฺถินํ ทชฺชา  
นาคํ ฏฺฐจฺสฺส ปุชิตํ.

๑๖๗๘. กถํ ใน กุณฺชรํ ทชฺชา  
อิสฺสาทนฺตํ อรุพฺพหวิ  
เขตฺตณฺณํ สพฺพยฺุธานํ  
สพฺพเสตํ คชฺชุตฺตมํ.

๑๖๗๙. ปณฺชุกมฺพลสฺสณฺณนํ  
ปทินฺนํ สตฺตมฺทหนํ  
ทหนฺตี สวาลวีชนํ  
เสตํ เกลาสฺสาทิสํ.

๑๖๗๕. “พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร  
พวกพ่อค้า ชาวนา พวก  
พราหมณ์ กองช้าง กองม้า  
กองรถ กองรบ.

๑๖๗๖. ชาวนิคม ชาวลีฬที่ทั้งสิ้น มา  
ประชุมพร้อมกัน พวกเหล่านั้น  
เห็นพราหมณ์นำพญาช้างไป ก็  
กราบทูลพระเจ้ากรุงสัญชัยว่า.

๑๖๗๗. ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ  
แว่นแคว้นของพระองค์ ถูกกำจัด  
แล้ว เหตุไรพระเวสสันดรโอรส  
ของพระองค์ จึงพระราชทาน  
ช้างตัวประเสริฐ อันเราทั้งหลาย  
ผู้เป็นชาวแว่นแคว้น สักการบูชา.

๑๖๗๘. ไฉนพระเวสสันดรราชโอรส จึง  
พระราชทานพญากุญชร ของ  
พวกเราทั้งหลาย อันมีงามอนงาม  
แกลัวกล้ำสามารถ รู้จักเขต  
ยุทธวิธีทุกอย่าง เป็นช้างเผือก  
ขาวผ่องประเสริฐสุด.

๑๖๗๙. ปกคลุม ด้วยผ้ากัมพลเหลือง  
กำลังขบมัน สามารถย่ำยิศ์ตรูได้  
ฝึกดีแล้ว พร้อมทั้งวาลวีชนี  
มีสีขาว เช่นดั่งเขาไกรลาส.

๑๖๘๐. สเสตจจตุตติ สุปตฺตเถยฺยํ  
 สาทพฺพนํ สหตฺตปิ  
 อคฺคยานํ ราชวาที  
 พฺรหฺมณํ อทา ทานนุ"ติ.

ตตฺถ อคฺคชาติ อคฺคตา ปณฺณตา  
 ปากฺกา. นิคโมติ เนคมกฺกมุพิกชโน.  
 วิธมํ เทว เต ญฺจนฺติ เทว ตว  
 ญฺจํ วิธมํ.

กถํ โน หตฺถินํ ทชฺชาติ เกน  
 นาม การณน อมฺหากํ หตฺถินํ  
 อภิมจฺจลสมฺมตํ กาลิงฺครญฺจวาสิํ  
 พฺรหฺมณํ ทเทยฺย. เขตฺตถนฺถุ  
 สพฺพยฺตุธานนฺติ สพฺพยฺตุธานปี  
 ชยญฺมิสิสฺปชานนสมตฺถิ.

๑๖๘๐. ไฉนพระเวสสันดรราชโอรส จึง  
 พระราชทาน พญาข้างราช-  
 พาหนะซึ่งเป็นยานชั้นเลิศ เป็น  
 ทรัพย์อย่างประเสริฐ พร้อมทั้ง  
 จัตุรขาฬ เครื่องลาด หมอช้างและ  
 คนเลี้ยงช้างแก่พวกพราหมณ์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่มี  
 ชื่อเสียง ความว่า ผู้โด่งดัง คือผู้อัน  
 คนอื่นรู้จักแล้ว ได้แก่ เป็นผู้มีชื่อเสียง.  
 คำว่า ชาวนิคม ได้แก่ ชนชาวนิคม  
 ผู้เป็นกฏุมพี. คำว่า ข้าแต่พระองค์  
 ผู้สมมติเทพ แวันแคว้นของพระองค์  
 ถูกกำจัดแล้ว ความว่า ข้าแต่สมมติเทพ  
 แวันแคว้นของพระองค์ถูกทำลายแล้ว.

คำว่า เหตุไรพระเวสสันดรราชโอรสของ  
 พระองค์จึงพระราชทานช้างตัวประเสริฐ  
 ของชาวเราทั้งหลาย ความว่า เพราะ  
 เหตุชื่อไร พระเวสสันดรราชโอรสของ  
 พระองค์ จึงพระราชทานช้างอันสมมติว่า  
 เป็นมงคลยิ่งของชาวเราทั้งหลาย แก่  
 พวกพราหมณ์ชาวเมืองกาลิงครัฐ. คำว่า  
 รู้จักเขตยฺตุทวิธิตุทุกอย่าง ความว่า เป็น  
 ช้างสามารถรู้ชัยภูมิที่เยียดเยียม แม้แห่ง  
 การยฺตุททุกอย่าง.

**ทนต์ินุติ** มโนรมทนต์ยุดต์. **สวาลวีชนีติ**  
วาลวีชนียา สห ยุดต์. **สุปตฺถะยุนุติ**  
สอตุถรณภณุฑ์.

**สาถพุพนนุติ** สหตฺถิเวชฺฐ์. **สทตฺถิปนุติ**  
หตฺถิปริจากรกานํ ปญฺจนุฑ์ กุลสฺตานิ  
หตฺถิเมณฺฑุหตฺถิโคปกานญฺจ วเสณ  
สทตฺถิปิ.

เอวณฺตุจ ปน วตุวา ปุน  
เอวมาหุสุ

๑๖๘๑. “อนนํ ปานญฺจ โส ทชฺชา  
วตุถเสนาสนานิ จ  
เอตํ โข ทานปฏิรูปํ  
เอตํ โข พุราหมณารหิ.

๑๖๘๒. อยํ เต วิสฺราชา โน  
สิวีนํ รมฺจวฑฺฒโน  
กถํ เวสฺสนุตโร ปุตฺโต  
คหิ ภาเชติ สญฺชย.

คำว่า **ฝึกดีแล้ว** ความว่า ประกอบด้วย  
การฝึกดีแล้วเป็นที่รื่นรมย์ใจ. คำว่า  
**พร้อมทั้งวาลวีชนี** ความว่า ประกอบ  
ด้วยวาลวีชนี. คำว่า **เครื่องลาด** ได้แก่  
พร้อมทั้งเครื่องลาด.

คำว่า **หมอช้าง** ได้แก่ พร้อมทั้งหมอช้าง.  
คำว่า **คนเลี้ยงช้าง** ความว่า คนเลี้ยงช้าง  
ด้วยสามารถแห่งตระกูลสำหรับบำรุงช้าง  
๕๐๐ ตระกูล ทั้งควาญช้างและคนดูแล  
ช้างด้วย.

ก็แลชาวพระนคร ครั้นกราบทูล  
อย่างนั้นแล้ว ได้กราบทูลต่อไปอย่างนี้  
อีกว่า

๑๖๘๑. “พระเวสสันดรราชโอรสนั้น ควร  
จะพระราชทานข้าว น้ำ ผ้าห่ม  
ผ้าห่ม และที่นั้ง ที่นอน สิ่งของ  
เช่นนี้แล ควรพระราชทาน ของ  
เช่นนั้นแหละ สมควรให้แก่พวก  
พราหมณ์.

๑๖๘๒. ข้าแต่พระเจ้าสิริชัย ไฉน  
พระเวสสันดรราชโอรส ผู้เป็น  
พระราชชา โดยสืบพระวงศ์ของ  
พระองค์ ผู้ทรงทำความเจริญ  
ให้แก่สิริรัฐ จึงพระราชทาน  
พญาคชสารไป.

๑๖๘๓. สเจ ตูว์ น กริสฺสสิ  
 สิวินฺนํ วจนฺนํ อิทํ  
 มญฺเฌ ตํ สห ปุตฺเตน  
 สิวินฺตฺเตน กริสฺสเร"ติ.

ตตฺถ วัสสราชา นินฺติ ปเวณียา  
 มหาราชา. ภาเชตฺตี เทติ. สิวินฺตฺเตน  
 กริสฺสเรติ สิวินฺตฺเตน วาสิโน ชนา สห  
 ปุตฺเตน ตํ อตฺตโน หตฺเตน กริสฺสเรติ.

ตํ สุตฺวา ราชา "เอเต. เวสฺสณฺดรํ  
 มาเรตุํ อิจฺจนฺตํ"ติ สญฺญาเย อห

๑๖๘๔. "กามํ ชนปโท มาสิ  
 รญฺจณฺจาปี วินฺตฺตฺต  
 นานํ สิวินฺนํ วจนาน  
 ราชนปุตฺตํ อหุสฺสํ  
 ปพฺพาเชยฺยํ สกา รญฺจา  
 ปุตฺโตติ หิ มม โอรสเ.

๑๖๘๕. กามํ ชนปโท มาสิ  
 รญฺจณฺจาปี วินฺตฺตฺต

๑๖๘๓. ถ้าพระองค์ จักไม่ทรงทำตาม  
 ถ้อยคำของชนชาวสิพี ชนชาว  
 สิพี เห็นจักต้องทำพระองค์พร้อม  
 ด้วยพระราชาโอรส ไว้ในเงื้อมมือ  
 ของชาวสิพี".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เป็น  
 พระราชาโดยสืบพระวงศ์ (ของพระองค์)  
 ของพวกเรา ความว่า (พระองค์) เป็น  
 พระราชาผู้ใหญ่โดยสืบพระราชประเพณี.  
 คำว่า ทรงพระราชทาน ได้แก่ พระราชทาน.  
 คำว่า เห็นจักต้องทำพระองค์ไว้ในเงื้อมมือ  
 ของชาวสิพี ความว่า ชนชาวสิพีทั้งหลาย  
 จักทำพระองค์ พร้อมกับพระโอรสไว้ใน  
 เงื้อมมือของตน.

พระราชาครั้นทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว  
 ทรงสำคัญว่า "คนเหล่านี้ ปรารถนาจะฆ่า  
 พระเวสสันดร" จึงตรัสว่า

๑๖๘๔. "ถึงชนบทจะไม่มีและแม้แคว้นแคว้น  
 จะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่  
 พึงขับไล่พระราชบุตร ผู้ไม่มีโทษ  
 จากแคว้นแคว้นของตน ตามคำ  
 ของชาวสิพี เพราะพระราชบุตร  
 เกิดจากอกของเรา.

๑๖๘๕. ถึงชนบทจะไม่มีและแม้แคว้นแคว้น  
 จะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่

นาหิ สีวีนิ วจนา  
 ราชปุตฺตํ อทฺฐกํ  
 ปพฺพาเชยฺยํ สกา ฏฺฐา  
 ปุตฺโต หิ มม อตฺรโช.

๑๖๘๖. น จาหิ ตสฺมี ทพฺพเวยฺยํ  
 อริยสีลวโต หิ โส  
 อสิโลโกปิ เม อสฺส  
 ปาปญฺจ ปสเว พหุ  
 กถิ เวสฺสฺสนฺตรํ ปุตฺตํ  
 สตุเถน ฆาตยามเส"ติ.

ตตฺถ มาสีติ มา อโหสิ<sup>๑</sup> มา  
 โหตุติ อตุโธ. **อริยสีลวโต**ติ อริเยน  
 สีเลน วเตน จ อริยาย สมาจาร-  
 สมฺปตฺติยา สมฺนฺนาคโต. **ฆาตยามเส**ติ  
 ฆาเตสฺสาม. **ทพฺพเวยฺยนฺติ** มม ปุตฺตํ  
 นิทฺโทสํ นิรปราชนฺติ อตุโธ.

พึงขับไล่พระราชบุตร ผู้ไม่มีโทษ  
 จากแคว้นแคว้นของตน ตามคำ  
 ของชาวสีพี เพราะพระราชบุตร  
 เกิดแต่ตัวเรา.

๑๖๘๖. อนึ่ง เราไม่พึงประทุษร้ายใน  
 พระราชบุตรนั้น เพราะเขามีศีล  
 และวัตรอันประเสริฐ แม้คำ  
 ตีเตียนจะพึงมีแก่เรา และเรา  
 จะพึงประสบบาป เป็นอันมาก  
 เราจะให้ฆ่าพระเวสสันดร บุตร  
 ของเรา ด้วยศัสตราอย่างไรได้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จะไม่มีความ**  
**ว่า** อย่าได้มีแล้ว, อธิบายว่า  
 ชนบทจงอย่ามี. คำว่า **มีศีลและวัตร**  
**อันประเสริฐ** ความว่า พระเวสสันดร  
 ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลและวัตร  
 อันประเสริฐ และถึงพร้อมด้วยความ  
 ประพฤติชอบอันประเสริฐ. คำว่า **เรา**  
**จะให้ฆ่า** ความว่า เราจักให้ฆ่า(พระ-  
 เวสสันดรบุตรของเรา ด้วยศัสตราอย่างไร  
 ได้) คำว่า **เรา(ไม่)พึงประทุษร้าย** ความว่า  
 เราไม่พึงประทุษร้าย พระราชบุตรของเรา  
 ผู้ไม่มีโทษ, อธิบายว่า ผู้ไม่มีความผิด.

<sup>๑</sup> อาสีติปิ ปาโง.

ตี สุตฺวา สิวโย อโวจฺ

๑๖๘๗. "มา นี ทณฺเฑน สตุเถน  
น หิ โส พนฺธนาโร  
ปพฺพาเซหิ จ นี ฏฺฐา  
วฺจเก วสตุ ปพฺพเต"ติ.

ตตฺถ มา นี ทณฺเฑน สตุเถนาติ  
เทว มา ตฺมุเห ตี ทณฺเฑน วา  
สตุเถน วา ฆาตยิตฺถ. น หิ โส  
พนฺธนาโรหิติ โส พนฺธนาโรหิ น  
โหติเยว.

ตี สุตฺวา ราชา อาห

๑๖๘๘. "เอโส เจ สิวินฺนํ ฌนฺโท  
ฌนฺทํ น ปนฺทามเส  
อิมี โส วสตุ รัตติ  
กาเม จ ปริฎฺฐิตฺตุ.

ชาวสี่พีทั้งหลาย ได้ฟังพระราชดำรัส  
นั้นแล้ว จึงกราบทูลว่า

๑๖๘๗. "พระองค์ อย่าได้รับสั่งให้ฆ่า  
พระเวสสันดรนั้น ด้วยท่อนไม้  
หรือคัสตราเลย ทั้งพระเวสสันดร  
นั้น ก็ไม่ควรแก่เครื่องพันธนาการ  
แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรนั้น  
เสียจากแคว้นแคว้น พระเวสสันดร  
จงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อย่าให้  
ฆ่าพระเวสสันดรด้วยท่อนไม้ หรือด้วย  
คัสตราเลย ความว่า ฆ่าแต่สมมติเทพ  
พระองค์อย่ารับสั่งให้ฆ่าพระเวสสันดร  
ด้วยท่อนไม้หรือคัสตราเลย. คำว่า ทั้ง  
พระเวสสันดรนั้น ก็ไม่ควรแก่เครื่อง  
พันธนาการ ความว่า พระเวสสันดรนั้น  
แม้ควรแก่เครื่องพันธนาการก็หาไม่ได้เลย.

พระเจ้าสัญชัย ทรงสดับคำนั้นแล้ว  
จึงตรัสว่า

๑๖๘๘. "ถ้าชาวสี่พี มีความพอใจเช่นนี้  
เราก็ไม่ขัดข้อง ขอบุตรของเรา  
นั้น จงอยู่บริโภคมกามทั้งหลาย  
ตลอดคืนนี้.

๑๖๘๙. ตโต รตฺยา วิวสเน  
 สุริยสุสุคฺคมนํ ปติ  
 สมคฺคา สิวโย หุตฺวา  
 รมฺญา ปพฺพาชยนฺตุ นนฺ"ติ.

ตตฺถ วสฺสูติ โส ปุตุตฺตทวารสุส  
 โอวาทํ ททมานโณ วสฺสุ, เอกฺกรตฺติมสุส  
 โอโอกาสํ เทถาติ วทติ.

แต่ "เอกกรตฺติมตฺตํ วสฺสู"ติ รมฺญโ  
 วจันํ สมฺปฏฺิจฺฉิสฺสุ. อถ เน นาคเร  
 ราชา อญฺโยเชตฺวา ปุตุตฺตสุส สาสนํ  
 เปเสนฺโต กตฺตารํ อามนฺเตตฺวา  
 ตสุส สนฺตีกํ เปเสติ. โส "สาธู"ติ  
 สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา เวสฺสนฺตฺรสุส นิเวสนํ  
 คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตี อโรเจสิ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

๑๖๙๐. "อญฺเจหิ กตฺเต ตรมาโน  
 คนฺตฺวา เวสฺสนฺตฺรํ วท  
 สิวโย เทว เต กุทฺธา  
 เนคมา จ สมาคตา.

๑๖๘๙. ต่อเมื่อสิ้นราตรีแล้ว พระอาทิตย์  
 ขึ้นแล้ว ชาวสี่พี่น้องพร้อมเพียง  
 กัน ขับไล่เธอเสียจากแคว้น  
 เกิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงอยู่  
 ความว่า พระเวสสันดรจงอยู่ให้โอวาทแก่  
 พระโอรส พระธิดาและพระเทวี, พระราชา  
 ตรัสว่า พวกท่านจงให้โอกาสแก่พระ  
 เวสสันดร สิ้นราตรีหนึ่ง.

ชาวสี่พี่น้องเหล่านั้น รับพระราชดำรัส  
 ของพระราชาว่า "พระเวสสันดรจงอยู่เพียง  
 ราตรีเดียวเถิด" ดังนี้. ลำดับนั้นพระราชา  
 ทรงส่งชาวพระนครเหล่านั้นไปแล้ว เมื่อจะ  
 ทรงส่งพระราชสาส์นไปแก่พระราชบุตร  
 จึงตรัสเรียกนายนักการมา แล้วทรงส่งไป  
 ยังสำนักพระราชบุตรนั้น. นายนักการนั้น  
 ทูลรับว่า "ดีละ" แล้วไปยังนิเวศน์ ของ  
 พระเวสสันดร กราบทูลเรื่องราวนั้นแล้ว.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ  
 เนื้อความนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๑๖๙๐. "ดูกรนายนักการ ท่านจงลุกขึ้น  
 จงรีบไปทูล พระเวสสันดรว่า  
 ขอเดชะ ชาวสี่พี่น้องและชาวนิคม  
 พวกท่านมาประชุมกันแล้ว พวกท่าน  
 โกรธเคืองพระองค์.